

A2

BLÍZKÝ VÝCHOD

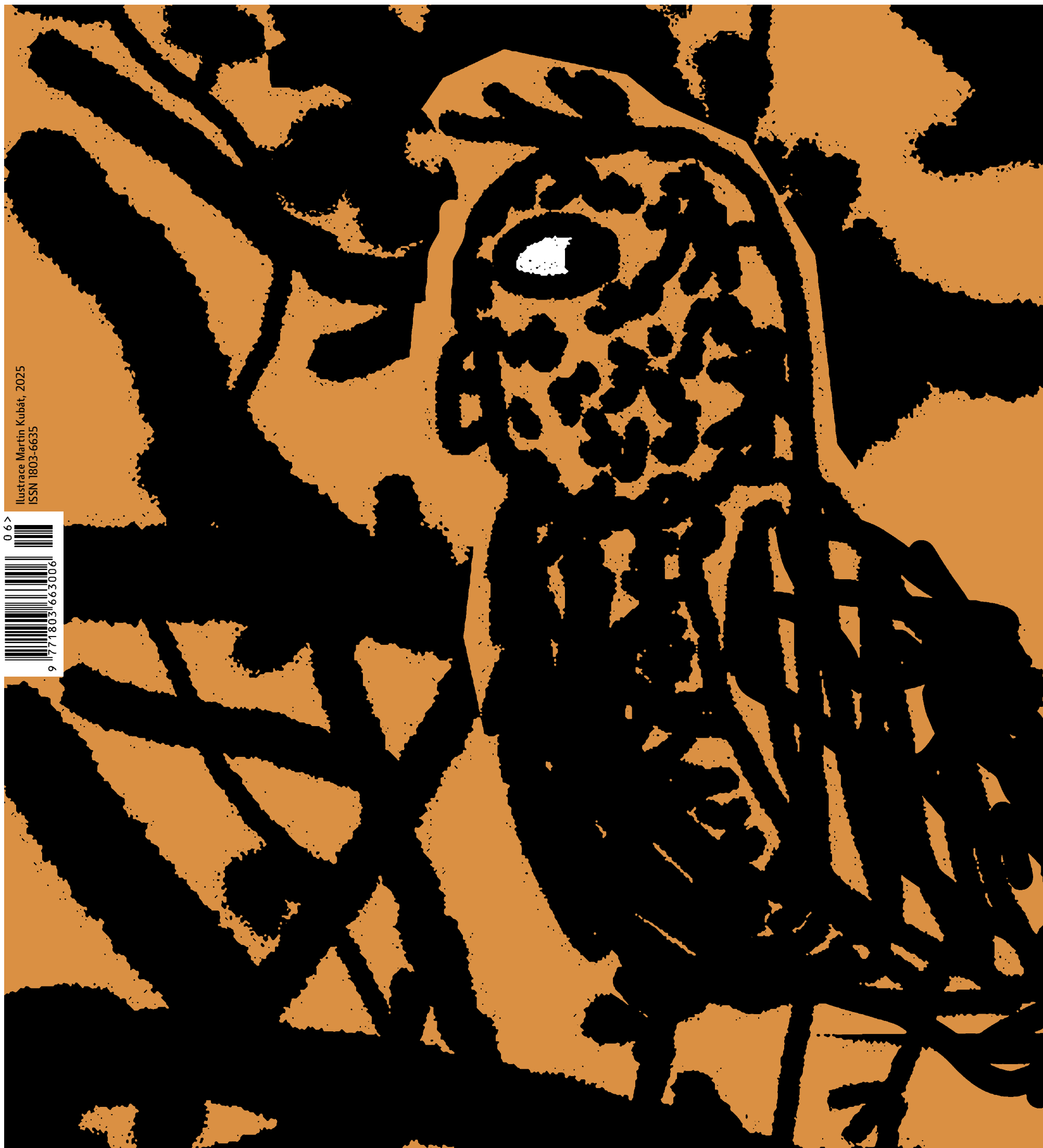
KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK

12. 3. 2025 ROČNÍK XXI

ADVOJKA.CZ

CENA 59 Kč

6

Ilustrace Martin Kubát, 2025
ISSN 1803-6635

**Andrij Ljubka o třech letech ve válce
raving podle McKenzie Wark
komiks Sunday Oliviera Schrauvena**

**hazard s příspěvkovými organizacemi MK ČR
Poetics of Encryption v Galerii Rudolfinum
nové básně Kamila Boušky**

editorial

Blízký východ představuje nejen název tohoto čísla, ale také pojem, který jsme při přípravě tématu v redakci diskutovali, protože si uvědomujeme, že vždy jde o to, z čí perspektivy je za východ označován. I při vědomí koloniálních konotací jsme se nakonec rozhodli u něj zůstat, protože žádný lepší termín se dosud nevžil. V úvahu ale přichází ještě jeden důvod. V části české společnosti stejně jako u českých politiků a médií jako by se totiž rozšířilo přesvědčení, že Blízkému východu dobře rozumíme: je nám jasné, komu máme fandit, a samozřejmě máme spoustu receptů na řešení tamních problémů. I to je svého druhu blízkost, i když se za ní často skrývá neznalost. Blízkovýchodní expert Břetislav Tureček to v rozhovoru shrnuje větou: „U nás to povědomí tak velké není, takže nám zbývají razantní názory.“ Ambice tematických článků spočívají tedy spíše v rozbíjení jednoduchých schémat, protože ta v tak konfliktním i složitém politickém terénu nemohou obstát.

V poslední době českou společností hýbalo pomyslné válečné kyvadlo, které začalo působit před třemi lety otevřeným ruským útokem na Ukrajinu a 7. října 2023 se přehouplo do Izraele a Palestiny. Nejde jen o to, jak hluboce se nás tyto konflikty skutečně dotýkají, ale také do jaké míry naši společnost polarizují. A paradoxně střet Izraele a Palestiny, byť zasahuje menší, ale hlasitější a viditelnější část české společnosti, působí (jak upozorňuje ve svém textu Zora Hesová) daleko vyhroceněji. Dnes se ono válečné kyvadlo – alespoň z hlediska veřejného zájmu – přehouplo díky Donaldu Trumpovi opět spíš na ukrajinskou stranu, avšak i v případě Gazy vyšel staronový americký prezident vstříc silnější straně konfliktu. Obyvatelé obou regionů, jichž se Trumpovy nápady týkají, jsou přitom ostře proti. Zatímco však Evropa s Trumpem zápolí nejen v souvislosti s přístupem k Ukrajině, ale také kvůli jeho dalším geopolitickým ambicím nebo celním tarifům, většina zemí Blízkého východu zatím může jenom hádat, jaké plány se v jeho hlavě rodí pro ně.

Přitom by si tento těžce zkoušený region asi ze všeho nejdřív potřeboval na pár let

Ilustrace Veronika Dub

vydechnout. Oblast, která byla v turbulentním pohybu po většinu druhé půlky 20. století, zažila od americké invaze do Iráku v roce 2003 sled katastrofálních válek, které výrazně poznamenaly i státy, jež se do nich přímo nezapojily. Když na sklonku loňského roku došlo překvapivě rychle k pádu Asadova režimu v Sýrii, jednalo se vlastně o pozdní výhonek takzvaného arabského jara, které na počátku desátých let přineslo velké naděje a posléze i velká zklamání. Pavel Barša v titulku svého eseje konstatuje, že se tato část světa opět nachází „v bodě nula“, na začátku dalšího milníku, který může předurčit její budoucnost v dalších desetiletích. Není přitom vůbec jasné, zda v dobrém, nebo špatném slova smyslu. V době, která doslova dýchá beznadějí, bychom si rádi mysleli, že opožděná a nečekaná sklizeň syrského arabského jara může znamenat i šanci na návrat stability a klidu. Jistotu, že k tomu opravdu dojde, byste ale v tomto čísle hledali marně.

Matěj Motelec
Lukáš Rychetský

Ilse Aichingerová

BŘEZEN

Šedé kravky se zvolna sunou
zpoza střech dolů do údolí,
stíny stromů
drží krok s hroby,
cáry slunečních stop.
Ženy v oknech
věští
brzký příchod deště,
náš souhlas
je trvalým předpokladem.

Báseň v překladu Michaely Jacobsenové
vybral Petr Borkovec

z obsahu

- 4 Zastavte planetu, vystupuji!
Od snů o vítězství k naději na nespravedlivý mír / Andrij Ljubka
- 5 Na obranu lesa. Denníky domorodců Miroslava Mišáka / Martin Lukáš
- 5 Haná, kolébka světového komiksu / literární zápisník Jakuba Sedláčka
- 6 Je totiž neděle a mám dost času. Komiksový opus Sunday Oliviera Schrauvena / Jan Bárta
- 7 Ráj neexistuje. S nobelistou Abdulrazakem Gurnahem o směšnosti i pokoře / Tereza Zavadilová
- 8 Kamera jako nástroj sebeobran. Bezmoc Palestinců ve snímku Žádná jiná země / Martin Svoboda
- 9 Nová cesta Hvězdných válek. O prvenství seriálu Bludná banda / Petr Pláteník
- 9 Hollywood a ti druzí / filmový zápisník Tomáše Stejskala
- 11 Hazard s příspěvkovými organizacemi. Ke kauze sloučení NIPOS a IDU / Eliška Kubartová
- 13 Žánrová dysforie. Raving podle McKenzie Wark / Vojtěch Márc
- 15 Temné vize blízké budoucnosti. Výstava Poetics of Encryption v Galerii Rudolfinum / David Bláha
- 18 Život – co je to za zvíře? / básně Kamila Boušky
- 20 Střední východ v bodě nula. Nové rozdávání karet na pozadí událostí posledního století / Pavel Barša
- 22 V začarovaném kruhu. S Břetislavem Turečkem o Blízkém východě a české horlivosti / Matěj Motelec, Lukáš Rychetský
- 24 Vyprávět druhou stranu příběhu. Grafický designér Ahmad Gharbieh hovoří o kritickém mapování v urbanismu / Lynda Zein
- 26 Probouzet se do dějin. Reportáž ze současného Libanonu / Layla Bartheldi
- 27 Promarněná příležitost? Kurdové z Rožavy po pádu Bašára Asada / Rudolf Kvíz
- 28 Rijád, nebo Trump? Saúdská Arábie a řešení palestinské otázky / Jan Kondrys
- 29 Rozdělující odrazy válek. Dopady válečných konfliktů v Gaze v Evropě / Zora Hesová
- 30 Uspěje pokus o restart? Vyhledky iránského režimu / Matouš Horčíčka
- 30 Trump nechává planetu shořet / sloupek Barbory Bakošové

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
26. BŘEZNA 2025

Dlouho odkládaný konec atlantismu?

ONDŘEJ SLAČÁLEK

O dnešní situaci se mluví jako o něčem bezprecedentním. A není divu. Prezident USA působí dojmem krále Ubu a dává Ukrajině i celé Evropě názorné lekce, jak moc mu na nich nezáleží – a také, jak moc je ještě pokoří a odrbe. Situace je tak příšerná, že ji dobře popsal i Tomáš Klvaňa, svého času propagandista tabákového průmyslu a posléze muž, který měl pro vládu řídit „strategickou komunikaci“ ve věci amerického radaru. Dnes celkem výstižně říká: jsme cestující v autobuse, jehož řidič zešílel. A celkem rezignovaně dodává: nezbyvá nám než v tom autobuse zůstat sedět.

Opakují se ad nauseam výtky, jak to, že se Evropa neprobrala, jak to, že není dost sjednocená a akceschopná. S chutí je omílají zejména dva druhy lidí. Na prvním místě atlantisté, kteří třicet let tvrdili, že nám bezpečnost zaručí především bezvýhradná loajalita vůči USA (a zvýšené zbrojní výdaje na nákup amerických zbraní). Na druhém místě suverenisté, kteří kategoricky trvají na nepředávání žádných dalších pravomocí zlému „Bruselu“ a na zachování národního veta, které znamená, že se jakékoli zahraničněpolitické stanovisko může stát rukojmím pro vydírání kteréhokoli státu. Zuby nehty brání stav, v němž mohla milionová Malta na podzim 2020 zablokovat sankce EU vůči Bělorusku (protože se jí zdálo, že EU dostatečně nehájí její zájmy vůči Turecku) a kdy mohou Orbán a Fico vyhrožovat zablokováním jednání EU už dopředu. Někdy se tyto dva druhy lidí protnou – u smutných postav jako Alexandr Vondra nebo jiní středoevropští trumpovci.

Tváříme se udiveně, jako by situace, kdy je bezpečnost Evropy v rukou vyděračského primitiva za oceánem nějakou zvláštní novinkou. Jako bychom neměli první Trumpovo funkční období. A především, jako by se nikdy neodehrál rok 2003.

Zkusme se do něj vrátit. V Bílém domě je militaristický kovboj, který se po invazi do Afghánistánu rozhodl rozvrátit západní Asii (není už načase přestat používat koloniální označení „Blízký východ“?) vojenským vpádem do Iráku. Amerika v rámci své „války proti teroru“ mučí podezřelé a dává jasně najevo, že její bezpečí má přednost před bezpečím všech ostatních i před dodržováním zcela základních norem.

V případě útoku na Irák je ale navíc jen velmi obtížné předstírat, že válka souvisí s bezpečností a bojem proti teroristům. Vymýšlejí se zbraně hromadného ničení, ale je jasné, že hlavní motivy jsou jinde: v zájmu o iráckou ropu a v mesiášské představě o tom, že po pádu diktatury vykvete liberální demokracie tisíce květy, ač se pro ni krom bombardování a okupace nevytvoří žádné předpoklady. Toto blouznění si vyžádalo stovky tisíc životů a rozvrat regionu. Rozvrat Iráku, posílení Íránu, nástup Islámského státu, uprchlická krize – k tomu všemu podstatně přispěla Bushova invaze.

Velká část Evropy se tehdy kovbojovi snažila jeho válečné plány rozmluvit. Stovky tisíc lidí demonstrovaly v ulicích, vlády Německa a Francie dávaly důrazně najevo svůj nesouhlas. Jacques Derrida a Jürgen Habermas (v tehdejšímu Česku hájil jejich pozici jako ojedinelý hlas Pavel Barša v knize *Hodina impéria*) z toho vyvodili závěr: Evropa potřebuje svou vlastní zahraniční politiku, osvobodit od čekání na to, kterého kovboje si zvolí na druhé straně

Atlantiku. Tento cíl měl ovšem dva předpoklady: vedle dnes tolik skloňovaných zbrojních výdajů především federalizaci Evropské unie.

Dvaadvacet let poté je kovboj v Bílém domě ještě nesnesitelnější, především proto, že nic nepředstírá. I George W. Bush může ve světle Donalda Trumpa snadno působit skoro jako přemýšlivý humanista, pokud na chvíli zapomeneme, kolik mrtvých a mučených má na svědomí.

Evropa měla na osamostatnění docela dost času – a docela dost připomínek vážnosti situace. Potřebné kroky ale neudělala. Prvním důvodem byla nechota k integraci. Kdo si ještě pamatuje návrh Evropské ústavy? Byla torpédována ve jménu suverenity – suverenity, kterou teď evropské státy všechny kolektivně a každý jednotlivě postrádají.

Tím druhým důvodem byly rozpory v samotné Evropské unii. Do „koalice ochotných“ se na pomoc Bushovi s Irákem přidala nejen Velká Británie a Španělsko, ale také velká část postkomunistických zemí, které se v té době

začaly vyzývatě označovat jako „nová Evropa“, aby daly evropskému Západu jasně najevo, že představuje Evropu starou, se zastaralými názory a bez dynamické orientace na „nový svět“.

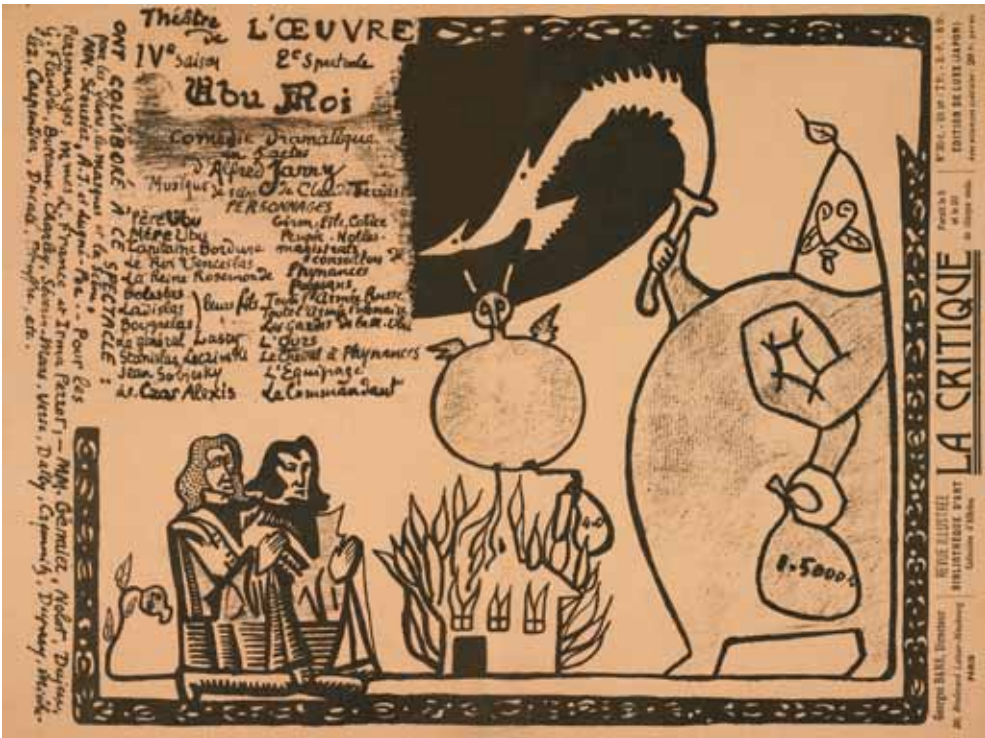
Byla to „nová Evropa“ a bývalí disidenti jako Václav Havel, kteří prohlásili za hlavní politickou moudrost držet se Ameriky. Právě postkomunistické země také podpořily USA na summitu NATO v Bukurešti roku 2008 v pozvání Gruzie a Ukrajiny do NATO proti řadě západních zemí. Nemá smysl brát zcela vážně ruskou propagandu, že bylo k agresím vůči oběma zemím „vyprovokováno“ snahou o rozšiřování NATO. Přesto si lze klást otázku, zda by kompromisnější cesta, již navrhovaly zejména Francie a Německo, neměla pro obě země lepší důsledky...

Přimknutí se k USA jako poslední moudrost hájily postkomunistické země až do hořkého konce. Ještě loni naše ministryně obrany Jana Černochová vyřešila posílení rozpočtu pro armádu nákupem letounů F-35, které budou k dispozici odhadem za deset let, žádný náš akutní bezpečnostní problém nevyřeší, ale jedná se především o příspěvek americkému zbrojnímu průmyslu a posílení naší závislosti na USA.

Dnes potřebujeme pravý opak. Pokud už musíme více zbrojit, je především třeba spojit to s podporou evropského, nikoli amerického průmyslu. Trump by měl pocítit, že jeho chování pro něj a pro Ameriku nebude výhodné, ba právě naopak. První potřebnou pedagogickou lekcí by bylo rušení co nejvíce zakázek pro americké zbrojní firmy.

Je otázka, zda se Evropa skutečně odhodlá k silnějšímu odpojení od USA – a zda se k odseknutí Evropy skutečně odhodlá Trump. Vzájemně se potřebují mnohem víc, než to teď z ostrých výroků vypadá. Pokud si ale současný nájemník Bílého domu hraje na otce Ubu, je třeba odpovědět mu adekvátní tvrdostí. Politicky by za něj v Evropě přitom měli platit jeho spojenci: jak atlantisté, tak suverenisté (zejména ve své krajně pravicevé podobě). Problém některých evropských zemí včetně České republiky ovšem spočívá v tom, že po smazání obou proudů z politické mapy na ní už nikdo nezbyvá.

Autor je politolog a novinář.

Divadelní program k premiéře hry Alfreda Jarryho Král Ubu v roce 1896

Místo je to, co je v něm

ALENA MACHONINOVÁ

Ve *Stepi* Oksany Vasjakinové je pasáž o tom, že místo, když ho opouštíme, zůstává; že bude, i když se okolnosti změní tak, že se k němu už nedostaneme. Často si říkám: Moskva je, to jenom já v ní nejsem. Ale mění se přece i místa, přu se v duchu s Oksanou, mnohá v posledních letech mizí. A myslím teď na jednu konkrétní. Šlo se k němu od stanice metra Náměstí Revoluce, kolem tehdy ještě původního hotelu Moskva, který o pár let později zrekonstruovali tak, že ho zbořili a místo něj postavili repliku, a dál přes Divadelní náměstí do ulice sevřené mezi Velkým divadlem a obchodním domem CUM, až se člověk ocitl na Petrovce, která pokračuje k prstenci bulvárů. Hned zkraje, v domě s číslem šestnáct, mezi výlohami italské firmy Gucci a nějakého luxusního hodinářství, byl vjezd do dvora a nad ním nápis Muzeum Gulagu.

Pro blízkost Rudého náměstí a všudypřítomnost světových módních značek jsem ho dlouho mýjela v domnění, že musí jít o turistickou atrakci, obdobu všemožných muzeí komunismu se sádrovými bustami leninů-stalinů a dalších, pěticipými hvězdami a telefony s otočným číselníkem. Když jsem jednou

do dvora přece jen nakoukla, ve své představě jsem se pouze utvrdila. K domovním dveřím vedl dřevěný chodník, nad kterým se houpačky žárovky s plechovými stínidly. Cestu lemoval ostnatý drát a táhl se i k nedaleké strážní věži. Podobná doslovnost mě vždy odrazovala. Nepřenášela mě do lágru, ale jen podtrhovala, že stojím v jeho kulisách. I proto jsem návštěvu muzea dlouho odkládala. A když jsem tam konečně vešla, stejně to nebylo kvůli expozici, v níž neforemní manekýni rozehrávali scénky ze života vězňů: stáli zkrvavení u výslechu, hráli se v baráku u kamen nebo odpočívali v ušance a vaťáku na prýčně. Šla jsem tam na nějakou přednášku, uvedení knihy, možná film. Bylo to v době, kdy se v Rusku začala probouzet občanská společnost, na pozadí protestů proti zfalšovaným volbám, na přelomu jedenáctého a dvanáctého roku. Ukázalo se, že Muzeum Gulagu v centru Moskvy není past na turisty, že chce být součástí změn iniciovaných zdola. A patřil mezi ně tenkrát i požadavek na zpracování minulosti týkající se státních represí.

Muzeum Gulagu vzniklo v roce 2001 z iniciativy Antona Antonova-Ovsejenka, syna popraveného revolucionáře, který si sám odseděl

třináct let. Založil ho jako konkurenci společnosti Memorial, jež o památku na nespravedlivě stíhané pečovala od konce osmdesátých let. Avšak neměl to být její protiklad, nástroj k popírání zločinů páchaných státem. A nebyl – přinejmenším do letošního třináctého ledna, kdy byl odvolán ředitel Muzea Gulagu Roman Romanov.

Byl to Romanov, kdo muzeum převzal v roce 2012, na protestní vlně, kdy se zdálo, že by se dal se státní mocí zahájit rozhovor o tom, co bylo. Tehdy muzeum od moskevské radnice dostalo nový prostor v První Samoťočné uličce, velký čtyřpatrový dům ze začátku 20. století, který byl zrekonstruován pro potřeby muzea v syrovém industriálním stylu. Vzápětí byla přijata koncepce státní politiky ohledně zvětňování památek na oběti represí. Mluvílo se v ní o jejich masovosti a o tom, že Rusko nemůže být právním státem a zaujmout vedoucí pozici ve světě, aniž by na ně pamatovalo. A také o tom, že je třeba otevřít archivy a věnovat se osvětě. Tuto roli mělo plnit Muzeum Gulagu, které v očích přívrženců režimu očerňovalo veliké ruské dějiny, zatímco opozice mu vyčítala, že jen vytváří zdání zpracované minulosti, a represe přitom trvají dál.

V roce 2018 se v muzeu otevřela nová expozice *Gulag v osudech lidí a v dějinách země*, ve které byl sovětský státní teror představen jako nedílná součást ruské historie. Už žádní manekýni, ale skuteční lidé, jejich fotografie, dopisy i drobné soukromé předměty. Expozice se tak dotýkala každého osobně, a přestože dál promlouvala jen o minulosti, těžko se mohl člověk ubránit a nevidět v ní současnost, tváře dnešních politických vězňů. A někde tady putinovskému režimu došlo, že se mu kontrola nad minulostí vymyká z rukou, a v roce 2024 přijal novou koncepci uchovávání paměti, v níž už nic z výše zmíněného není. Loni v listopadu bylo Muzeum Gulagu zavřeno pod záminkou, že porušuje pravidla požární bezpečnosti. Ve skutečnosti proto, že Romanov odmítl cenzurovat chystanou výstavu o represích v Moskvě. Od ledna má muzeum novou ředitelku. Pro návštěvníky neotevřelo. Jako místo rozhovoru o minulosti, která má co do činění s dneškem, Muzeum Gulagu už není. Nejde o to, že se nenachází na někdejší adrese v centru města. Není ani na nové. Místa přece nejsou jen čtyři stěny, ale i to, co se v nich odehrává. A tak vlastně ani moje Moskva není.

Autorka je rusistka.

SLEPÁ
V KOPŘINÁCH

Zastavte planetu, vystupuji!

Od snů o vítězství k naději na nespravedlivý mír

Před rokem považoval ukrajinský spisovatel Andrij Ljubka za jeden z nejstrašnějších důsledků války to, že si na ni zvykne a začneme ji vnímat jako normální stav (viz A2 č. 6/2024). Ve čtvrtém roce válečného stavu se ale jako ještě děsivější může jevit ponižující vyhlídka na mír.

ANDRIJ LJUBKA

Vsadím se, že se vám tohle v dnešní době stává: probudíte se, přečtete si zprávy ze světa a nemůžete tomu uvěřit – copak se to děje doopravdy, copak se svět ponořil do naprostého chaosu a šílenství? Rádi byste z této noční můry co nejdříve procitli, ale ona se stále urputně proměňuje v novou normu, ve váš každodenní život.

Přesně takový pocit (a k tomu ještě hrůzy války) Ukrajinci zažívali před třemi lety, když Rusko zahájilo zločinnou plnohodnotnou invazi a začalo bombardovat naše mírumilovná města. Člověku se chtělo křičet: Zastavte planetu, vystupuji!

První na Ščekavycji

Za tři roky války jsme my, Ukrajinci, prošli ve vztahu ke skutečnosti několika fázemi. Na začátku bylo jednoznačné odmítnutí, odcizení, jelikož jsme věřili, že plnohodnotná válka je nejen zločin, ale také naprostý nesmysl, který nemá v 21. století místo. Zdálo se, že stačí pořídit miliony fotek z války, zveřejnit stories a reels na našich sociálních sítích, přeložit naše texty do všech jazyků, a svět se probudí, uvidí pravdu a za pár týdnů tahle hrůza skončí.

Poté následoval oprávněný hněv a vztek, jejichž výsledkem byly brilantní operace ukrajinské armády, která za cenu nelidského úsilí vytlačovala okupanta z našeho území. Tenkrát, na konci roku 2022, díky vzájemné podpoře uvnitř země a solidaritě ze strany západního světa, zavládl pocit euforie. Zdálo se, že lidé dobré vůle, kteří hájí zásady morálky a spravedlnosti, společně dokážou cokoli.

V roce 2023 se válka stala obvyklou rutinou, součástí života. Hněv se změnil v bezmocnou nenávist a strach přestal být na obtíž, protože jsme si na něj zvykli. Když nám Kreml vyhrožoval jadernými údery, jen jsme se tomu smáli, protože jak jinak by mohl obyčejný člověk čelit té nejstrašnější bombě?

Ukrajinci okamžitě přišli s memem o Ščekavycji, historickém kopci v centru Kyjeva. Bude-li se schylovat k bombovému útoku, který nás všechny během milisekundy zpopelní, shromáždíme se na Ščekavycji a uspořádáme veselou a šťastnou orgii ve starořeckém stylu.

Tyran nás nezastraší, a i kdybychom zemřeli, tak jedině důstojně, s úsměvem a s hrdě vztyčenou hlavou! Téměř okamžitě se jedním z nejpobláznějších výrobků na Ukrajině stalo tričko s nápisem „Budu první na Ščekavycji“.

Místo nenávisti boj o přežití

Ve třetím roce války přestaly stačit síly – na hněv, na nenávist i na smích. Ukázalo se, že strach stejně jako nenávist jsou emoce energeticky náročné a nedá se s nimi dlouho žít. Přišel pocit zrcení, vyčerpání a přijetí skutečnosti jako osudu, před níž nelze uniknout. A tak jsme zbytek sil zaměřili na boj o každodenní přežití – často bez světla a tepla, ale hlavně bez vyhlídky, že to někdy skončí.

A co tedy můžeme říct dnes, na začátku čtvrtého roku krvavé invaze a útoku na světový řád? Za tři roky války se naše sny o vítězství nad zločincem změnily na ponižující naději v nespravedlivý mír.

V praxi to znamená, že maximalistický požadavek návratu k hranicím z roku 1991 již není v ukrajinské společnosti příliš populární. Nikdo už vážně o žádném území nemluví – hlavně aby válka skončila, aby naši lidé přestali umírat na frontě i v týlu.

Samotné slovo „vítězství“ se stalo nežádoucím. Dříve každé narozeniny končily přáním co nejrychlejšího vítězství a každý dobrý skutek na facebooku doprovázela slova: „To je náš příspěvek ke společnému vítězství.“ Teď je trapné o něčem takovém hovořit; tak pateticky by mohli mluvit snad jen vojenští hrdinové ze zákopů, ale těch je den ode dne méně a méně, zatímco v týlu zní tento patos lacině a uboze.

Mír a znechucení

Nyní slýcháme o možné mírové dohodě, a už teď je jasné, že pro Ukrajinu může být více nebo méně úspěšná, v každém případě však ponižující. Mírová dohoda by mohla alespoň dočasně zastavit krveprolití, ale to podstatné nevrátí. Nemám na mysli území, ale spravedlnost.

V jakém světě se probudíme po mírové dohodě? Nejen ve světě, kde si silnější stát ukousl dvacet procent území slabší země.

Začneme žít ve světě, kde zločinec dává svolení k popravám válečných zajatců, kteří stojí na kolenou bez zbraní, a následně šíří videa těchto poprav na svých kanálech. Ve světě, kde se usekávají hlavy nebo se rozbíjejí palicemi, kde se bombardují dětské onkologické nemocnice, kde se v zimě ničí elektrárny, aby miliony civilistů mrzly, kde se během významné bezpečnostní konference úmyslně nasměruje dron naložený výbušninami na sarkofág jaderné elektrárny. A nikdo za to nenese žádnou zodpovědnost!

Přesně tak, pocit znechucení, který jste pocítili při čtení těchto řádků, je naprosto na místě a Ukrajinci ho znají už dlouho. Od této chvíle se postupně stane součástí vašeho každodenního života. Protože ponižující mírová dohoda, ačkoli mírová, nezajistí to hlavní – potrestání zločinců, odsouzení zvěstev.

Místo vězení nebo izolace se agresor stává účastníkem významných mezinárodních událostí a diktuje své podmínky. Vrah, jehož činy byly milionkrát zachyceny na kameru v nejlépe zdokumentované válce v dějinách lidstva, se nám místo rozsudku jen vysmívá do tváře. Člověku se chce křičet – takhle to přece nemá být!

Nepotrestané zlo

V únoru 2022 se nám chtělo se všemi zatřást a pokusit se všechny probudit, zatímco západní svět s námi soucítil a pomáhal nám, avšak odmítal si přiznat, že tato válka míří i proti němu. Dnes toto děsivé zjištění konečně dochází i Evropanům, protože najednou je všem jasné, že v případě války Amerika za Evropu bojovat nebude a že NATO už nefunguje. Bohužel Evropu neprobudily Putinovy zločiny ani výzvy Ukrajinců, ale Trump. Geopolitický zvrat, ve skutečnosti americká zrada, nutí Evropu čelit hroznému, ale již před třemi lety zřejmému závěru.

Důvod celoplanetárního chaosu, v němž Trump začíná mluvit o okupaci Grónska a výmluvně dává najevo, že Evropa už se nenachází pod americkým bezpečnostním deštníkem, je velmi jednoduchý. Je to nepotrestané zlo, Putinova neodsouzená agrese proti Ukrajině, protože právě ona definitivně zbořila světový řád a zničila jakákoli pravidla. Právě tento cynický a úspěšný útok způsobil situaci, kdy na Mezinárodní trestní soud, který vydal zatykač na Putina, uvaluje sankce ten, kdo je (nebo spíš doposud byl) považován za lídra demokratického světa. Jedná se o svět výsměchu, ponížení a do očí bijícího posilování nejen politických, ale především etických hodnot, které určují podstatu Evropy.

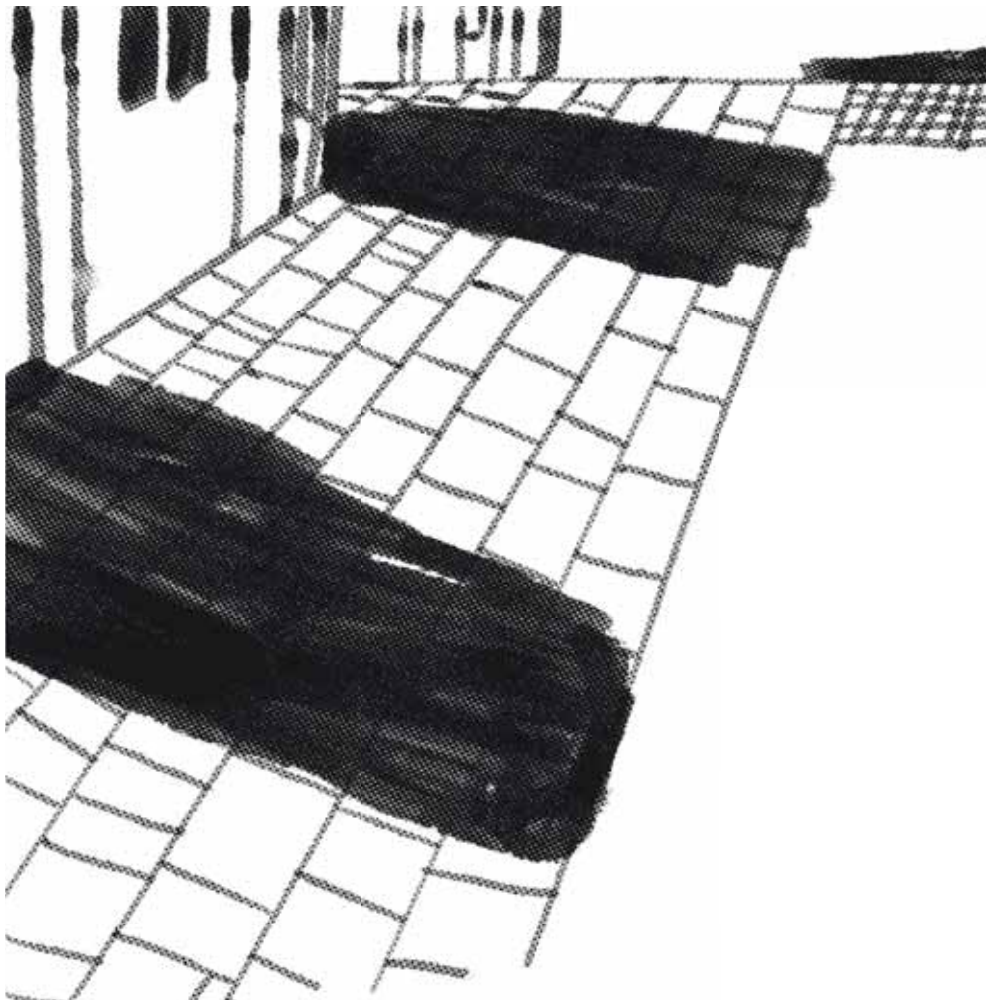
Zlý džin byl vypuštěn z láhve a s každým dnem nabývá na síle, drзости a agresivitě. Pochybujeme snad někdo o tom, že nebude-li potrestán, tak po nějaké době od uzavření mírové dohody zaútočí znovu – a tentokrát pravděpodobně nejen na Ukrajinu?

Nemějte mi to za zlé, ale ve čtvrtém roce války se vám moje poselství z Ukrajiny možná nebude příliš líbit. My, Ukrajinci, jsme velmi rádi, že si konečně začínáte uvědomovat, že tato válka je namířena proti nám všem, tedy i proti vám, a zločinec ani neskrývá své zakrvácené zuby. Ano, je velmi pěkné, že konečně, po 1100 (!) dnech války zavládl od Ukrajiny až po Brusel pocit, že jsme všichni na jednom Titaniku, který ovšem nikdy do Ameriky nedorazí, protože je daleko, a naše neštěstí je tady.

My, Ukrajinci, jsme už dávno zatnuli zuby a usilujeme o to, abychom se z tohoto Titaniku zachránili. Nyní bude zajímavé sledovat, jakou volbu uděláte vy: budete hledat společný záchranný člun, nebo budete nadále odevzdaně klesat ke dnu za patetických tónů Ódy na radost?

Autor je spisovatel.

Z ukrajinštiny přeložila **Daria Polishchuk**.

Kresba Bohdana Zaiats

Na obranu lesa

Denníky domorodcov Miroslava Mišáka

Miroslav Mišák ve své druhé knize líčí romantické toulání Strážovskými vrchy, pozorování divoké zvěře a vztah mezi hlavním hrdinou a jeho přítelkyní. Prózu lze číst jako beletrizovaný ekoaktivistický manifest, jak naznačuje mimo jiné protagonistův otevřený boj proti myslivcům.

MARTIN LUKÁŠ

Na lesní mýtině stojí proti kameře, tedy proti nám, mladý muž v maskáčích, polopatě nám vysvětluje, jak používat sprej na medvědy. Správné tasení spreje předvede několikrát. Počítá nahlas, kolik vteřin mu trvá vytáhnout jej z pouzdra na prsou, odjístit, namířit a použít. Tři vteřiny. Důrazně nás vybízí, abychom si tasení spreje vyzkoušeli nanečisto, než vyrazíme do lesa. Mladý muž je jedním z těch, co na youtube pravidelně uveřejňují videa o tom, jak se chovat v přírodě, jak pozorovat zvířata, jak se bránit případným střetům s nimi. Na Slovensku je obliba „videjek z lesa“ nemalá, ať jsou to lesy Velké Fatry, Bukovských vrchů nebo Slovenského ráje. Stopujeme-li dnes medvědici a její mláďata v hustém porostu, aniž jsme překročili práh domova, má to podobný účinek, jako když se před sto lety četly prózy E. T. Setona nebo Jacka Londona. Neurastenické obyvatelstvo měst se rádo osvěží příběhy z lesa, zvlášť jsou-li podloženy zkušeností a obsahují-li věrné detaily, které užaslou výpověď o divočině a jejích obývatelích činí autentičtější. Obdobná touha po ztracené přirozenosti stojí i za loňskými *Denníky domorodcov* slovenského spisovatele Miroslava Mišáka.

Ekopartyzán a svobodná matka

Kniha v sobě více či méně organicky spojuje příhody z lesa, romantický portrét Strážovských vrchů, baladu o střetu civilizace s přírodou a ekomanifest „posledního potomka“ medvěda jeskynního, jak se hrdina knihy, Sveťo Líška, s nadsázkou označuje. Synkretické vyprávění navenek sceluje trojice mott, která

definují autorův, respektive Svetův myšlenkový obzor. Za nejpriléhavější z nich považuji výzvu amerického spisovatele Edwarda Abbeyho: „*Opisovat*“ přírodní svět už ani zdaleka nestačí. Teraz ide o to, aby sme ho *bránili*.“ Abbey ve svém nejznámějším románu *The Monkey Wrench Gang* (1975; slovensky jako *Gang obrancov Zeme*, 1994) povýšil sabotování stavby přehrady na svébytný způsob ochrany přírody. Ani Mišák se nespokojuje s líčením přírodních krás, vybízí k jejich aktivní obraně. Ale zatímco Abbeyho ekoteroristé v odporu proti devastaci krajiny na jihozápadě USA ničí buldozery nebo vyhazují do povětří mosty, ekopartyzán Sveťo, znechucený bezohlednými, po trofejích bažícími myslivci, likviduje jejich posedy, nebo je v těch jejich vyhrátých, polstrovaných svatyních zamyká. Oba autoři vykreslili ve svých hrdinech ušlechtilý typ environmentalisty, který na vlastní pěst vykonává spravedlnost, a třebaže je vůči lidské zpučnosti bezmocný, utěšuje se morální převahou a sounáležitostí s živou přírodou, která je mnohonásobně starší než člověk. Sveťo nechce být víc než zvířetem, které se rozhodlo chránit ostatní zvířata.

Nastíněné poselství *Denníků domorodcov* nám jejich autor podává s obdobnou názorostí, ba návodností, s jakou nás onen mladý muž instruuje, jak používat sprej na medvědy. Takový byl zřejmě autorův záměr, přivést čtenáře a čtenářky skrze beletrizaci vlastních zážitků a názorů k uhranutí přírodou a zájmu o ni. Zápletka knihy je konstruována tak, že Sveťo během výšlapů do hor dává své přítelkyni Nadě, osamělé svobodné matce, zakusit svobodu, jakou dosud nepoznala, učí ji pozorovat jeleny, rysy a lišky, nebo poukazuje na marnotratnost lovců, kteří porušují zákony Slovenska i přírody. A Naďa dychtivě naslouchá, poznává a žasne. Takto se autor Svetovými ústy dělí o svou zkušenost s námi, kteří jeho knihu čteme jako fikci, i když tušíme, že je v mnoha ohledech autobiografická. Obdobně cítíme, že Naďa *musí* být osamělou svobodnou matkou, protože žena zklamaná otcem své dcery má dostatečný důvod obrátit se ke společnosti zády a hledat útěchu v lese, kde pod vlivem uhrančivého Sveťa zahoří láskou k přírodě. Na druhou stranu svobodná matka se od své minulosti zcela odpoutat

Miroslav Mišák se nespokojuje s líčením přírodních krás, ale vybízí i k jejich aktivní obraně. Foto lovuzdar.sk

nemůže a vrací se do civilizace s úmyslem usadit se a přivést na svět ještě jedno dítě, jakmile pochopí, že Sveťo les neopustí. A je to návrat tragický, neboť „pri tebe nachádzam to, čo viem, že je, ale bez teba mi to uniká pomedzi prsty,“ šeptá Naďa.

Slova jsou důležitá

Co komplikuje přijetí Mišákova vyprávění o příkladném zálesáku Svetovi, který přijal déšť jako slunce, je – vedle konstruovanosti děje nebo schematizace postav – poněkud tezovitě podání environmentalistických myšlenek. Jakkoli je Sveťova bezelstná přímočarost a naivita někdy odzbrojující, jejich odvrácenou stranou bývá banalita (srovnej insitní verše, jimiž je vyprávění proloženo). Přesvědčivost mnohých postřehů zase podřívají generalizace, jako je tomu v případě, kdy se Sveťo razantně vymezuje vůči myslivcům: „Vy polovníci aj lesníci ste taký prototyp Slováka. Predstavujete si, že ste najlepší, najmúdrejší a zároveň najnedocenenější ľudia na svete. Lenže nie ste. Zavrieť cesty, zobrať vám auta, vypnúť reflektory a nedostanete sa ani do lesa.“

Jiným problémem je konvenční obraznost blížící se kýči. Zatímco třeba situace, kdy

Sveťo na lesní stezce umístí vedle vlčího výkalu svůj vlastní, aby zahájil mezidruhovou komunikaci, je vynalézavá a vtipná, líčení krajiny nebo mentorování Nadi kopíruje literární i společenské stereotypy. Rozpor mezi dobrým záměrem a nepřesvědčivým provedením dokládá scéna ze závěru knihy. Sveťo si na kraji lesa všimne mladého myslivce, který se chystá zastřelit nic netušícího vlka a vlčici. Zezadu se k němu přikrade a hlasitým zavytím, v němž se soustředí veškerý hněv nad zničenými lesy a zabitými zvířaty, vyděsí myslivce natolik, že klesne k zemi, schová si hlavu do dlaní a rozbřečí se. Působivost scény je narušena následujícím filmovým, bezděčně groteskním výjevem: „Po [tváři] mu stekali slzy, ktoré sa miešali s rosou a nočným dažďom na stebľach tráv.“ V tomto a jiných obrazech zůstává autor ještě ledasco dlužen svému jinak pravdivému postřehu: „Slova sú predsa dôležité, formujú myšlienky, nesú posolstvá, nie je jedno, ako ich používame.“

Autor je literární kritik.

Miroslav Mišák: *Denníky domorodcov*. Artforum, Bratislava 2024, 152 stran.

literární zápisník

Haná, kolébka světového komiksu

JAKUB SEDLÁČEK

Není to tak dávno, co měl návštěvník běžného českého antikvariátu příležitost zhodnotit svůj nákup částkou až ve výši 50 000 procent původní investice. Na poměry v knižní branži – nevidaný výnos. Zvlášť uvážíme-li, že šlo o obchodní transakci, jejíž komoditou je titul, který dlouho zajímal jen pár zasvěcenců. Ostatně jeho autorka i nadále zůstává většinou kulturní veřejnosti prakticky neznámá. Zatímco však její hvězda u nás pomrkává, za hranicemi září čím dál silněji.

Formátem skromnou knížečku dřevorytů, již grafička Helena Bochořáková-Dittrichová vydala v roce 1929 pod názvem *Z mého dětství*, jste ještě tak před patnácti lety pořídili doslova za pár stokorun. Nyní se její hodnota šplhá na desetitisíce, přičemž u zámořských obchodníků se vzácnými knihami

a tisky není výjimkou ani cenovka odpovídající 150 000 korun. Jak je to možné?

V roce 2008 publikoval americký historik David A. Beronä, specialista na dřevorytové romány, monografii *Wordless Books: The Original Graphic Novels* (Knihy beze slov. Původní grafické romány). Rodačku z hanáckého Vyškova Bochořákovou v ní zařadil po bok klasiků, jako byli Belgičan Frans Masereel nebo Američan Lynd Ward. A vyzdvihl ji jako první ženu, která se knihám dřevorytů, jež dokážou vyprávět příběh, aniž by potřebovaly text, věnovala (jediné české médium, které tuto stopu tehdy zaregistrovalo, byl magazín Aargh!). Ovšem na této metě se pomyslné tažení grafičky za Atlantikem nezastavilo. O šest let později vystavilo její dílo newyorské Muzeum žen v umění a představilo *Mé dětství* jako vůbec první komiksový román na světě vytvořený ženou. Cena raketově vystřelila! Co by asi na takový triumf řekl literární historik Arne Novák, který napsal ke knížce předmluvu, v níž její náladu přirovnal, poněkud konzervativně, k *Babičce*?

Teoretik Scott McCloud považuje cykly dřevorytů z první třetiny 20. století za chybějící článek komiksové evoluce. Jistě není přehnané tvrdit, že bez vizuálního jazyka, který jejich tvůrci rozvíjeli, by dnešní komiksové romány vypadaly jinak. *Maus*, *Sandman*, Mooreovi *Strážci*, knihy Daniela Clowese, Charlese

Burnse... ty všechny pohání hodinový strojek, jehož ozubená kolečka pomáhali brousit pionýři formy svými dlátky a nožiky. A leckterí současní autoři se k dřevorytovým otcům zakladatelům hlásí výtvarnou stylizací, estetikou. Například Peter Kuper – jinak známý díky komiksovým adaptacím Kafky – bezeslovným románem *Systém* (2014). Nebo Thomas Ott, který do černých desek vyškrabává existenciální hororové grotesky sálající vnitřní září, jež připomíná paprsky světla v čarách dřevokresby.

Ostatně světlo, ostré a spalující, je tady základem všeho. Ne náhodou Masereel svůj slavný cyklus z roku 1919 pojmenoval *Slunce* a převyprávěl v něm klasický příběh o Ikarovi. Světlo dává každému „zastavení“ grafického cyklu dynamiku a vdechuje kompozici život. A tato dynamika se násobí tím, jak se jednotlivé výjevy skládají za sebou. Náročnost techniky naučila tvůrce dbát na srozumitelnost a pečlivě vážit každý obraz.

V *Dětství* Heleny Bochořákové je takových obrazů ke stovece. Od narození až na práh dospělosti jsou unášeny střídáním ročních období, jejichž idyličnost sice není bezbřehá, neboť ji tu a tam naruší dětský strach, dívčina mdloba při liturgií, smrt babičky či ubývání zraku (v pozdějším věku musela Bochořáková kvůli oční vadě grafiku opustit a věnovat se malbě), ale v celku převládá. Dřevoryt si oblíbili levicoví výtvarníci, neboť jeho ostře

kontrastní plochy dokážou vyjádřit bídu industrie, sociální pnutí i patos revoluce. Ostatně stejnou výtvarnou stylizaci dodnes nacházíme v ilustracích anarchistických tiskovin. Naproti tomu u Bochořákové má hra černé a bílé spíš křesťanský původ.

„Známe paní Helenu Bochořákovou-Dittrichovou z dřívějšíka jako umělkyni velice citlivého sociálního svědomí a útlé vnímavosti pro lid pracující v továrnách, hutích, v přístavištích,“ píše Novák v předmluvě, „a nejednou nás upoutala výtvarným vylíčením podílu, který v kapitalistickém světě a ve velkém městě připadl dělnickému proletáři... zde se představuje jako dcera měšťanského domu, jež jest hrda na to, co přijala z domácí pudy patricijské.“

Revoluční mýtus Masereelův či Wardův, prosvítající její ranou tvorbou (série šesti dřevorytů *Povstání*, 1925), alternuje Bochořáková mýtem novozákonním, s mnohdy až mystickou tonality. Takový je třeba grafický cyklus *Kristus* (1944). Současně s manželem Vladimírem hojně cestovala, a tak její tvorba čerpala inspiraci v cizích, pokud ne přímo exotických krajích. V roce 1934 publikovala jak cestopis *Dojmy z SSSR*, tak knihu dřevorytů *Indiáni jindy a dnes*. Bezdětná zemřela v Brně roku 1980 ve věku pětasmadesáti let.

Tou dobou se v Americe už dva roky četla *Smlouva s Bohem* od Willa Eisnera.

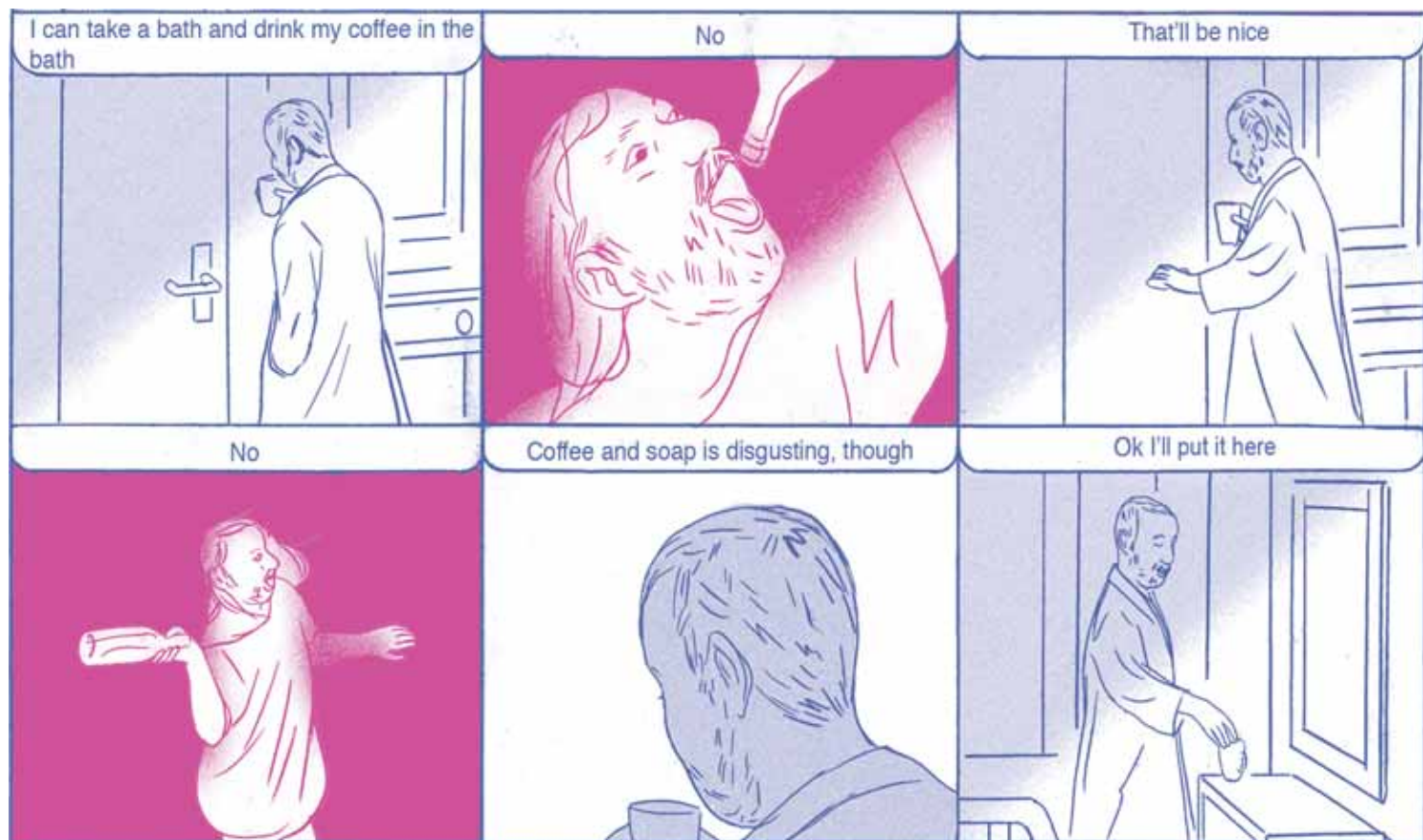
Autor je šéfredaktor nakladatelství Paseka.

Je totiž neděle a mám dost času

Komiksový opus Sunday Oliviera Schrauvena

Belgický kreslíř Olivier Schrauwen patří mezi nejvýraznější autory na poli evropského alternativního komiksu. Dokládá to i jeho ambiciózní a oceňovaný počin *Sunday*, experimentální odysea joyceovských proporcí, odehrávající se během jediného, nepříliš plodného dne.

JAN BÁRTA

Thibault nedokáže za celý den opustit byt ani myšlenku

„Přátelé, ztratil jsem den,“ pronesl prý římský císař Titus poté, co jednou nezvládl během dne vykonat žádný obecně prospěšný skutek pro římský lid. To samé by mohl říct i Thibault, hlavní hrdina komiksu *Sunday* a zároveň bratranec jeho autora, Oliviera Schrauvena. Od imperátorského dobrodince se nicméně liší tím, že nezvládne za celý den opustit byt ani myšlenku.

Vnitřně nerozhodný Thibault má ostatně problém i napsat textovou zprávu své přítelkyni, odpovědět na pracovní mail, přečíst větu z filosofického eseje, otevřít dveře sousedovi, připravit si něco k jídlu nebo dostat z hlavy známou melodii. Namísto toho ale stihne podlehnout svodům masturbace, navzdory proklamané abstinenci se opít, po půl roce začít znovu kouřit, zaseknout se ve vzpomínkách na starou lásku, zpochybnit vše včetně sebe a svého současného vztahu a několikrát se úspěšně disociovat. Na jednu prolajdanou neděli poměrně bohatý rejstřík duševních pochodů.

Sunday je až bolestně přesný popis jedné zahálky, který se člověku, pokud přistoupí na Schrauvenův specifický styl a tempo vyprávění, dostane hluboko pod kůži. Thibaultovo nedělní nicnedělání sledujeme minutu po minutě, s řadou zprvu bezvýznamných odboček a útržkovitých vzpomínek. Od počátku tu máme co do činění s konceptuální hříčkou, k vyprázdněnému manýrismu má však *Sunday* daleko. Směle můžu říct, že jde o jeden z nejsobitějších a nejvtipnějších komiksů, jaké jsem kdy četl. Zároveň je to také dosud nepřístupnější dílo Oliviera Schrauvena.

Červená a modrá

V Berlíně usazený belgický kreslíř je už přes dekádu považován za jednoho z nejvýraznějších autorů na poli evropského alternativního komiksu. Vystudoval animaci na univerzitě v Gentu a komiks v Bruselu a již během studií začal publikovat krátké kreslené příběhy v řadě místních magazinů. V roce 2006 debutoval komiksem *My Boy*, svérázným pastišem stylu průkopnického amerického kreslíře Winsora McCaye, autora klasického komiksu *Little Nemo* (od 1905) a jednoho z prvních animovaných filmů *Gertie the Dinosaur* (1914).

Následovala kolekce dříve publikovaných kratších děl *The Man Who Grew His Beard* (Muž, který si nechal narůst plnovous, 2011),

sestavující z vesměs surrealisticky laděných příběhů. I ty se vyznačovaly naivním grafickým provedením, odkazujícím na vůbec první komiksové stripy v amerických novinách začátku 20. století. Prvním samostatným grafickým románem byl v roce 2014 *Arsène Schrauwen*, kde autor zaznamenává domnělé (post)kolonialistické eskapády svého dědečka. Schrauvenův proměnlivý styl se tu ustálil na realistické, byť stále velmi zjednodušené lince s limitovanou barevnou paletou (zde si vystačil s modrou a červenou). Zároveň tu poprvé zapojuje do vyprávění sám sebe a členy své rodiny, respektive jejich románově smyšlené verze.

Ve stejném duchu Schrauwen přivádí svá možná alter ega i na stránky následujícího komiksu *Parallel Lives* (Paralelní životy, 2018), sbírky spekulativních sci-fi povídek z utopické budoucnosti. I zde se pod avantgardní formou, vyznačující se zvláště nedotaženou kresbou a cíleně redukováním výběrem barev, skrývá komplexní a rafinované vystavěný příběh. Olivier Schrauwen je totiž přes veškeré vizuální zongléřství především skvělý vypravěč – dost možná jeden z nejlepších, jací momentálně v oboru operují. Nejpersvědčivějším dokladem je právě *Sunday*, Schrauvenův zatím poslední komiks, který po částech publikoval od roku 2018. V ucelené podobě vyšel nejprve vlámsky v roce 2023 a v angličtině jej koncem loňského roku vydalo nakladatelství Fantagraphics.

Funky Oblomov

„Ahoj, jsem O. Schrauwen, autor komiksů. Poslední dekádu jsem zasvětil dokumentování života svých příbuzných. S tímto vědomím jsem se asi před šesti lety dal do řeči se svým bratrancem Thibaultem Schrauvenem. Mluvil s velkou nelibostí o ‚promarněných dnech‘ – dnech naplněných prokrastinací, bezcílností a nudou. Jeho vyprávění mě zaujalo a okamžitě mi připadlo jako vhodný námět pro nový grafický román,“ předestírá autor na úvod svůj výzkumný záměr. Pro grafickou studii jednoho promarněného dne si zvolil ukázkově promarněnou neděli, den před Thibaultovými šestařicátými narozeninami.

Thibaulta během ní sledujeme od rána až do půlnoci a převážnou většinou knihy nás také provází jeho vnitřní monolog, který funguje coby spojovací dialogový prvek všeho, co se

děje v obraze. Kromě samotného Thibaulta totiž v *Sunday* vystupují i další postavy – jeho přítelkyně Migali, která se právě vrací z umělecké stáže v rovníkové Africe, bratranec Rik, který hodlá Thibaulta navštívit spolu s jeho dávnou láskou Norou, nerudný soused, který má za úkol doručit Thibaultovi jídlo od manželky, nebo myš ze sousedství, která neustále jen o vlasek uniká smrti.

Vyprávění také osciluje mezi děním v reálném čase a Thibaultovými vzpomínkami i představami, odlišnými stylem kresby. Zpočátku to může být trochu matoucí, ale ve chvíli, kdy se čtenář naladí na flow diktovanou Thibaultovým proudem vědomí, začíná *Sunday* nabírat ty správné obrátky. To však neznamená, že by příběh nějak závrtně uháněl kupředu. Jeho tempo často stagnuje a cyklicky se v něm vracejí riffy na různá témata, podobně jako v songu *Get Up (I Feel Like Being a) Sex Machine* od Jamese Browna, jehož nakažlivý funk nedokáže Thibault dostat z hlavy.

Kreslená odysea

Příběh se v *Sunday* odvíjí v duchu repetice a variace, což ostatně koreluje s faktem, že Thibault pracuje jako typograf. Vzájemně proplétání, nabalování a gradování jednotlivých motivů, ať už jde o refrén písně, písmeňno T, Rikovu konzumaci piv či Migalin závod s časem při cestě na letiště, pak z banálních peripetií skládá kreslenou symfonii doslova epických rozměrů. Schrauwen sází na unikátní schopnost komiksu coby prostorové juxtapozice, které samotným textem či obrázky (a to ani pohyblivými) nelze dosáhnout, a odhaluje tak pravou sílu devátého umění.

Číst *Sunday* je i při vši mnohovrstevnatosti a metatextovosti, kterou autor zároveň neustále sám podkopává a narušuje, neuvěřitelně vtipný a chytlavý zážitek, navíc s opravdu skvělým koncem. Joyceovská přirovnání mohou znít nabubřelé, ale tato skoro pětisetstránková odysea je bezpochyby jedním z komiksových vrcholů loňského roku a Olivier Schrauwen se svou další rodinnou reality show v bublinách a panelech aspiruje na nejzajímavějšího komiksového tvůrce současnosti.

Autor je publicista.

Olivier Schrauwen: Sunday. Fantagraphics, Seattle 2024, 474 stran.

Ráj neexistuje

S Abdulrazakem Gurnahem o směšnosti i pokoře

Romány Abdulrazaka Gurnaha, který obdržel v roce 2021 Nobelovu cenu za literaturu, se odehrávají ve východní Africe. Stereotypům o Evropanech-uzurpátorech a rajských domorodcích se však vyhýbají. Hovořili jsme o knížkách, jež vyšly česky, o autorově zkušenosti exilu či efektu literárních cen.

TEREZA ZAVADILOVÁ

Osobní zkušenost s nuceným odchodem z rodného Zanzibaru a vykořeněním jste do svého díla vepisoval od začátku. Vnímáte dnes to, že od svých dvaceti let žijete v Británii, také jako obohacení? Nejprve bych rád uvedl na pravou míru, že jsem nebyl k odchodu přinucen, i když se o mně tak často píše, že jsem musel uprchnout. To není tak úplně pravda. Prostě jsem Zanzibar opustil, protože jsem chtěl v zahraničí studovat a žít naplňující život. Nemám tedy žádné zkušenosti například s umístěním v detenčním centru. Nevím, jaké to je, být uprchlíkem. Ani jsem na sobě samém ve vlasti nepocítoval nějaký teror, nebyl jsem vylučován z většinové společnosti. I když státní představitelé samozřejmě vládli na principu teroru [známý je masakr Arabů během zanzibarské revoluce po roce 1964, jenž měl odhadem okolo dvaceti tisíc obětí – pozn. red.].

Přesto pro vás ale emigrace byla těžká... Ano, ovšemže to neznamená, že okolnosti a podmínky mého odchodu z rodné země nebyly složité. Ale v mladém věku se člověk cítí schopen čehokoli na světě – nepřipouští si tu obrovskou cenu, kterou to stojí, nevnímáte, co necháváte za sebou ani co ztrácíte cestou. Zaměřujete se jen na to, co je před vámi a kam jdete. Ale je to ve skutečnosti velké drama, protože ztrácíte naprosto vše. Musíte se všechno učit od začátku, zvykat si na nové prostředí.

Vrátil jste se někdy zpět do rodné země? Ano, několikrát jsem ji navštívil.

Nechtěl jste se tam znovu přestěhovat? Po mnoho a mnoho let to vůbec nebylo možné, a když už to pak zase šlo, už jsem si nedokázal představit, že bych žil někde jinde. Není to tak jednoduché, nestačí si říct: „Tak fajn, vracím se!“

Váš poslední román Dozvuky vyšel nedávno česky. Týká se dopadu první a druhé světové války na Afriku a líčí traumata, která si z ní vaši krajané nesou. Ale zároveň reflektuje univerzální zkušenosti: utrpení, ztrátu milovaného člověka, sílu odpuštění. Chtěl jste napsat román, ve kterém by se všichni čtenáři našli? To ne. Protože pokud se rozhodnete vytvořit něco „univerzálního“, nutně se tím dopustíte zobecnění. Můj román, vícegenerační

historická sága, se odehrává na specifickém místě a začíná ve specifickém historickém momentu těsně před vypuknutím první světové války. Ale je jasné, že jako lidské bytosti sdílíme v našich dějinách opravdu mnoho – napříč národnostmi a zeměmi. Lidské společnosti se navzájem tolik neodlišují.

Proslavil vás bildungsroman s ironickým názvem Ráj. Vyhýbáte se v něm stereotypnímu rozdělení na uzurpátorské Evropany a nevinné domorodce žijící v „ráji“. Kritika vyzdvihuje vaši schopnost popisovat věci nekompromisně a zároveň se soucitem. Jak jste se naučil psát o světě, který Evropané tolik zničili, a přitom jeho dřívější podobu neidealizovat? Musím mít stále otevřené oči a čistou hlavu. Každá lidská společnost má své vlastní problémy, nerovnosti, nespravedlnosti a podobně. Není potřeba tvrdit, že vaše vlast byla před příchodem cizinců, kteří nad ní převzali vládu, dokonalá. Spíš je dobré se ptát: Jak je možné, že ti cizinci přišli a převzali moc? Co bylo s naší společností špatně, že to dopustila? Nevytvořily naše vlastní vnitřní konflikty a rozpory podmínky pro to, aby mohl přijít někdo cizí, rozdělit společnost a některé skupiny pobít? To může být jedno z možných vysvětlení.

A ta další? V lidských společnostech je vždy něco v nepořádku, mohou za to různé nerovnosti – genderové, vztah dospělých k dětem a podobně. Takže neidealizovat svět před kolonizací pro mě nebylo vůbec těžké. Tyhle věci totiž vůbec nemají co dělat s kolonialismem. Jeho problémem bylo spíš to, že Evropané chtěli Afričanům vnutit svou vlastní představu o povaze světa a o tom, kdo v něm má hrát jakou roli.

Mísíte vlivy afrických a evropských tradic, pohráváte si s domorodými mýty a magickými motivy, inspirujete se i cestopisy průzkumníků 19. století, jako byli David Livingstone či Henry Morton Stanley. Neheroickým popisem výpravy do temné divočiny postavy spíše parodujete. Jak důležité je ve vaší tvorbě humor? A ve vašem životě? Asi nijak zvlášť. Samozřejmě, všichni lidé se rádi smějí, mě nevyjímaje. Při psaní nebo čtení nemusíte nutně dostávat záchvaty smíchu, ale můžete se naplno soustředit na sdělení

a zároveň v něm spatřovat něco obrovsky směšného. Rozpoznávat, co je na našich životech směšné, znamená také velkou pokoru. Ukazuje nám to, jaci jsme hlupáci.

Po získání Nobelovy ceny se začalo ještě více zvýrazňovat, že jste mluvčím utlačovaného kontinentu. Vyhovuje vám tato pozice? A jak vám ocenění změnilo život? Nigerijský spisovatel Wole Soyinka, který Nobelovu cenu dostal v roce 1986, to popsal jako zlomovou událost... Byla to pro mě opravdu úžasná odměna za celoživotní dílo. Velmi si toho vážím. A také to samozřejmě vede k tomu, že se lidé po celém světě, včetně Česka, více zajímají o to, co píšu.

Tady jste třeba byl před získáním ceny úplně neznámý... To je v pořádku, máte své vlastní autory a jejich čtenáře. Ale k seznámení s něčím novým jsou literární ceny obecně vždy velmi užitečné.

Hrdina románu Ráj, chlapec Jusuf, se z naivky stává otrokem, vnitřně však zůstává svobodný. Tato kniha je pro mě mnohovrstevnatou úvahou nad tím, co je svoboda a zda je i v zajetí možné najít klid a radost. Co pro vás osobně znamená svoboda? Možnost si vybrat, jak budu žít svůj život – alespoň do nějaké míry. Třeba co budu číst, zkrátka každodenní věci... Protože je spousta situací, kdy zcela svobodný výběr nemáte. A svoboda také znamená mít mysl otevřenou potřebám ostatních lidí a být bdělý.

A kde nacházíte radost a klid? Ve čtení a psaní, v čase s dětmi, manželkou, přáteli, jako člen komunity, kde můžeme něco sdílet. Velmi rád se dívám na sport v televizi, miluji zahradničení a vaření. Potěšení mi přináší spousta věcí...

Váš Ráj podle některých kritiků připomíná Srdce temnoty Josepha Conrada. Co na takové srovnání říkáte? Myslím, že to není zrovna opodstatněné srovnání. Ale úplně rozumím tomu, proč to tak někteří lidé chtějí číst – je to tatáž „cesta dovnitř černého kontinentu“. Mé vlastní čtení Srdce temnoty je následující: snaha zobrazit Afriku jako něco nepoznatelného. Ale určitě nechci s Conradem soupeřit.

Abdulrazak Gurnah. Foto z osobního archivu

Abdulrazak Gurnah (nar. 1948) pochází ze Zanzibaru, který je od roku 1964 součástí Tanzanie. V roce 1968 odešel do Velké Británie, kde získal doktorát na Kentské univerzitě a stal se profesorem angličtiny a postkoloniální literatury. Jako spisovatel se proslavil románem Ráj (1994, česky 2023), který byl nominován na Man Bookerovu cenu. Jeho dílo se zaměřuje na postkolonialismus v oblasti Afriky, Karibiku a Indie. Roku 2021 získal Nobelovu cenu za literaturu. Jeho zatím poslední román Dozvuky (2020, česky 2024) byl nominován na Cenu Waltera Scotta a Orwellovu cenu za beletrii. Osmnáctého března vychází jeho nová kniha Theft (Krádež). Autorovou literární řečí je angličtina prokládaná mateřskou svahilštinou, arabštinou či němčinou.

Kamera jako nástroj sebeobran

Bezmoc Palestinců ve snímku Žádná jiná země

Snímek Žádná jiná země zachycuje destrukci jedné lokality na palestinském Západním břehu. Foto Yabayay Media

Čerstvý oscarový dokument Žádná jiná země ukazuje sílu občanské žurnalistiky. Mrazivé dílo sleduje dopady fyzické likvidace jedné vesnice na Západním břehu očima místního aktivisty i izraelského novináře. V Česku bude snímek ke zhlédnutí na festivalu Jeden svět.

MARTIN SVOBODA

Film *Žádná jiná země* získal Oscara za nejlepší dokument, přestože ve Spojených státech dosud nemá distributora. Z principu kontroverzní titul natočený izraelsko-palestinským kolektivem tvůrců zobrazuje bezútěšný život na palestinském Západním břehu v letech 2019–2023 a rodící se přátelství mezi místním aktivistou a izraelským novinářem. Sledujeme především nekonečný cyklus násilí skrytý za vynucováním pravidel.

Nesouhlas končí smrtí

Palestinci jsou nekompromisně trestáni za to, že nemají povolení provádět na místě stavební činnost. Žádosti však Izrael z 98 procent zamítá a prakticky znemožňuje stanovené pokyny dodržovat. V případě sledované vesnice se prý jedná o území vyčleněné jako vojenský cvičný prostor. Filmaři však nalézají dokumenty potvrzující, že tento status vznikl právě proto, aby existovala záminka lokality krok za krokem likvidovat. Postupy této kafkaovské byrokracie zavrhuje fakt, že Izrael nemá mandát vynucovat na Západním břehu jakákoli pravidla a každý zásah do místní komunity je aktem okupačního násilí. Z hlediska mezinárodního práva je tento výklad zákona „nul et non avenue“, pouhá rétorická záplata.

Pojmenování uvedené anabáze samo o sobě budí divácké rozhořčení, další rovinu tíživých emocí však přináší pohled na celý proces z místa, kde jsou mu svědky bezmocní civilisté. „Nemáme žádnou jinou zemi. Tohle je naše země. Proto pro ni trpíme,“ vysvětluje palestinská žena a nevědomky přichází s názvem pro vznikající film. Celá komunita musí počítat s náhlými útoky: na místo – často v nočních hodinách – dorazí ozbrojené jednotky doprovázející buldozery a srovnají se zemí něčí dům či provizorní školu, případně zabetonují životně důležitou studnu. Působí to zvráceně a absurdně; repetitivní záběry destrukce by měly až černohomor-ny nádech, kdyby nešlo o dokumentovanou realitu, kde příliš hlasitý projev nesouhlasu

může skončit vážným zraněním, nebo dokonce smrtí. Přímou v dokumentu jsme svědky hned dvou střelných útoků na neozbrojené civilisty. Jeden muž končí po střetu s vojákem paralyzovaný od krku dolů, druhého vidíme zemřít, když izraelský osadník přichází se zbraní v ruce pomstít se za události ze 7. října 2023, s nimiž nikdo z přítomných neměl nic společného.

Film zachycuje spolupráci palestinského aktivisty Básiila Adry a izraelského novináře Juvala Abrahama. Režijně jsou pod ním podepsáni ještě izraelská aktivistka Ráchel Szor a Palestinec Hamdán Ballál. Ve filmu se střetávají pohledy dvou lidí, jejichž cíl je stejný, tedy svobodný život Palestinců. Výchozí bod, osobní motivace a také smysl některých jejich činů jsou však z principu rozdílné.

Oscarové obětí

Adrá je sám obětí zločinů, proti nimž vystupuje, což dělá jeho aktivismus přímočařejším a intenzivnějším. Od narození nezná nic než nejistotu a strach z další noční razie, ztráty střechy nad hlavou nebo odvedení otce na výslech. Je patrné, jak je vysílený a chvílemi i rezignovaný. Dělá však dál to jediné, co může: natáčí vše, co vidí. Abraham je oproti tomu Izraelec, který se kaje za hříchy „své strany“. Jakkoli ho místní komunita vítá a na racionální rovině si cení jeho pomoci, v okamžicích největší frustrace je to on, do koho si bezprostředně promítají své rozhořčení. On sám při pohledu na své ruce špinavé od suti, která ještě před pár hodinami byla něčím domovem, provinile podotýká, že se bude moci později v klidu vysprchovat. Ví, že jde o luxus, jaký místní obyvatelé nemají.

I Abraham čelí následkům. Jako známý pro-palestinský aktivista, který odmítl sloužit v IDF, je trnem v oku řadě lidí a institucí. Jeho nepohodlí se přesto nedá srovnávat s tím Adrovým. Mladý Palestinec studoval práva, nemá však naději svou profesi vykonávat a jediná jeho pří-padná pracovní příležitost je dělat v Izraeli stavebního dělníka. Přestože primárním zájmem

snímku je zachycení fyzické likvidace základních materiálních potřeb, v náznacích nachází i prostor pro ilustraci, jak malou šanci mají Palestinci k seberealizaci.

Žádná jiná země není jen svědectvím, místy jako by film byl zbraní. Nejednou slyšíme Adru křičet na maskované Izraelce ve vojenských kombinézách a vyzbrojené samopaly: „Natáčím! Všechno natáčím!“ Skoro jako by je informoval o vlastní namířené zbraní – jediné, v jejíž účinnost může doufat. Dílo je v tomto ohledu vrcholným aktem občanské žurnalistiky v pravém smyslu tohoto pojmu, než si ho pro své osobní potřeby přivlastnili mocní demagogové jako Elon Musk. Řadový občan tu díky relativně dostupným technologickým a distribučním mechanismům může dostat do světa informace, které se dominantní diskurs pokouší zneviditelnit. Samozřejmě tím snímek sdílí také některé limity tohoto formátu, k nimž patří epizodičnost, anekdotická povaha, občasná neúplnost a nepřehlednost některých informací. Samy o sobě nemohou stačit, musí být uvedeny do širšího kontextu; bez důvěry v autoritu vypravěče mohou ti odmítavější diváci vše, co vidí, popřít.

Zásadní – přinejmenším pro euroamerickou distribuci – je přítomnost izraelských členů štábu. Roky důsledné dehumanizace a islamo-fobie dělají Palestince automaticky nedůvěryhodnými. Kdyby se na pódiu v Los Angeles nemohli bratrsky objímat Palestinec s Izraelcem, byly by šance na zisk Oscara výrazně nižší. Přítomnost izraelských filmařů jistě není samospásná. Na současném twitteru, deregulovaném ve prospěch krajně pravice-ové agendy, jsou Abraham a Szor přirovnáváni tu k členům židovských jednotek pracujících ve vyhlazovacím táboře, tu k „úslužným domácím negrům“. Přesto se nedá popřít, že přítomnost židovského hlasu výrazně pomáhá – přinejmenším otevírá možnost, že kritika Izraele není automaticky považována za projev antisemitismu. Potvrzuje to ostatně i snímek *Gaza v bodě nula*, který bude stejně jako *Žádná jiná země* uveden na festivalu Jeden svět: ačkoli dokument složený z více než dvou desítek krátkých epizod, v nichž dostalo prostor ke svobodnému vyjádření civilní obyvatelstvo likvidované Gazy, v mnoha ohledech vede ke komplexnějšímu obrazu, absence „pojistky“ v podobě židovské spolu-účasti ho nevyhnutelně dělá méně stravitel-ným pro mainstreamové instituce.

Apel na civilní obyvatelstvo

Žádnou jinou zemi prostupuje značná bezmoc. Adrá zdůvodňuje dokumentování vlastního života tím, že uvidí-li svět, co se na Západním břehu děje, donutí Izrael ke změně chování. Specificky jmenuje americký Kongres jako instituci, v jejíž zásah doufá. Poslední měsíce sice zažehly vlnu soucitu s palestinským obyvatelstvem (ruku v ruce s utužením již existující islamo-fobie), o jejím efektu na politiku však lze pochybovat.

Apel na civilní, primárně americké obyvatelstvo může být slepá ulička vzhledem k tomu, že zájem Spojených států o Izrael vyplývá z geopolitické potřeby udržovat na Blízkém východě loajální území. Jedná se o zájem, na němž se shodují demokrati i republikáni, o čemž svědčí dlouhodobý status Izraele coby hlavního příjemce americké finanční pomoci. Vzhledem k tomu, že jediné dvě relevantní politické strany v tomto bodě nejsou v opozici, voliči mohou jen málo udělat k vynaložení tlaku. Tohle je nakonec pro vynikající počín občanské žurnalistiky ta největší překážka.

Autor je filmový publicista.

Žádná jiná země (No Other Land). Palestina, Norsko, 2024, 95 minut. Scénář a režie Básiil Adrá, Juval Abraham, Ráchel Szor, Hamdán Ballál, kamera Ráchel Szor, hudba Julius Pollux Rothlaender.

Nová cesta Hvězdných válek

O prvenství seriálu Bludná banda

Na nejnovějším seriálu ze světa Star Wars se podíleli tvůrci, kteří mají rádi dětská filmová dobrodružství Stevena Spielberga. Bludná banda však není pozoruhodná jen jako povedený seriál pro mládež, ale také jako společenskokritické dílo odklánějící se od fetišů své rodné ságy.

PETR PLÁTENÍK

Kladné recenze *Bludné bandy* hovoří o prvním pořádném dětském seriálu ze světa Star Wars. Trochu přitom zaráží, že děj začíná na záhadné, poněkud dystopicky působící planetě, kde lidé žijí ve strojovém rytmu, vyskytuje se tu zlý Jedi a piráti nelítostně vraždící každého, kdo jim zkříží cestu. V každém případě jde o první hranou ryze televizní realizaci pod značkou Hvězdných válek, alespoň v jejich novodobé historii. Všechny dosavadní seriálové příspěvky do franšízy, ať už ty vydařenější jako *Mandalorian*, nebo méně povedené jako *Obi-Wan Kenobi*, představovaly spin-offy hodně těsně přimknuté k hlavní filmové sérii. Esteticky výrazně navazovaly na epické vyprávění určené pro filmová plátna, jen se poplatně zvolenému formátu více orientovaly na individuální linie protagonistů. Ne náhodou také

většina z nich má v titulu právě jméno konkrétního hrdiny.

Síla televize

V tomto smyslu představuje *Bludná banda* úkrok stranou. A nutno dodat, že správným směrem. Jako by tvůrci chtěli načrtnout viditelnou čaru mezi světem filmu a televize a dokázat, že mohou vznikat i seriály do velké míry nezávislé na ústřední sérii (animované počiny záměrně opomímám). Zřejmé odpojení signalizuje už umístění děje na planetu, jejíž obyvatelé netuší vůbec nic o událostech ztvárňovaných ve všech předešlých zpracováních příběhů Star Wars. Oni nevědí dokonce nic o tom, že by probíhaly nějaké hvězdné války! A přece jejich svět působí na diváky povědomě. Například autoři obrazových a zvukových aranžmá zmiňují v doprovodných materiálech nutnost udržovat evidentní návaznost na celou ságu minimálně v tomto směru.

Jako zdroj inspirace pro výstavbu příběhu o partě dětí, jež se náhodou ocitne uprostřed hvězdnoválečného dobrodružství, scenáristé uvádějí *Rošťáky* (Goonies, 1985) a další spielbergovské náměty z osmdesátých let, v jejichž centru stáli dětští hrdinové. Případně korzářské spektakly ve stylu *Piráťů z Karibiku*. Nezázní přitom jméno jiného silného popkulturního fenoménu, jehož připomenutí se vyloženě nabízí. Mnohem více než původním filmům franšízy Star Wars se totiž *Bludná banda*

podobá novodobým řadám britské kultovní série *Doctor Who* – umělými barvami a temnějším interiérovým svícením, větší frekvencí „televizních záběrů“ zblízka a bez hloubky pole i značně vylidněnými otevřenými prostory. To vše evokuje stylizaci, po níž sahají tvůrci sci-fi příběhů odehrávajících se na rozličných planetách, kteří disponují omezeným rozpočtem. S tím si samozřejmě autoři Star Wars tolik lámat hlavu nemusejí. Z jejich strany jde spíše o stvrzení funkčnosti modelu, který do svého estetického kódu kreativním způsobem zahrnul fakt, že dílo může být sledováno na menších obrazovkách.

Konejšit i zneklidňovat

Paralelu s *Doctorem Who* najdeme ale i na úrovni ústřední dějové linie *Bludné bandy*. Vyprávění o obyvatelích planety manipulované zlou nebo indiferentní silou nám připomene zápletky některých epizod proslulé britské veřejnoprávní série. Najdeme zde ale i aluzi na poblouzněný počítač HAL9000 z Kubrickovy a Clarkovy *Vesmírné odysey*. Pohybujeme se po světě, kde nejsou na první pohled patrné rozdíly mezi dobrem a zlem. A lidské životy se nacházejí v područí mocnějších sil, ať už mají podobu společenskou, technologickou nebo mytickou. A uniknout jim nejde, maximálně jen na chvíli. Bezstarostní dětští hrdinové, užívající si své „dva roky prázdnin“, jsou nelítostně vrženi do kobky, je jim mnohokrát zcela vážně

vyhrožováno smrtí, ocitnou se na bojové linii v nemilosrdné bratrovražedné občanské válce a nakonec způsobí epochální geopolitický zvrat v historii rodné planety. Právě z těchto paradoxních vláken je tkán příběh, který konejší i zneklidňuje. Podobně jako v případě *Doctora Who* připoutává diváky k obrazovkám především vztahů, které si vytvoří k hlavními představitelům, a po těchto emocionálních drahách jim potom dává sdělení obsahující společenskou a kulturní kritiku.

Dánští televizní producenti pro takovou strategii zavedli označení „double storytelling“. Jde o jeden z nejmocnějších nástrojů, jakým televize v dramatické tvorbě disponuje. Tedy pokud na ni klademe nárok nás nejen bavit, ale i vést k reflexi sebe samých a světa kolem nás. Tak zásadní obrat k televizi, který provedli tvůrci *Bludné bandy*, by mohl mimo jiné signalizovat přechod do další fáze univerza Star Wars, kde se už vše neodvíjí od ústřední filmové série. V „předaleké galaxii“ musí přece existovat spousta míst, na která nevstoupili Skywalkeri ani Jediové. A právě o těch by mohla být radost vyprávět. Autor je filmový publicista.

Star Wars: Bludná banda (Star Wars: Skeleton Crew). USA, 2024–2025, osm epizod. Tvůrci Jon Watts, Christopher Ford, režie Jon Watts, David Lowery, Bryce Dallas Howard a další, hrají Jude Law, Kerry Condon, Ryan Kiera Armstrong, Ravi Cabot-Conyers, Tunde Adebimpe a další. Premiéra na Disney+ 2. 12. 2024.

Seriál Bludná banda opouští hlavní dějové linie franšízy Star Wars. Foto Disney+

filmový zápisník

Hollywood a ti druzí

TOMÁŠ STEJSKAL

„Ať žije nezávislý film!“ zvolal během své děkovné oscarové řeči Sean Baker. A jeho snímek Anora je vskutku – čistě z definice – výsostně autorský, nezávislý titul. Baker ho produkoval, napsal, natočil, stříhal – a za všechny tyto činnosti si z letošního ceremoniálu odnesl zlatou sošku. Což je samo o sobě bezprecedentní. Když ovšem loni v červnu obdržel za Anoru Zlatou palmu v Cannes, mnozí se naopak podívovali, že hlavní cenu na tomto prestižním festivalu získal v jádru silně žánrový snímek o sexuální pracovníci, jež se zamiluje do synka ruských oligarchů; jakási současná variace na tropy romantických komedií typu

Pretty Woman (1990), která svatbou nekončí, ale začíná. Anora je nepochybně pozoruhodná svou schopností měnit nálady, žánry i rytmus, jde o snímek, který záměrně vymetá všemožná zákoutí hollywoodské tvorby a reflektuje je. Vítězství Anory na Oscarech může vypadat jako triumf nezávislé tvorby, ale mnohem spíše symbolizuje, jak se Hollywood se svými pomyslnými protipóly smiřuje a jak jimi postupuje.

Tyto hierarchie se narušují na různých osách. Velká hollywoodská studia DreamWorks či Pixar porazil v oblasti animace lotyšský autorský – bezeslovný – snímek *Kočičí odysea*. Nejvíce nominací (třináct) měl letos neanglicky mluvený francouzsko-belgický titul *Emilia Pérez*, kterému jen o jednu unikl historický rekord, jež drží snímky *La La Land* (2016), *Titanic* (1997) a *All about Eve* (1950). A počinem, který nejvíce naplňoval představy o velké americké tragédii, byl svým duchem spíše evropsky stylizovaný a vyprávěný *Brutalita* – žádný velkofilm, ale navzdory téměř čtyřhodinové stopáži relativně levný a dosti

syrově natočený opus o střetu malých a velkých dějin.

Přesto nebylo letošní udílení Oscarů žádnou jednoduše radostnou zprávou o proměnách Hollywoodu k lepšímu, jakkoli o něco věkově, genderově i etnicky pestřejší složení akademie se na výběru filmů začíná pozvolna projevovat. Škoda, že se to musí ukazovat zrovna na příkladu filmu *Emilia Pérez*, který se z favorita rychle stal otloukánekem – kvůli problematickým tweetům trans herečky Karly Sofii Gascón, využití AI ke zvýšení rozsahu jejího hlasu i rozhořčení mnoha Mexičanů, jak snímek jejich národ vyobrazuje. Zásadní je hlavně to poslední. Dvaasedmdesátiletý francouzský auteur Jacques Audiard natočil kdesi u Paříže s převážně nemexickými herci snímek plný falešných akcentů, a zdaleka nejen těch výslovnostních. Jeho směs muzikálu a krimi thrilleru je sérií tvůrčích přešlapů, od bizarních muzikálových čísel přes pojednávání problematiky transzice až po vykreslení Mexika jako sbírky stereotypů. Příště možná bude lepší nominovat dobré hollywoodské tituly než špatný evropský art.

Zahraniční reporty o oscarovém ceremoniálu vedle faktu, že letos vítězily převážně malé snímky, zmiňovaly především poklidný průběh. Jako by v době, kdy Hollywood stále ještě doutná po nedávných požárech a kdy obrazně celá Amerika hoří, nebyl prostor na skandály, ale ani pro politiku, a do popředí se dostala soudržnost a oslava filmu. Nebo to je spíše rezignace? Připomnělo mi to atmosféru na nejslavnějším americkém filmovém festivalu Sundance, kam jsem před osmi roky letěl v den prezidentské inaugurace. A pak v městečku Park City vysoko v horách – v onom zvláštním světě Roberta Redforda, kde je MHD zadarmo a kde se potkávají lyžaři s cinefily – byl svědkem toho, jak sice během úvodních slov a debat k filmům nikdy nezaznělo jméno prezidenta Trumpa, ale stejně byl všudypřítomný. Přes den se demonstrovalo v ulicích, ale večer jako by převládala víra v magickou sílu kinematografie či přesvědčení, že „svátce nezávislého filmu“ by se neměl pošpinit politikou. Jenže kdy jindy si začít špinit ruce? Nebo se snad chceme konejšit představou, že filmy stále dovedou měnit svět?

UNESCO
SPOJUJE

30
UNESCO
UNITES

SVĚTLEM SPOJENI

Kutnohorský festival světla
21.–22. 3. 2025

- ♦ chrám svaté Barbory ♦ Galerie Středočeského kraje
- ♦ Vlašský dvůr ♦ Breüerovy sady
- ♦ katedrála Nanebevzetí Panny Marie a svatého Jana Křtitele

unesco.kutnahora.cz

PARTNEŘI

FOXCONN

DACIA

RENAULT

POŘADATELÉ

GASK

Holy Tongue
+ Farida Amadou
3. 4. 2025
MeetFactory
(Music)

PRAHA
PRAHA
PRAHA
PRAHA

MeetFactory je v roce 2025 podporována grantem hl. m. Prahy ve výši 12.000.000 Kč.
MeetFactory is supported in 2025 by a grant from the City of Prague amounting to 12.000.000 CZK.

Hazard s příspěvkovými organizacemi

Ke kauze sloučení NIPOS a IDU

Na začátku roku oznámilo ministerstvo kultury plán sloučit dvě příspěvkové organizace, Institut umění – Divadelní ústav a Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, v novou instituci. Návrh svou nepromyšleností vzbudil rozruch nejen mezi zaměstnanci, ale i v širší veřejnosti.

ELIŠKA KUBARTOVÁ

Na konci ledna ministerstvo kultury (MK ČR) veřejně oznámilo, že v první polovině roku 2025 mají zaniknout dvě jeho příspěvkové organizace, Institut umění – Divadelní ústav (IDU) a Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS), respektive mají být sloučeny v jednu zastřešující organizaci s názvem Národní kulturní institut (NKI). Záměr vzbudil širokou, veskrze negativní odezvu, vyvolanou především netransparentním postupem ministerstva a překotností, s jakou bylo sloučení avizováno. Celý proces vzbuzuje dojem, že ministerstvu nejde primárně o efektivní správu kultury, ale o to, vykázat se před blížícími se parlamentními volbami krokem, jenž odpovídá pravicové mantře o nutnosti „zeštíhlování“ státu, a zároveň si nerozzlobit liberální kulturní veřejnost, jejíž hlasy bude vládní koalice v podzimních volbách potřebovat. Výsledkem je situace, kdy MK ČR mlží stran svých záměrů a není jasné, nakolik je ohrožena činnost obou institucí a služby, které státu a veřejnosti dlouhodobě poskytují.

Kostra performativního umění u nás

NIPOS i IDU jsou součástí zhruba třicítky příspěvkových organizací, jež z rozpočtu ministerstva a pod jeho ideovým patronátem zajišťují správu a rozvoj místního hmotného i nehmotného kulturního dědictví. Jako jediné z nich se IDU a NIPOS zabývají výzkumnými a servisními aktivitami v oblasti divadla a tance (když necháme stranou menší a ve své činnosti úže profilované Divadelní oddělení Národního muzea a podobné aktivity Muzea loutkářských kultur v Chrudimi). Zároveň jsou mezi oběma institucemi značné rozdíly.

IDU ve své aktuální podobě existuje od roku 2007, kdy byla činnost původního Divadelního ústavu, založeného na konci padesátých let minulého století, rozšířena o profesionální hudbu, tanec, literaturu a další kreativní odvětví. Jeho zhruba padesát zaměstnanců zajišťuje celou škálu služeb především dokumentačního, sbírkotvorného a výzkumného charakteru. IDU disponuje rozsáhlým archivním fondem, jenž zahrnuje vedle knih také divadelní fotografie, plakáty a scénografické artefakty a představuje zásadní pramen pro studium současnosti i historie divadelní a performativní kultury na našem území. Tento fond také již mnoho let úspěšně digitalizuje a zpřístupňuje skrze elektronické databáze a disponuje i unikátní oborovou knihovnou – to vše na úrovni, jíž se analogická pracoviště ve střední Evropě zpravidla pyšnit nemohou. Vedle toho vyvíjí množství mezinárodních aktivit, z nichž jednoznačně nejprestižnější je pořádání Pražského Quadriennale, mezinárodní přehlídky scénografie a performance designu, jež je největší svého druhu na světě a od konce šedesátých let každé čtyři roky láká do Prahy umělce z celého světa. Vedle toho IDU vyvíjí také vědecko-výzkumnou činnost v rámci Kabinetu pro studium českého divadla (podobný výzkum kromě toho probíhá už jen na Akademii věd a několika univerzitních

[illegible]

Co si ministerstvo kultury od svého plánu vlastně slibuje? Ilustrace Bohdana Zaiats

pracovištích, jež všechny čítají nižší jednotky úvazků) a provozuje ediční oddělení.

NIPOS vedle toho působí především v oblasti neprofesionálního umění a regionální kultury a oproti IDU, jenž slouží zejména výkonným umělcům a odborné veřejnosti, je především servisní organizací MK ČR. Podílí se na přípravě jeho strategických dokumentů, například v oblasti přínosu kulturních a kreativních odvětví, a vytváří statistiky kulturních akcí a institucí, jež slouží jako nezbytný podklad pro jejich strategické řízení a plánování. Vedle toho NIPOS se svými padesáti zaměstnanci poskytuje metodickou podporu neprofesionálním kulturním institucím a organizuje celostátní přehlídky amatérského divadla, hudby a tance, například Jiráskův Hronov, nejstarší podobný festival v Evropě.

Práce kvapná, málo platná

Jakkoli je možné mít vůči fungování obou institucí dílčí výhrady, faktem je, že jejich činnost je do velké míry nezastupitelná.

Bez ní by česká profesionální i neprofesionální (nejen) divadelní kultura přišla do velké míry o svou podpůrnou kostru a dělat živé performativní umění, ať už na špičkové mezinárodní úrovni, nebo jako aktivitu pro nejšířší veřejnost, by bylo v Česku zase o něco složitější. Z dosavadního jednání ministerstva se však zdá, že právě toho je třeba se obávat, dokud se nevyjasní, jaký je smysl připravovaného sloučení obou institucí a proč se děje v takovém spěchu.

Ministr Martin Baxa (ODS) zveřejnil záměr sloučit NIPOS a IDU na konci ledna tohoto roku, kdy jej podle dostupných informací oznámil ředitelkám obou institucí – nebo přinejmenším ředitelce IDU Pavle Petrové, která tuto skutečnost zmiňuje v rozhovoru pro Taneční aktuality z 24. února. Ministr opakovaně deklaroval, že oba právní subjekty mají zaniknout ke 30. červnu 2025 a bezprostředně poté má začít fungovat jejich nástupnická organizace NKI. Vedení obou institucí stejně jako jejich zaměstnance

a odbornou veřejnost takový harmonogram pochopitelně pobouřil, zejména v souvislosti s výše uvedenou neschopností ministerstva svůj záměr uspokojivě vysvětlit. Na setkání se zaměstnanci IDU 3. února Baxa pouze opakoval ujištění o výhodnosti takového kroku pro obě organizace, které ale nebyl schopen nijak konkretizovat. V polovině února pak ministerstvo na svých stránkách zveřejnilo harmonogram slučování a jeho zdůvodnění, jež se však nese v podobně vágním duchu. Jeho základní tezí je, že nově vytvořená organizace má být jednotnou platformou pro profesionální i neprofesionální kulturu – z nástinu však není jasné, v čem spočívá výhoda spojení obou těchto větví živého umění, respektive organizací, jež se jimi zabývají, pod jednu střechu.

Nabízejí se úspory ve smyslu zefektivnění některých činností a zániku úvazků – to však ministerstvo kategoricky odmítá s tím, že úvazky se rušit nebudou a rozpočet nové instituce se rovněž snižovat nebude. Je pak ale poměrně obtížné si představit, v čem tedy spočívá ona deklarovaná výhoda. Pavla Petrová ve zmíněném rozhovoru uvádí, že ministr jí nebyl schopný předložit žádné věcné, analyticky podložené argumenty pro takový krok, a naopak připomíná, že podobné úvahy ze strany ministerstva v minulosti skončily právě konstatováním pracovní skupiny, kterou nechal svého času zřídit ministr Jehlička, že obě instituce jsou natolik odlišné, že jsou v podstatě neslučitelné.

Quo vadis?

Odborná veřejnost ani zaměstnanci obou institucí dnes nejsou jednotní v názoru, zda je sloučení z podstaty špatný nápad. Shodnou se však na tom, že způsob, jakým ministerstvo transformaci hodlá realizovat, je netransparentní, nesystematický a uáhleňný. Postup ministerstva kritizují jak jedinci, tak instituce, například Teatrológická společnost, Nová síť či Polský divadelní institut. Zaměstnanci IDU i NIPOS zaslali ministrowi otevřený dopis, ve kterém jej žádají, aby sloučení proběhlo v adekvátním časovém horizontu na základě věcných argumentů a s odbornou garancí. Na podporu tohoto požadavku vznikla i petice, jež má v tuto chvíli víc než tisíc podpisů.

Ministerstvo však zatím na tlak české i zahraniční odborné a kulturní veřejnosti nereaguje a vše nasvědčuje tomu, že chystá sloučení obou institucí k poslednímu červnu 2025. Toto jednání je obtížné pochopitelné nejen kvůli důležitosti NIPOS i IDU pro český kulturní ekosystém, ale také ve vztahu k jiné příspěvkové organizaci MK ČR, Národnímu divadlu, o jehož budoucnosti se v nedávné době rovněž rozhodovalo. V druhé polovině loňského roku tu proběhlo výběrové řízení na nového ředitele, v němž zvítězil Martin Glaser, který se funkce ujme až za tři roky, protože, jak poznamenal Baxa při jeho jmenování, „jedním z rysů vyspělé kulturní společnosti je předvídatelnost, nezbytná pro odpovědné a úspěšné řízení velkých a významných kulturních institucí“. Není jasné, proč v případě IDU a NIPOS tato teze najednou neplatí, a je to tím nepochopitelnější, že ministerstvo aktuálně připravuje koncepci Státní kulturní politiky 2026+, která má určit směřování kulturního sektoru v následujícím desetiletí. Dávalo by smysl v jejím rámci znovu promyslet rovněž strukturu příspěvkových organizací a postupovat přitom systematicky, na základě analýzy a expertních konzultací. Aktuální jednání ministerstva působí přesně opačně a hrozí nebezpečí, že svými kroky paralyzuje dvě důležité kulturní instituce, aby získalo – co vlastně?

Autorka je teatroložka.

Keeley Forsyth

29. 4. 2025 Koncertní sál
Pražské konzervatoře

vstupenky na goout.cz

literární
procházky A2

1#

5. dubna 2025
/ Praha

Praha město kibiců

s Boleslavem Šmejkaem
a Štěpánem Truhlaříkem

za podpory:

Státní fond kultury ČR

více informací a vstupenky na:
eshop.advojka.cz

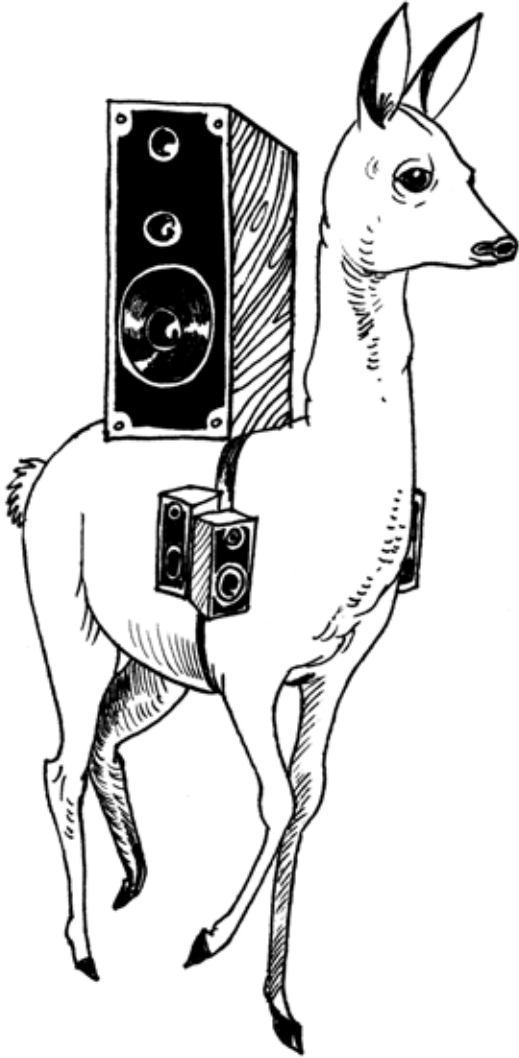

Žánrová dysforie

Raving podle McKenzie Wark

Australsko-americká teoretička McKenzie Wark ve své knize na pomezí autofikce, autoteorie a manifestu zachycuje newyorskou ravovou scénu ve vztahu ke zkušenosti s tranzicí. Rave popisuje jako praxi disociace, zároveň však sleduje touhu „být sama sebou“ a ve jménu tohoto nároku „privatizuje“ původně anonymní subkulturní rituál.

VOJTĚCH MÄRC

Ilustrace Jiří Franta

McKenzie Wark není v tuzemském akademickém a kulturním prostředí neznámá. Od konce loňského roku máme k dispozici i český překlad jedné z jejích posledních knih. V *Ravingu* (2023) se stroboskopicky objevuje celá řada témat, která autorka ve své práci rozvíjí soustavně. Rave je tu popisován především jako praxe – Wark jej představuje jako specificky neproduktivní práci, přičemž práci pojímá marxisticky coby dialektickou opozici kapitálu. Soudobým mutacím práce a kapitalismu se Wark věnovala už v publikacích *Hacker Manifesto* (Manifest hackerů, 2004) nebo *Capital Is Dead: Is This Something Worse?* (Kapitál je mrtvý. Je to změna k horšímu?, 2021). Její nadsazené přitakání „vulgárnímu marxismu“ se přitom opírá o přesvědčení, že provizorní aktualizace jsou užitečnější než vyzývání autority originálu. Když se teoretička, která před svou šedesátkou prošla tranzicí, vydává křepčit do různých „junkspaces“ v deindustrializovaných oblastech New Yorku, provádí praktické cvičení v „ponižování“ teorie, k němuž se hlásí v textu *Philosophy for Spiders: On the Low Theory of Kathy Acker* (Filosofie pro pavouky. K pokleslé teorii Kathy Acker, 2021). Líčení taneční euforie tak doprovázejí četné poznámky pod čarou odkazující k teoretickému kontextu.

Fikce a fakta

Wark opakovaně nasvětluje rave jako kolektivně konstruovanou situaci, a to se zřejmým odkazem na Situacionistickou internacionálu, jíž věnovala řadu textů. V *Ravingu* vytvořila psychogeografický záznam bloumání raverským Brooklynem a zároveň parodii na autoetnografické průzkumy nočního života a okrajů společnosti. Jako zúčastněná pozorovatelka zaujímá liminální pozici, z níž se může vztahovat hned k několika významům pojmu tranzice. V dalším plánu se raverská práce ukazuje jako biochemický autoexperiment, který Wark podstupuje po vzoru Alexandera Bogdanova, jednoho z protagonistů její knihy *Molecular Red: Theory for the Anthropocene* (Molekulární rudá. Teorie pro antropocén, 2015),

a v souladu se spekulativně marxistickou antropologií J. D. Bernala, k jehož knize *The World, the Flesh and the Devil* (Svět, tělo a ďábel, 2018) napsala předmluvu.

Raving se pojí také s autorčinými texty, v nichž tematizuje svou transgender zkušenost, například *Reverse Cowgirl* (2020). Sama Wark své psaní označuje „pomocí termínů, které jsou terčem posměchu – autofikce a autoteorie“. Ty podle ní mají „stejný vztah k žánru, jako mají transky a buzny k genderu: neměli bychom je brát moc vážně“. A právě taková teoretická nezodpovědnost vede k nejpronikavějším momentům knihy, v nichž se kriticky i kreativně rozehrává autobiografická iluze, již dnes typicky formují sociální sítě, terapeutizace jazyka i ekonomika lidského kapitálu. Text přitom opakovaně upozorňuje na konstruovanou povahu identity i na limity této konstruovanosti: „Tyhle věci se nestaly. Člověk, kterému se nestaly, jsem já.“ Fikce tu není opozicí autenticity, ale tím, co autenticitu strukturuje: „fikce tančí kolem faktů“.

Privatizace rituálu

Četné pasáže nicméně fungují právě naopak. Fakta šlapou fikcím na nohy. Jako by zákaz focení, který je na ravech obvyklý, Wark nutkavě porušovala kvůli dalšímu zbytečnému selfie. Autorka svou poučenost dává okázale najevo v popisech různých „uživatelských postupů“, ať už se užívají situace, substance nebo koncepty. Někdejší subkulturní rezistence, založená na anonymitě a rituálu, se rozpouští v tom, čemu Wark říká „stylová extrakce“, tedy v privatizaci těchto rituálů. Sama přitom přiznává, že vůči tomuto procesu není imunní. Dokáže se sice vyhnout stereotypům o emancipačním potenciálu ravu, zároveň však přitakává požadavku „být sama sebou“, který je hnacím motorem kapitalismu platform. Až tělesně citelná situovanost výkladu potom představuje jak jeho kvalitu, tak mantinely. Zmíněné „uživatelství“ se tu stává modelem čtenářství. Kritické čtení je nahrazeno fandomem.

Ne náhodou se Wark a její autoteorie staly jedním z terčů literární teoretičky Anny Kornbluh, která uvažuje o bezprostřednosti či nezprostředkovanosti jako dominantním stylu soudobé kultury. Podle Kornbluh tato rezignace na mediaci nechtěně posiluje status quo. Tomu by odpovídala i hluboká skepse ohledně stavu světa, z níž se Wark přes své raverské nadšení vyznává. Podle vlastních slov píše bez budoucnosti a s přesvědčením, že po kapitalismu přichází něco ještě horšího. Tato skepse se vyjevuje i při srovnání s Paulem B. Preciadem, jehož práce je možná nejbližší autoteoretickou paralelou k Wark. Preciado však na rozdíl od ní v knize *Dysphoria Mundi* (2022) volá po metodologickém optimismu, s nímž je podle něj třeba vzdorovat otrěsům probíhající planetární tranzice.

Estetika disociace

Stává-li se z potřeby být sebou samými v éře instrumentalizované sociability úmorná povinnost, Wark nachází určité útočiště ve specificky pojímané disociaci. Tu chápe jako svého druhu poetickou praxi a za její příklady si volí psaní a raving, které se v knize pokouší propojit. Pojem disociace odklání od psychiatrického diskursu – spojuje jej sice s genderovou dysforií, ale ne výlučně a odmítá jeho obvyklé patologické chápání, když v disociaci nachází tišící prostředek pro obyvatele „rozbitého světa“. V aforistické dispozici *Ravingu* vzdáleně rezonují i Adornovy „reflexe z porušeného života“. Wark ironicky cituje jeho tvrzení, že dnešní posluchači „poslouchají atomisticky a disociovaně vnímanou hudbu, avšak právě v tomto disociování rozvíjejí jisté schopnosti, které lze spíše než v kategoriích tradičně estetických uchopit pojmy fotbalovými a šoféřskými“. Wark takovou recepci nezavrhuje, naopak ji s nadsázkou přijímá za vlastní. Svou estetiku přitom nestaví na zevrubné socioekonomické diagnóze, ale načrtává ji jako impresi zapuštěnou v individuální zkušenosti, jejíž kontury se intoxikací rozostřují.

Pojetí disociace jako žádoucího stavu se mimo jiné pojí s ketaminem, který se v posledních letech prosazuje jako klíčová kulturní droga – nebo jako „klíčovoříčková“ droga, jak by se dalo říct s odkazem na koncept „k-hole“, od něhož Wark odvozuje vlastní pojetí ravoového „k-času“, který popisuje jako „postranní čas bez vzpomínek či očekávání“, jako „čas bez touhy, který přesto prcá“. Do takového času situuje hned trojí estetiku disociace: ravespace spojuje s paradoxní disociací „byťi v těle a bez něj současně“; s „xenoeuforií“ disociace míří k „tělesné jinakosti“; jako „chtivost“ Wark označuje disociaci vedoucí mimo subjektivitu do lačné „savčí“ vědomosti. V závěru knihy pak připojuje ještě čtvrtou, „světodějnou“ disociaci: pokud sama historie aktuálně trpí jistou formou dysforie, disociativní praxe se nakonec ukazuje jako jakási homeopatická „resociace“.

Zde se vnucuje poznámka k českému překladu. Tupě působivé repetice a variace, které udávají pulsující „140 BPM“ kadenci originálu, se bohužel rozmělnují ve flectivnosti češtiny i v překladatelském obměňování opakujících se slov a frází (příkladem je množství výrazů, kterými se překládá anglické „fuck“). Z původního textu se vytrácí rytmus, a nechtěně se tak přidává další vrstva disociace. Přesto je dobře, že máme k dispozici české vydání. *Raving* je memoárovou momentkou o stárnutí v prostředí ravové scény, podle potřeby se však dá číst i jako self-help příručka. Její užitečnost bude nejspíš záviset na tom, jestli čtenářstvo vedle všeobecné historické disociace intenzivněji pociťuje nevolnost z fikce, anebo únavu z bytí sebou samým.

Autor je teoretik umění.

McKenzie Wark: Raving. Přeložili Františka Blažková a Vít Bohal. Transzit.cz, Praha 2024, 136 stran.

SEZONA
2024–2025

DIVADLO
POD PALMOVKOU

PP

G. B. Shaw
PYGMALION

„Kupíte si kytku od chude děvuchy? Su kurevski fajne.“
Komédie o snobismu, lásce, morálce a předsudcích
aneb hvězdou diplomatického večírku za pouhé tři měsíce

V hlavních rolích Pavla Gajdošíková a Jan Teplý
Režie Michal Lang
Premiéra 7. 3. 2025

WWW.PODPALMOVKOU.CZ

CRESTYL

DOCK

Prime

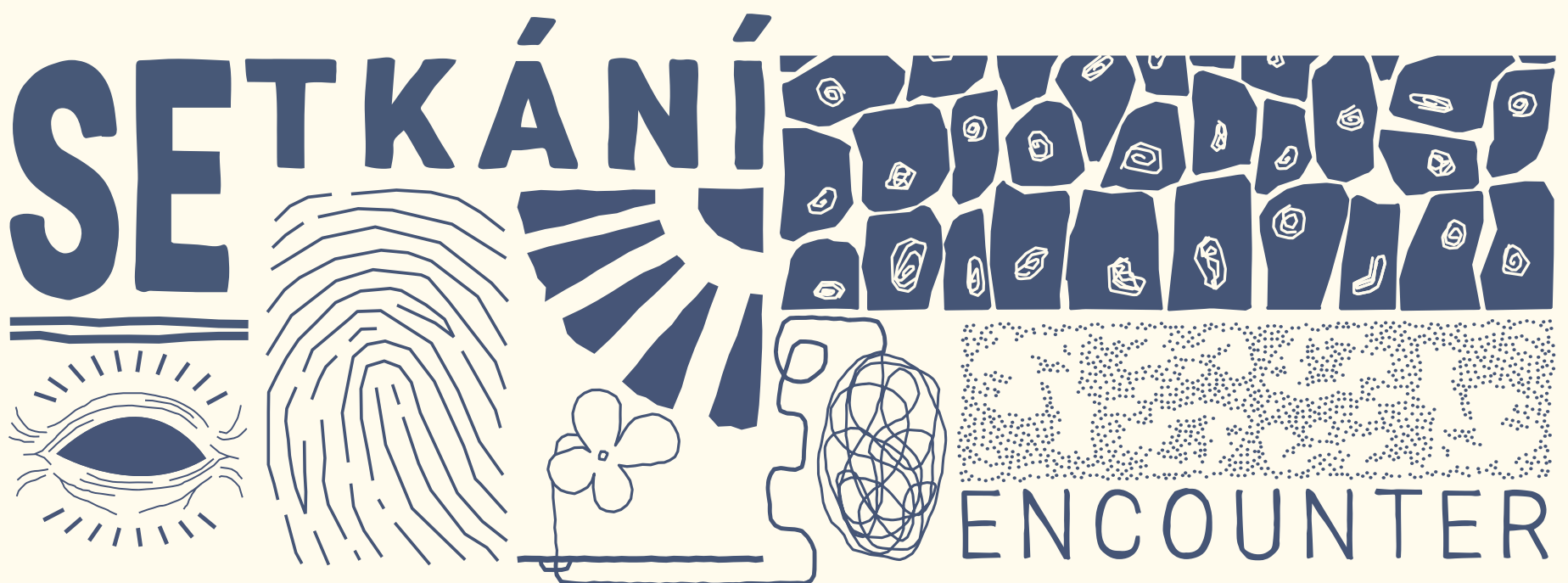
INZERCE

A2

Rádio Praha
Český rozhlas

Divadelní fakulta Janáčkovy akademie múzických umění pořádá
35. ročník Mezinárodního festivalu divadelních škol

1. – 5. 4. 2025

www.encounter.cz

Temné vize blízké budoucnosti

Výstava Poetics of Encryption v Galerii Rudolfinum

Současnou globální politickou situaci nelze pochopit bez nepřehlédnutelného vlivu technologických gigantů, kteří v představách o směřování budoucnosti naší planety hrají čím dál významnější roli. Jak se tuto realitu pokouší uchopit a reflektovat výtvarné umění?

DAVID BLÁHA

Není to tak dávno, co u většiny společnosti převažovala relativně optimistická představa o budoucnosti technologického vývoje – smartphony a sociální sítě výrazná část z nás přivítala se zájmem až nadšením a málokdo věnoval pozornost negativním důsledkům tohoto rychle nastupujícího „nového normálu“. Technologické projekty, které se obyčejně zaštiťovaly liberálními hesly (typickými pro post-hippie prostředí Silicon Valley), jako je „otevřená společnost“, „propojení globální komunity“ nebo „decentralizace moci a vědění“, však v poslední dekádě začaly postupně vyjevovat svoji temnou stranu. Po postupném odhalování různých typů sledování, manipulací veřejností a dalších zneužívání sběru velkých dat se ukazuje, že přísliby zářné technoutopie byly pouze naivními nebo vyloženě lživými prohlášeními – a procesy, které se jednou daly do pohybu, se dnes jeví už jen jako těžko zastavitelné.

Díla umělců a umělkyní, kteří se snaží nahlédnout pod křečovité se usmívající masku korporátního žargonu a zjistit, jak produkty technologických gigantů skutečně ovlivňují svět, ve kterém žijeme, představuje výstava v Galerii Rudolfinum nazvaná *Poetics of Encryption*. Je však vůbec možné uspět v pokusech uchopit abstraktní procesy, které nenápadně formují naše každodenní životy, a zjistit, co nás v blízké budoucnosti čeká?

Rozbít černou skříňku

Kurátor Nadim Samman představil svoji putovní výstavu už na dvou předcházejících zastávkách – v Berlíně a Kodani – a její česká varianta víceméně kopíruje původní koncept včetně způsobu instalace některých děl. Nejedná se však pouze o klasickou „výstavu na klíč“ – kurátor se pokouší aktivně komunikovat s místní scénou, a do svého výběru proto zahrnul také tvorbu několika lokálních umělců a umělkyní: mezi zahraničními jmény se tak objevuje autorská trojice Daniel Burda, František Fekete a Anežka Horová, Dušan Zahoranský či kolektiv BCAA system.

Do úvodní části výstavy byli vybráni umělci a umělkyně, kteří si dávají za cíl narušit pevnou skořepinu „černé skříňky“ současných technologických infrastruktur a snaží se nahlédnout do jejich vnitřností. Vystavená díla proto nejenom přibližují způsoby, jimiž technologické společnosti nenápadně formují naše vidění světa, ale také odhalují fyzická „střeva“ těchto procesů a připomínají, že digitální výpočetní technika je závislá na fyzických materiálech a nevznáší se na pověstném nehmotném „obláčku“ cloudového úložiště.

Tázání, do jaké míry jsme bezmyšlenkovitě srostlí se svými telefony, nenápadně prověří

hned v úvodu socha efektně nasvícené osminohé, „panoramatické“ kočky z roku 2022. Internet je plný fotografií nejrůznějších příšerek, které vznikly nedokonalým překrytím obrazů zachycených na telefon v režimu panorama, a Eva a Franco Mattesovi s humorem zhmotnili surreálnou „dvojkočku“, která jinak existuje pouze na digitálních fotografiích. Toto dílo, které si automaticky vyfotil každý, koho jsem viděl přijít do místnosti, se díky návštěvníkům a návštěvnicím rychle šíří po sociálních sítích a kočka se tak vrací do svého přirozeného prostředí, kde dělá výstavě dobrou reklamu.

Otisky lidského

Výrazná část výstavy *Poetics of Encryption* se zaměřuje na to, jak v temném zrcadle současných digitálních technologií hledáme emoční kontakt s dalšími lidmi. Ať už se jedná o nostalgické procházení digitálními pozůstatky po našich bývalých partnerech, randění s personalizovanými sexboty nebo o dorozumívání se zesnulými příbuznými, jejichž osobnost může simulovat virtuální realita, ve vystavených dílech se často objevuje téma osamělosti a touhy po kontaktu s druhým člověkem, který se snažíme nahradit „bezpečnější“ komunikací s tvárným strojem. Umělá inteligence je v prezentovaných dílech nezdědka vykreslena jako bludiště, v němž není těžké se ztratit bez možnosti najít cestu ven: lákavým způsobem nám totiž vrací to, co do ní sami vložíme, a říká nám jen to, co si přejeme slyšet.

Vidinu singularity, ve které se lidské definitivně nerozlučně proplete se strojovým, pojmenoval umělec Matthias Planitzer ve svém videu z roku 2023 příznačně *Nudná dystopie*: představu života ve virtuální realitě designované velkými korporacemi autor vnímá jako zlý sen, ze kterého se jednoho dne možná nebudeme moci probudit. Poslední neúspěšné pokusy společnosti Meta sice ukazují, že o procházky v prázdném liminálním prostoru „metaverza“ zatím lidé nejvíce výrazný zájem, s přihlédnutím k postupnému prorůstání technologických gigantů s vládami států však v konečném důsledku nakonec nemusí záležet na našem rozhodnutí.

Mezi mnoha doslovnými depresivními reflexemi směřování současné globální společnosti překvapivě vyniká „lokální“ dílo skupiny BCAA system *Opevním se v lobby* (2024–2025). Autorstvo v něm s pomocí postav myslivce a pytláka glosuje nejenom novověké boje o to, kdo bude mít ve středoevropském prostoru nárok na postupně zestátněnou a privatizovanou přírodu, ale i analogickou situaci, která se v posledních dekádách udála v prostředí

internetu. Skupina nepracuje s odpudivými halucinačními obrazy vytvořenými pomocí umělé inteligence jako mnoho dalších přítomných videí, ale naopak s propracovanou estetikou videoherního prostředí, díky čemuž instalace působí hravě i soustředěně zároveň.

Cesta ven

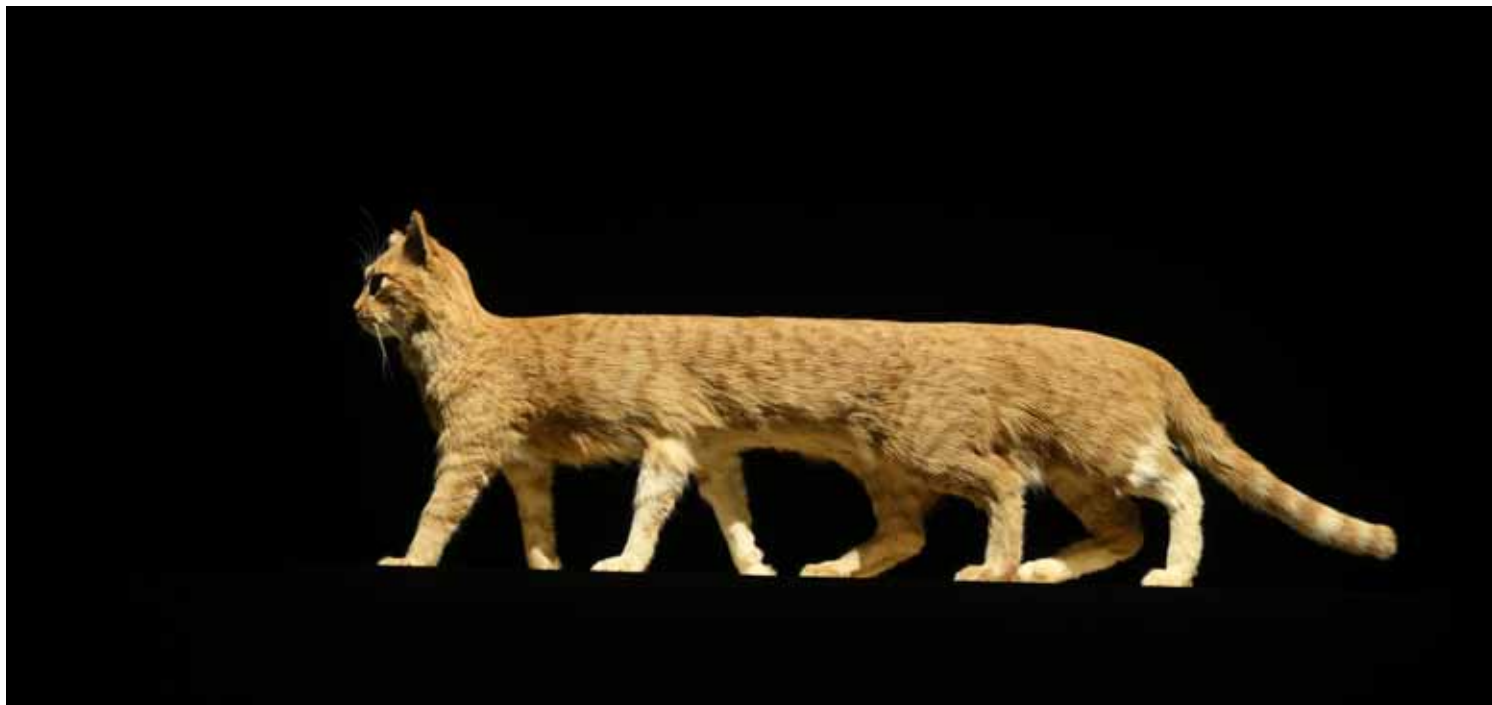
V jedné ze dvou rozměrných halových výstavních místností Rudolfinu se na ploše desítek metrů čtverečních rozkládá podrobný diagram rozebírající, jak se technologické inovace rozvinuté v Evropě patnáctého a šestnáctého století staly základem současné podoby globálního kapitalismu a propracovaných způsobů kontroly. Autorská dvojice, teoretička Kate Crawford a umělec Vladan Joler, v díle nazvaném *Kalkulující říše* (2023) ukazují, jak je současný stav globální politiky vystavěn na pilířích modernity, jako jsou národní státy, moderní věznice nebo industriální revoluce.

Tuto přísně vědecky se tvářící mapu v druhé polovině výstavy ironizuje obdobně rozměrná síť složená z absurdního propletení trashových politických, esoterických a kvazifilosofických memů, které skupina Clusterduck nasbírala přímo v hustém lese internetových fór. Paranoidní memetický atlas *Detektivní práce* (2023) oproti svému analytickému, do dějin obrácenému protikladu vystihuje mentální stav současného internetu – nekonečně se řetězící chaotické šílenství odkazů a nárazek, jejichž význam se ztrácí pod neproniknutelnými vrstvami referencí.

Humor a nadsázka skupiny Clusterduck jsou jedním z mála způsobů, jak si v Rudolfinu trochu odpočinout od depresivního tlaku prezentovaných děl. Efektí dystopický diagram Crawford a Jolera, doplněný o několik videí rezonujících s jejich tezemi, je totiž monolitickým stanoviskem, u kterého je snadné začít si zoufat, že současná podoba planetární politiky je prostě nevyhnutelným výsledkem pěti staletí kumulace moci a formování planetárních vztahů.

Je pravda, že analýza problému je prvním krokem k jeho vyřešení, ve výstavě bych nicméně uvítal prostor věnovaný současným i historickým emancipačním hnutím anebo alternativám tohoto temného sci-fi, které nás, jak se zdá, postupně pohlcuje. Takto si z Rudolfinu mohou mnozí kromě fotografie osminohé kočky odnést nanejvýš čím dál intenzivnější pocit, že jsme beznadějně odsouzeni k tomu, stát se součástí soukolí dehumanizujícího stroje, směřujícího vstříc lidské a klimatické katastrofě.

Poetics of Encryption. Galerie Rudolfinum, Praha, 13. 2. – 11. 5. 2025.

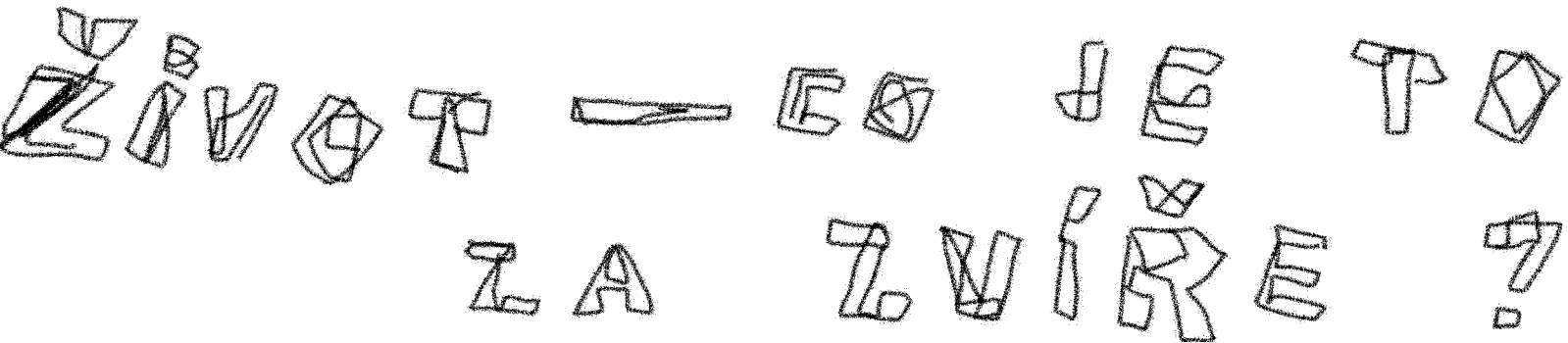

Otázku, do jaké míry jsme srostlí se svými telefony, prověří socha Panoramatiká kočka z roku 2022 od Evy a Franka Mattesových. Foto Ondřej Polák / Galerie Rudolfinum

Johana Merta: PROJEKT DORUČENO!, tuš na papíře, 2024

V nových verších Kamil Bouška více než obvykle pozoruje své okolí. Nechává se jím opájet či drtit, zkoumá jeho barvy nebo zaznamenává nahodilá setkání. Průběžně ale probleskuje napětí mezi prostým bytím a nenasytnou ostrostí aligátořích čelistí: „Jedenáct hodin dopoledne / a čekání pokračuje – / vůbec tenhle byt, drahý nájem, / není kam odejít, / ale kdykoli tě můžou vystěhovat.“

Sestup

Vím, že nechceš sejít dolů a podcházet železniční viadukt ani po mírném svahu a měkké cestě. Ne teď, když tady nahoře červeně žhnou javorové listy a vidíš celou škálu toho, co se marnotratně dává. Město pod tebou stojí pod obloukem šedi ztropeným perletí zastřeného světla. Matné barvy střeš a pod nimi vikýře, podkroví, terasy, balkóny, život, skromná soukromá zahrada, žluklé sklady, autodílna. V hotelových pokojích se větrá. Podzimní vzduch vchází do černých obdélníků oken v okrové zdi. Vypil horké dny, vysál dech a jejich těla. Sejdi dolů do prázdného parku, i když altán uprostřed je příliš křehký, vejdi mezi vetché pilíře z lakovaného dřeva. Přivítej vítr a hrsti deště.

Den

Přišel nový jako starý. Strašák, hastroš přiškrcený límečkem v převleku za včerejšek – co je to za módu? Unavuje, nudí. Kde v sobě vzal drzost někoho budit. Proč otvírat oči a vstávat z postele?

Prochází se po světle a předvádí svůj kostým, zatuchlý nový styl. Vypadá jako blbý vtíp, nikdo se nesměje. Proboha, kdo navrhoval tyhle hadry, kdo oblékl dnešek do imitace dneška, aby život jen vzdáleně připomínal.

...

Kdybych dnes v bytě nerozsvítil, nevěděl bych, že je den. Elektri­ka se přivádí ze slunce. Světlo nedosahá k Zemi. Jedenáct hodin dopoledne a čekání pokračuje – vůbec tenhle byt, drahý nájem, není kam odejít, ale kdykoli tě můžou vystěhovat.

Říjnové slunce

Skládá se, jako špatná báseň, jen ze dvou elementů: ze světla a pár palců prostoru. Má černou hebkou srst, je to ještě napůl kotě. Co dělá na parapetu před malou škvírou v okně nad ulicí po sedmé ráno? Přeslakuje z tlapky na tlapku a jasnozřivě intenzivně bdí. Dokonale probuzené tělo ve střehu, reaguje na každý pohyb pod sebou. Napíná krk, neunikne mu nic a nikdo, snad by i lovilo pána, který vyšel z domu, kdyby nebylo tak vysoko. Bojí se a leká jen velkých nákladáků, které projíždějí, jako by měly nějaký svůj vlastní den. A kde je pan Schrödinger? Je mrtvý, nebo živý, kdo ví.

Zimní soumrak

Že bylo slunce na obloze během dne, už nikdo neví. Nad městem visí zbytková žároviště polykaná mlhou.

Ohnivé pruhy vlhnou v šedivém oparu, ze světla zůstaly roztrhané hadry. Zítřek si místo nich oblékne ty, kteří zapomněli. Udělá to třeba potmě. Pevně utáhne bílá těla, dopne do posledního, uváže uzel. Půjde každý i poslepu a rád. Teď ještě chvíli odpočivej, než poslední paprsek zplstnatí a zemi pokryje hnědý mech.

Chybění

Mluví se o něm v noční tramvaji, nakárování přátelé bývalých přátel říkají: „Rozešla se s ním, a on přestal mluvit.“

Za okny lesk asfaltu po dešti. Je cítit řeka. Tma skrývá břeh, který klesá pod hladinu.

Mluví o něm jako o černé díře uprostřed vesmíru. Jeho kosti bezděčně vydechují květy jisker na uzavřeném pavilónu.

Dítě

Nastoupilo dítě s tetou (matky už vymřely) a spustilo vyjmenovaná slova: „být, příbytek, obyvatel, byt, dobytek...“ zarazilo se, a po chvíli pokračovalo: „dobytek, dobytek, dobytek...“ Teta otočila tučný obličej k dítěti: „Hezky jsi to přeříkal.“ Dítě, povzbuzené pochvalou, vesele k všem cestujícím: „Dobytek, dobytek, dobytek...“ ... se rozpačitě usmíval a souhlasně přikyvoval.

Já

Noc. Syrové živé barvy. Žluť spadanych listů. Antracit. Krása. Nemáš k ní co říct – těšíš se domů na horký čaj. Zrychluješ, abys ji obešel. Míjíš někoho, kdo říká: „Ráno se ke mně tiskla jako klíště.“ Slyšíš hlavně to „ke mně“, to Já. Kavárna dole na rohu zavírá. Zachytíš útržek hovoru dvou holek: „Nebudu riskovat nebezpečnou a diskomfortní komunikaci.“ Já, Já, Já, a pak svět, krása, ano, možná i zázrak, náš svět, vidíme ho všichni, když před ním prcháme do vyhrátých pokojíčků svých Já.

Barometr

Začala zima, štamgasti v hospodě na sídlišti sledují hokej. Svět venku zvětral a mrzne. Televizní přenos utkání jej zobrazuje celý v symbolické zkratce. Led na kluzišti nestudí a nebolí. I peklo odpočívá, když se hraje na straně vesmíru, která se nazývá Jáma.

Jáma je nejlepší barometr. Jak bude zítra, to už se dnes tady ví. Každý zná odpověď na každou otázku a odpískaný konec nikoho nezajímá.

Po dešti

Nejlepší jsou dlažební kostky po dešti, dotýkají se jedna druhé a nevyjadřují nic, kromě kroků, které po nich jdou. Ten zvláštní zvuk při došlápnutí na mokré chodníku, nepatří chodci ani jeho botě. Předešel mě pán s aktovkou, asi mladý, nevím, ale vůbec mi není cizí. Nikdy mu nepohlédnu do tváře. Nejlepší je prostě nebýt jen sám sebou. Co asi je za tou zdí, podél které procházím v pánových stopách? Zeď, že bys ji pohladil, a nad ní tmavá obloha, noc a kolem spoře osvětlená ulice.

...

Nejlepší je být malou šelmou krytou křovím nebo bytem a všechno vidět skulinou ve zdi nebo mezi větvemi. Být v pololeže opřená o lokty a celé hodiny se dívat ven, jak se chvějí listy na stromech, jak procházejí kolemjdoucí, jak stvolem trávy občas pohne hmyz, dívat se na všechna ta Jak. Nikdo neví, že tu jsem, celé hodiny, dokonale naplněný čas. Nejlepší je prostě být a cítit, jak ve mně roste chuť si hrát a pozvolna, pomalu propínat hřbet od čekání k číhání a pak rychle skočit po světle.

Jako strom

Nejlepší je být stromem, stát posledního září v parku a na nikoho nečekat mezi prosluněnými lavičkami, které ještě zahřívají. Vidět všechno zlatým světlem na svých listech a nepozorovat záhony odkvétajících růží. Nemluvím, nemlčím, jaká úleva jen šumět v mírném větru nad tenkou dlažbou v barvě holubího peří. Nejlepší je mít korunu ve světle a kmen ve stínu koruny, větvemi podpírat ptáky a nosit vetchá opuštěná hnízda. Lidé se střídají na lavičkách, přicházejí další rekonvalescenti, aby si odpočali od města, jaká úleva, že mě nikdo nezná.

Zastávka

Vlak pomalu vjel na železný most v zimním ránu. Zastavil mezi ocelovými mostnicemi. Sníh obléhal nábreží po obou stranách řeky pod mostem,

usedal i na úzkou zledovatělou lávku pro pěší, která vedla podél trati. Kolem okna mého kupé prošla

Kamil Bouška

v protisměru jízdy vlaku
mladá žena v zimní čepici s bambulkou.
Plakala. Slzy jí stékaly po tváři
při měkké chůzi.
Láska, napadlo mě. Byl to jen okamžik.

Vlak se znovu rozjel
a rozvířil sníh za jejími zády.
Ledové krupky tvrdly na skle okna
a řeka pod mostem – jeden kámen.

...

Život – co je to za zvíře,
možná havran, káně, nebo jiný pták,
že by šelma – snad lev,
co se plazí jako had.
Pomalů polyká svá sousta,
ale kořist rychle tráví.
Co nepozře, prostě dává.
Zkroutil mě a zohýbal v noci
na posteli, potím se potmě,
třesu se zimou, zatínám zuby
a páteř obrůstá mráz,
obratel po obratli procházím znovu
po všech svých stopách
a nevím, zda hledat svlečenou kůži,
vyrvanou srst nebo ztracené peří.
Ležím tu zkroucený jako embryo –
znovu se narodit, znovu zemřít,
připrav se, na co se nelze připravit.
U postele pod košili a kalhotami leží
pár bot po strýci, nemám jiné boty,
nedají se obout, nosit ani zout.
Mým strýcem byl Edgar Allan Poe.

...

Teď spí
nákladní auta,
vagony, sklady
i kanceláře.
Železniční koleje
ani silnice
nikam nevedou.
Teď ještě spí
nemocní i zdraví.
Tma
si tiskne k srdci
prázdné ulice,
chodníky,
tichý dech
bláznů
na odděleních.
Ještě spí
elektrody,
sprchy, hadice
i kulatý dvůr
pod okny.

...

„život je brutální výtvar
krásný a krutý“ říká můj oblíbený
velký básník nejvšednější prózy

jarní poupě zkropené ranní rosou
prostě je a to stačí zatímco
my pořád čekáme

nové tůně už se naplnily
aligátor trhá prase na přístavní hrázi
asi prase podle kvičení

...

měním styl
posílám básně na helpdesk

je nejlepším googlem
když je zle

ještě čtu věty
které se už jen prohlízejí

při praktické aplikaci
funkční komunikace
posílám básně

nový produkt
operacionalismu

jsem průkopníkem abstrakce
a ničitelem
když je zle

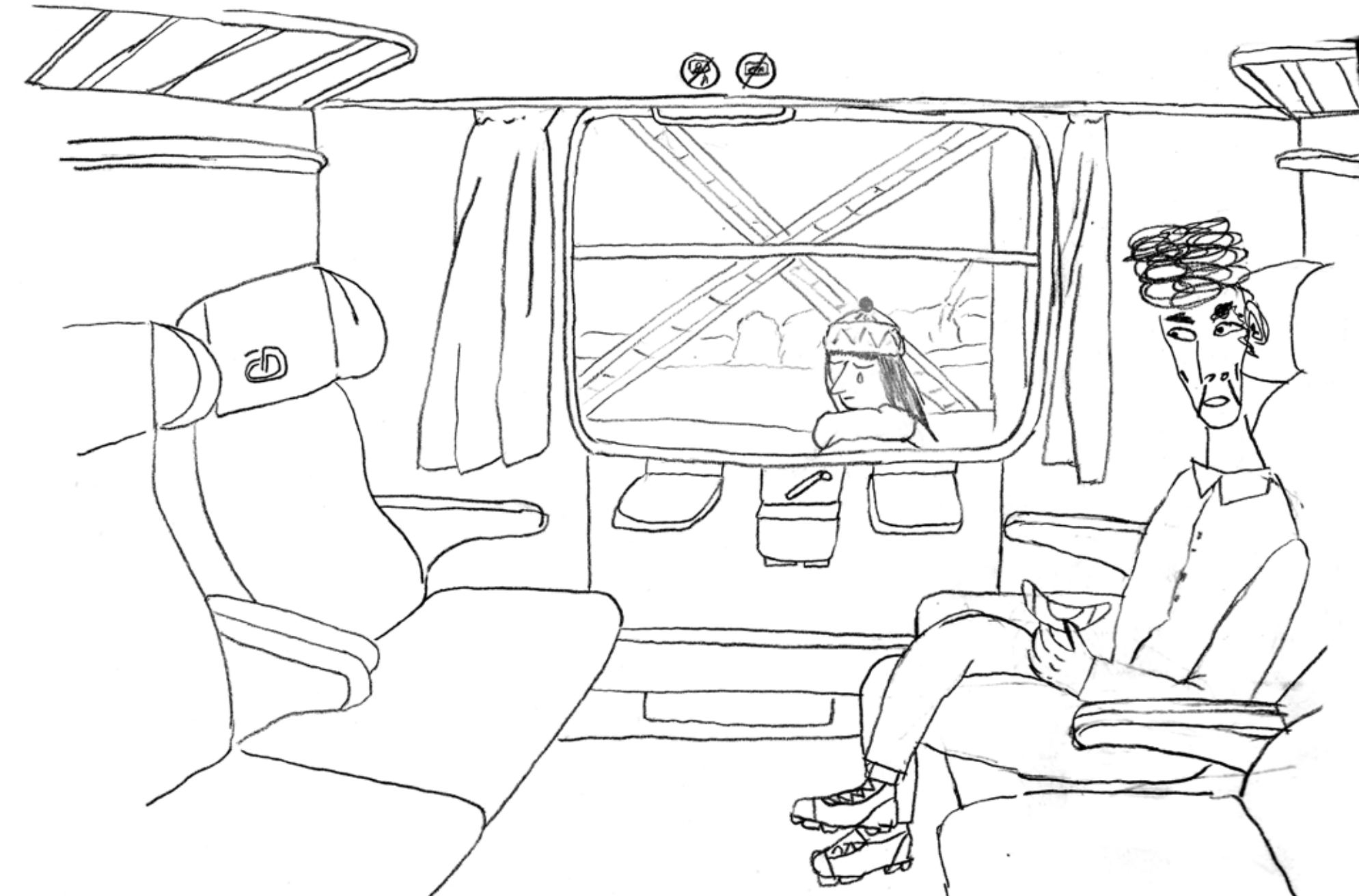
měním styl
posílám básně na helpdesk
ať se všechno stane

...

Sníh
leží na střechách,
pojd, půjdeme spolu zpátky do času,
budeme znovu já a ty.
Sníh leží na zemi a mrzne,
pojd se mnou tak, jak jsi,
půjdeme kamkoli a dál,

tam a zpátky a zpátky tam,
budeme znovu já a ty,
letící krystal, noc, rozesmáté hvězdy.
Poletíme zavěšení do sebe
od vlakového nádraží přes tramvajové koleje.
Půjdeme, obyčejní a všední,
na procházku po galaxiích
a nikdo se nás nenaučí nazpaměť.
Pojď, budeme spolu
milovat všechno, co může být.

Kamil Bouška (nar. 1979) je český básník, člen básnické skupiny *Fantasía*. Publikoval ve skupinovém sborníku *Fantasía* (2008), samostatně pak debutoval sbírkou básní *Oheň po slavnosti* (2011), za kterou byl nominován na cenu *Magnesia Litera* za poezii a objev roku. Dále vydal sbírky *Hemisféry* (2015) a *Inventura* (2018). Poslední básnická sbírka *Dokumenty* (2023) byla nominována na cenu *Magnesia Litera*.

Ilustrace Lucie Lučanská

Střední východ v bodě nula

Konflikty na Středním východě v posledních dekádách probíhaly v rámci „muslimské studené války“, v níž soupeřily o hegemonii státy závislé na Západu s „osou odporu“ vedenou Íránem. Rozložení sil se ale změnilo s pádem Asadova režimu a decimací Hizballáhu. Další vývoj bude záviset i na krocích Trumpovy administrativy.

PAVEL BARŠA

To, co se od 7. října 2023 děje na Středním východě, vejde zřejmě do dějin jako další z přelomových období, v nichž se tato oblast během krátké doby promění způsobem, jenž předurčí její směřování na několik následujících desetiletí. K takovým přelomovým událostem patřilo zhroucení Osmanské říše a vznik několika arabských států pod kuratelou západních velmocí na konci první světové války nebo osamostatnění těchto států a vznik Izraele po konci druhé světové války. Milníkem, který vyznačil vstup Středního východu do posledního období, bylo svržení iráckého diktátora Saddáma Husajna Američany roku 2003, jež otevřelo dveře nárůstu vlivu Íránu v oblasti, a tím i jeho „studené válce“ se Saúdskou Arábií.

Soutěžení šíitské a sunnitské velmoci o hegemonii ukončil v posledních měsících minulého roku Izrael, když vojensky zdecimoval Hizballáh a provedl útoky proti dalším nestátním klientům Íránu v oblasti i proti němu samému. Protože šíitská velmoc podepírala také režim Bašára al-Asada, jejího oslabení využili 8. prosince sunnitští islamisté k jeho svržení. Tím, že vzali Íránu územní propojení s Libanonem, vrazili poslední hřebík do rakve jeho hegemonických ambicí. Jeho studená válka s arabsko-sunnitskými státy v oblasti skončila.

Zhroucení „osy odporu“

V letech 2011–2024 byla hlavním „horkým“ ohniskem této války Sýrie. Pod prapory šíitského a sunnitského islámu se do ní zapojila řada ozbrojených skupin. Saúdové a další státy Perského zálivu finančně a vojensky podporovali sunnitské džihádisty sdružené nejprve v Džabhat an-Nusra (syrské filiálce al-Káidy) a posléze v Haj'at Tahrír aš-Šám (HTS). Tato formace se napřed distancovala od radikálnější alternativy al-Káidy, již představoval tzv. Islámský stát (ISIS), a posléze i od al-Káidy samotné. Současně se jí podařilo uchopit a stabilizovat moc v hlavní enklávě proti-režimního odporu – v Idlibu.

Ačkoliv skupiny sdružené v HTS rekrutovaly své bojovníky také v globálních sítích protizápadních a protiamerických džihádistů, podpora Saúdské Arábie – vedle Izraele druhého hlavního pilíře moci USA v regionu – toto protizápadní nasazení tlumila a posléze neutralizovala. Tím spíše, že jejich hlavním protivníkem v Sýrii byly šíitské milice řízené Íránskými revolučními gardami, které patřily do regionální „osy odporu“ proti Spojeným státům a Izraeli. Její součástí byl jak diktátorský režim alavity Asada (alavité se odštěpili od hlavního proudu šíitského islámu v 9. století), tak libanonské hnutí Hizballáh, jehož bojovníci byli v syrské válce nejlépe organizovanou pozemní silou proasadovského tábora.

Součástí „osy odporu“ se stali také jemenští Hútiové patřící k zajdovcům – šíitům, kteří na rozdíl od hlavního proudu šíitského islámu neuctívají dvanáctého, ale pátého imáma. Jejich ozbrojený boj se sunnitskou vládou Jemenu podporovanou Saúdskou Arábií se stal v minulém desetiletí druhým horkým ohniskem studené války v regionu. Napětí mezi Íránem a Saúdy vyvrcholilo v posledních dvou letech minulého desetiletí, když USA přidaly svou váhu na stranu Saúdů vystoupením z dohody o kontrole iránského nukleárního programu a obnovením protiiránských sankcí roku 2018. Dvě regionální velmoci se ocitly na prahu možného skluzu do horké války. Zabitím generála Íránských revolučních gard zodpovědného za regionální operace Kásima Sulejmáního na bagdádském letišti v lednu 2020 dali Američané najevo, že jsou připraveni jít proti iránským hegemonickým ambicím nejen podporou svých klientů – Saúdů a Izraelců –, ale také přímými vojenskými zásahy.

Během posledního roku svého prvního mandátu se však Donald Trump již k další eskalaci vztahů s Íránem neodhodlal. Kompenzoval to zprostředkováním diplomatických vztahů Sjedenocených arabských emirátů a Bahrajnu s Izraelem (podobnou dohodu zprostředkovali Američané také Súdánu a Maroku). Pokud by se podařilo normalizovat vztahy Izraelců se Saúdy, čelila by šíitsko-iránská „osa odporu“ sjednocené prozápadní frontě izraelských Židů a arabských sunnitů (ovšem s výjimkou Hamásu, jenž neměl k dispozici jiného sponzora než Írán, a tak musel sunnitskou solidaritu obětovat té palestinské).

Nástupem Joea Bidena do Bílého domu ovšem spadly vztahy se Saúdy na bod mrazu, neboť tento americký prezident po nějakou dobu odmítal saúdskému korunnímu princí Muhammadu bin Salmánovi odpustit, že nechal roku 2018 na saúdské ambasádě v Istanbulu zabít a (pravděpodobně) rozpustit v kyselině prodemokratického saúdského aktivistu žijícího v americkém exilu Džamála Chášukdzího. I v důsledku tohoto ochlazení vztahů se Spojenými státy začali Saúdové více komunikovat s Čínou, kteří roku 2023 zprostředkovali jejich dohodu s Íránem o obnovení diplomatických vztahů (přerušených roku 2016). Snaha kontrolovat tomuto proniknutí Číny na Střední východ, který byl od konce studené války výlučným hájemstvím americké moci, motivovala zřejmě Bidenovu administrativu, aby se vrátila k trumpovskému projektu „abrahámovských dohod“ a začala vyjednávat normalizaci saúdsko-izraelských vztahů. Toto jednání ovšem přerušil útok Hamásu na Izrael 7. října 2023.

Konflikt „nízké intenzity“, jež 8. října 2023 rozpoutal Hizballáh ze solidarity s Gazou, nakonec přerostl do dvouměsíční války s Izraelem, v níž byla zničena velká část vojenských kapacit Hizballáhu a tím zneškodněna jedna z klíčových vojenských opor Asadova režimu. Rychlým tažením HTS na Damašek se zhroutil jako domeček z karet. Íránsko-šíitská „osa odporu“ proti Izraeli a USA tak od konce minulého roku leží v troskách. V Damašku vládnou sunnitští nepřátelé Íránu, sponzorováni Saúdy, dalšími zeměmi Zálivu a Tureckem. Podobně i v Libanonu byla relativní dominance Íránem sponzorovaného Hizballáhu vystřídnána převahou prosaúdského a prozápadního bloku zahrnujícího sunnity a velkou část křesťanů.

1918–1967

Muslimská „studená válka“ let 2003–2024 rozehrála další kolo konfliktu, jenž v různých obsazeních rozdělá Střední východ již od zhroucení Osmanské říše na konci první světové války a rozdělení jejích arabských držav mezi Velkou Británii a Francii. Různé sociální, etnické či náboženské skupiny a po druhé světové válce i různé státy regionu se již více než sto let dělí na klienty a vyzyvatele Západu. Jejich nepřátelství pak na sebe čas od času vezme násilnou podobu. V období mandátů se dvě evropské velmoci snažily proměňovat ve své klienty – tj. chráněnce a zároveň agenty svých zájmů – náboženské či etnické menšiny: například křesťany v Libanonu, sunnitské Araby v Iráku, Alavity v Sýrii nebo sionisty v Palestině. Od vzpoury palestinských Arabů proti židovskému osidlování jejich země a britské správě, jež ho umožňovala, začal právě spor o Palestinu hrát symbolickou roli v odporu Arabů proti západnímu kolonialismu. Na rozdíl od iránských či iráckých Židů nebo „domorodých“ náboženských klientů Západu byli totiž sionističtí Židé evropskými osadníky (počet orientálních Židů, kteří se mezi válkami přistěhovali do Palestiny, byl zanedbatelný). Symbolická role sporu o Palestinu v zápase o dekolonizaci regionu pak byla

stvrzena násilným způsobem, jakým vznikl Izrael. Přijetí rezoluce OSN 181 z 29. listopadu 1947 o zřízení židovského a arabského státu v Palestině, v níž měli dvoutřetinovou většinu Arabové, podnítilo napřed občanskou válku mezi těmito domorodci a osadníky. Po izraelské Deklaraci nezávislosti pronesené Davidem Ben Gurionem 14. května 1948 se k ní přidala mezistátní válka Izraele s jeho arabskými sousedy.

Jejich porážka přispěla k radikalizaci arabského veřejného mínění, která během padesátých let přivedla k moci v řadě arabských států oblasti – od Egypta přes Sýrii až k Iráku – panarabské nacionalisty s bojovně protievropskou a protiizraelskou agendou. V opačném, tj. prozápadním táboře byly v této době vedle Izraele další nearabské státy oblasti jako Turecko či Írán (po puči zorganizovaném západními tajnými službami roku 1953) spolu s některými náboženskými menšinami v čele s libanonskými křesťany. Suezská krize roku 1956, v níž Británie, Francie a Izrael napadly po znárodnění Suezského průplavu Egypt, byla labutí písní evropských koloniálních velmocí. Role zástupce západních zájmů v oblasti se během šedesátých let chopily Spojené státy americké.

Jejich hlavním opěrným bodem v regionu byla již od roku 1945 Saúdská Arábie, která své původně čistě ropné souručenství s Amerikou rozšířila v šedesátých letech o ideologicko-politické spojení, když mobilizovala svou reakční formu islámu (zvanou wahhábismus) proti panarabistickému sekularismu vedenému násirovským Egyptem. „Arabská studená válka“ (Malcolm Kerr) mezi těmito dvěma regionálními velmocemi našla svou horkou, „zástupnou“ podobu v Jemenu, v němž Egypt intervenoval na straně socialistických povstalců proti monarchii podporované Saúdskou Arábií.

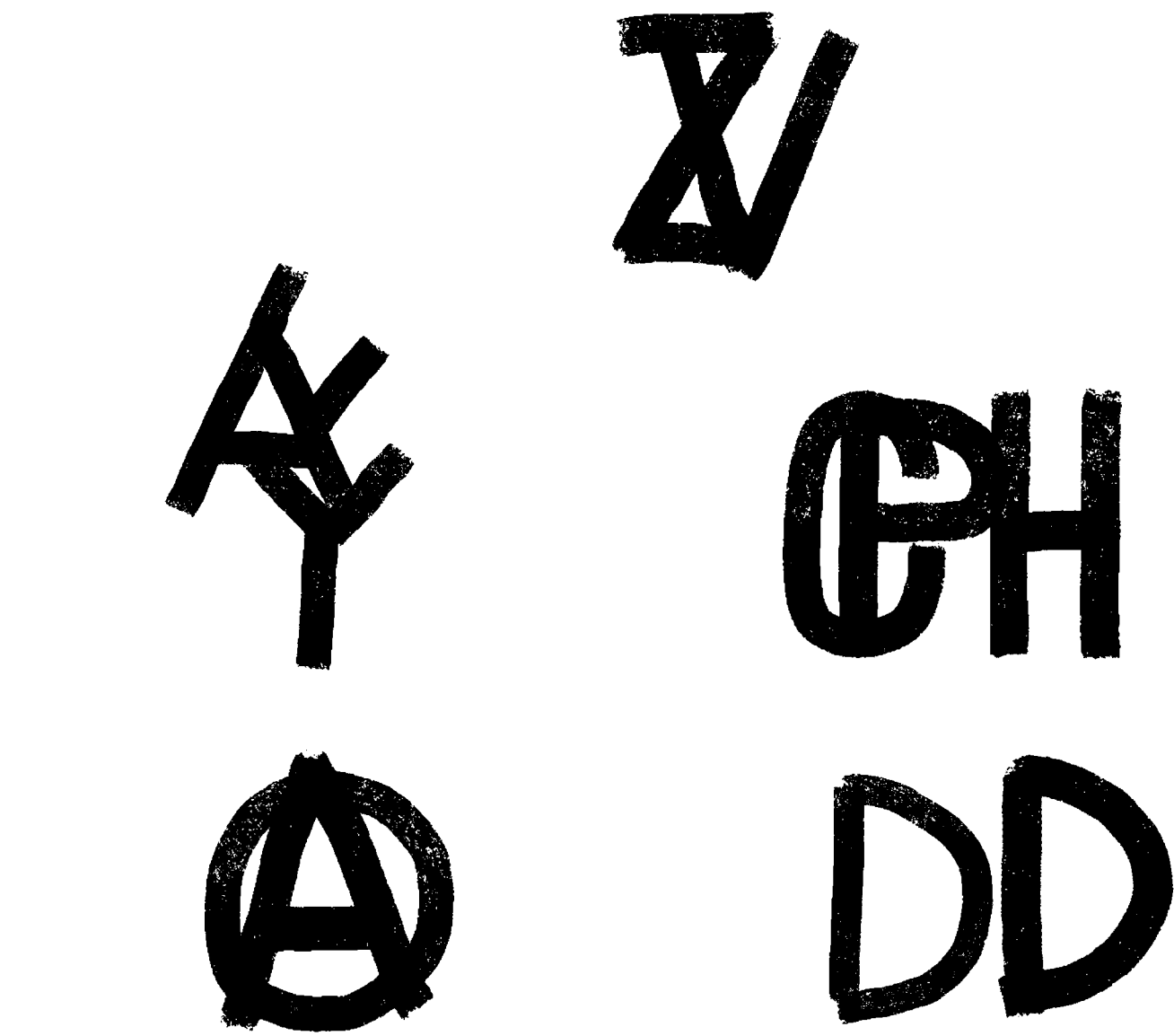
1979–2001

Porážka Egypta (a dalších arabských zemí) v šestidenní válce v červnu 1967 zazvonila umíráček panarabskému sekulárnímu nacionalismu. Štafetu hlavního nositele protizápadního odporu od něj na konci následujícího desetiletí převzali šíitští islamisté – stalo se tak poté, co všelidová vzpoura Íránců proti proamerickému šáhovi vynesla roku 1979 k moci ajatolláha Chomejního. Ve stejný rok podepsal Násirův nástupce Anvar Sadat mírovou smlouvu s Izraelem, čímž uvolnil místo vůdce protiizraelského regionálního odporu pro Írán. Když byl Sadat za tuto „zradu“ roku 1981 zavražděn sunnitským islamistou, vypadalo to, že Egypt i Saúdská Arábie budou čelit násilné vzpouře svých náboženských radikálů inspirovaných úspěchem jejich šíitských protějšků v Íránu. Saúdům a Američanům se však podařilo chytře přesměrovat hlavní řečiště hněvu sunnitských islamistů do Afghánistánu, kde se mohl svobodně vybit v boji proti společným nepřátelům – Sovětům.

Abdulláh Azzám a Usáma bin Ládín tam s podporou CIA v osmdesátých letech vybudovali síť džihádistických „interbrigadistů“, kteří hájili islámské území proti jeho okupaci bezbožným komunistickým impériem. Paralelu k tomuto spojení Západu se sunnitským džihádismem představuje tolerantní postoj Izraele k rozvoji palestinského islamismu na okupovaných územích v sedmdesátých a první polovině osmdesátých let. Zatímco s palestinskou odnoží egyptských Muslimských bratrů hledali Izraelci modus vivendi, sekularistický Fatah se v létě 1982 rozhodl vyhnat z jižního Libanonu.

Vůči jiholibanonským šíitům, z nichž mnozí je původně viděli jako své osvoboditele od tyranie palestinského „státu ve státě“, se však Izraelci chovali tak brutálně a bezohledně,

Nové rozdávání karet na pozadí událostí posledního století

Ilustrace Martin Kubát

že je nahnali do náruče proiránské islami-
stické formace s agresivně protiizraelským
a protizápadním programem – Hizballáhu
(založenému roku 1983 Íránskými revolu-
čními gardami). Při vypořádávání se s jedním
nepřítelem, jímž byli palestiniští nacionalis-
té, si tedy Izraelci vytvořili jiného – šíitské
islamisty.

Nenásilné protestní hnutí, jež na okupova-
ných palestinských územích vypuklo v pro-
sinci 1987, přineslo pro další vývoj izraelsko-
palestinského konfliktu dva dalekosáhlé
důsledky. Na jedné straně tato první intifá-
da přiměla Jicchaka Rabina, aby po selhá-
ní pokusu o její vojenské potlačení zahájil
politické jednání s palestinskými nacionalis-
ty o rozdělení Palestiny. Na druhé straně dala
příležitost palestinským islamistům promě-
nit se z charitativního a vzdělávacího hnu-
tí v odbojovou organizaci, jež pod názvem
Hamás převzala štafetu ozbrojeného odporu
od Fatáhu po jeho vstupu do mírových jedná-
ní s Izraelem. Dva roky poté, co se palestin-
ský islamismus transformoval do odbojové-
ho hnutí proti izraelské okupaci Palestiny, se
také globální džihádismus obrátil proti svým
někdejší saúdským a americkým sponzo-
rům. Tento obrat byl jeho odpovědí na pří-
chod amerických vojsk do Saúdské Arábie,
odkud vytáhla proti Saddámu Husajnovi do
Irákem okupovaného Kuvajtu (1990–91).

V devadesátých letech a na začátku nul-
tých let tak palestiniští islamisté i globální
džihádisté namířili své násilí proti Západu
a jeho dvěma hlavním regionálním spojen-
cům – Saúdské Arábii a Izraeli. Nejspektaku-
lárnějším útokem globálního džihádu bylo
zboření newyorských „dvojčat“ 11. září 2001.

Ve stejné době byla už v běhu druhá intifá-
da na okupovaných územích (2000–2005).
Tentokrát mělo povstání násilnou podobu
a vedle Hamásu se do něj zapojili i bojovníci
Fatáhu, rozčarování z krachu jednání Jásira
Arafata s Ehudem Barakem v létě 2000 o defi-
nitivní mírové dohodě.

2003–2024

Další zásah Spojených států proti Saddámu
Husajnovi přišel v březnu 2003, tentokrát
už s cílem jeho svržení. Protizápadní útoky
globálních džihádistů se tak soustředily na
iráckou půdu, obsazenou Američany a Bri-
ty. Když se však ukázalo, že svržení iráckého
diktátora nenastolilo v Iráku ani tak politic-
kou hegemonii USA, jako spíše šíitského Írá-
nu, šéf irácké al-Káidy Abú Musab az-Zarkáví
obrátil násilí proti iráckým šiitům. Agresiv-
ně antišíitský akcent nakonec tuto odnož (již
po smrti Zarkávího) odcizil od al-Káidy a vedl
k její proměně v ISIS, jenž svou sadistickou
brutalitu obracel jak proti šiitským milicím
v Iráku a proiránskému režimu v Sýrii, tak
proti západním cílům na Středním východě
a v Evropě (například teroristickými útoky
v Paříži v lednu a listopadu 2015).

Když se v roce 2014 ISIS podařilo obsadit
severovýchod Sýrie a část Iráku včetně měs-
ta Mosul, nezbylo Američanům než se pro-
ti němu spojit se Sýrskými demokratickými
silami vedenými Kurdy a implicitně i s pro-
iránskými šiitskými milicemi v Sýrii a Iráku.
Kurdové pak osvobodili severovýchod Sýrie,
v němž dodnes drží ve vězeních džihádis-
ty ISIS a v táborech jejich ženy a děti. Kon-
solidace kurdské vlády nad touto částí Sýrie
je solí v očích tureckého prezidenta Recepta

Tayyipa Erdoğana – ten Sýrské demokratické
síly považuje (nikoliv bezdůvodně) za odnož
turecké Kurdské strany práce (PKK), s níž
bojuje ve své zemi jako s teroristickou orga-
nizací (za níž ji označuje i řada západních
států).

Od svržení Asada 8. prosince 2024 pak Erdo-
ganem sponzorovaná Sýrská národní armá-
da útočí na kurdské pozice u hranic s Turec-
kem s cílem vytvořit ochranný pás, jenž bude
oddělovat Kurdy v Sýrii od jejich soukme-
novců v Turecku. Erdoğan je také spojencem
hnutí Haj’at Tahrír aš-Šám, které v prosinci
uchopilo moc v Damašku. To je první příči-
nou toho, proč má toto hnutí zatím potíže
se zahrnutím Kurdů do celonárodního dialo-
gu o budoucnosti Sýrie. Druhou příčinou je
to, že Kurdové požadují politickou autono-
mii v rámci Sýrie, což je pro její nové vládcy
těžko přijatelné. Dobrá zpráva přišla 27. úno-
ra, kdy byla zveřejněna výzva uvězněného
vůdce PKK Abdullaha Öcalana, aby Kurdo-
vé odložili zbraně a začali jednat o mírové
koexistenci. To dává naději na zmírnění napě-
tí mezi tureckou vládou a Kurdy v celé oblas-
ti, nejen v Turecku. Zároveň by to mohlo přis-
pět k souhlasu sýrských Kurdů s integrací
jejich ozbrojených sil do sjednocené sýrské
armády a ke zmírnění jejich autonomistic-
kých požadavků.

2025: Trumpův rok

Pád Asada 8. prosince 2024 ukončil muslim-
skou studenou válku vojenskou porážkou
regionální „osy odporu“, bez níž Írán nemů-
že pokračovat v soutěži se Saúdskou Arábií
o regionální hegemonii. Zůstává však otevře-
na otázka amerického vztahu k Íránu. Trump,

který nastoupil do Bílého domu 20. ledna 2025,
v době dokončování tohoto textu stále nedal
najevo, jaký postoj vůči němu zvolí: někte-
ré signály vycházející z jeho okolí naznaču-
jí, že je ochoten využít jeho oslabení a nabí-
dnout mu zrušení sankcí za záruky, že zastaví
svůj postup k atomové bombě; jiné náznaky
naopak ukazují na jeho otevřenost k Netanja-
huovým výzvám (které Biden oslyšel), aby Spo-
jené státy pomohly Izraeli zaútočit na místa
iránského nukleárního programu. Podle ideál-
ních představ krajního křídla Netanjahuovy
vlády by to mohlo vést nejen k definitivní-
mu zničení iránské nukleární hrozby, ale i ke
zhroucení samotného režimu a návratu Írá-
nu do prozápadního a proizraelského tábora
Středního východu, k němuž patřil před islám-
skou revolucí roku 1979.

Zůstává-li budoucnost americko-iránských
vztahů otevřena, pak americko-izraelské vzta-
hy se po nástupu Donalda Trumpa pohnuly
směrem, který se dal extrapolovat z jeho prv-
ního období v Bílém domě (2017–2020), kdy
uznal anexi Jeruzaléma a Golanských výšin
a přestal považovat osídlování okupovaných
území za porušování mezinárodního práva.
K Trumpově myšlence vysídlení Palestinců
z Gazy a přisvojení tohoto území Spojený-
mi státy (aby ji proměnily v „riviéru Střed-
ního východu“) se zřejmě záhy přidá ame-
rický souhlas s tím, aby Izrael zčásti nebo
plně anektoval Západní břeh Jordánu, jak to
plánuje ministr Netanjahuovy vlády Becal’el
Smotrič. Jediný, kdo by mohl dát Trumpovu
totálnímu popření lidskoprávních a meziná-
rodněprávních nároků Palestinců jisté meze,
je saúdský korunní princ Muhammad bin
Salmán. Trump totiž má zájem na tom, aby
se rozšíření normalizace izraelsko-arabských
vztahů týkalo i Saúdské Arábie. Její predstavi-
telé však v minulých měsících několikrát řekli,
že podmínkou takové normalizace je souhlas
Izraele se vznikem palestinského státu. Jeli-
kož to ale pro Netanjahuovu vládu nepřipadá
v úvahu, musela by k dosažení dohody jedna
z vyjednávacích stran obrátit o 180 stupňů,
což je málo pravděpodobné.

Trumpova bezpodmínečná podpora posíli-
la nechuť izraelské vlády k dodržení dohody
o příměří z 19. ledna, která předpokládala,
že toto příměří vstoupí 2. března do druhé
fáze. Palestinci v ní měli výměnou za propu-
štění dalších stovek palestinských vězňů pře-
dat zbytek živých i mrtvých rukojmí a izrael-
ská armáda se měla stáhnout z Gazy. Místo
toho navrhla izraelská vláda prodloužení
první fáze, vyzvala Hamás, aby pokračoval
v předávání rukojmích, a pohrozila novým
zablokováním humanitární pomoci. V tuto
chvilí visí příměří na vlásku a nelze vyloučit
zpětný skluz do blokády a bombardování
Gazy. Arabské státy v čele se Saúdskou Ará-
bií a Egyptem sice v odpovědi na Trumpo-
vy výroky o vysídlení Palestinců a ameri-
kém přisvojení Gazy ze 4. února připravují
plán na zajištění nadstranické, tj. techno-
kratické správy Gazy a také na financová-
ní její obnovy; jeho uskutečnění však před-
pokládá odchod izraelské armády z Gazy,
k němuž izraelská vláda nemá důvod v situa-
ci, kdy může počítat s bezpodmínečnou
podporou Washingtonu.

Podobně jako v případě rusko-ukrajinského
konfliktu by i v izraelsko-palestinském kon-
fliktu zprostředkování mírového řešení před-
pokládalo, že americká vláda zaujme odstup
k pozicím svářících se stran, což jí umožní
získat jejich důvěru a vyjednat kompromis.
Trump se však takovou nestrannou pozici ani
nesnaží předstírat: v obou konfliktech vystu-
puje jednoznačně jako spojenec okupantů –
Ruska a Izraele – a nepřítel okupovaných –
Ukrajinců a Palestinců. Pro Střední východ
ani střední Evropu to nevěští nic dobrého.

Autor je politolog.

V začarovaném kruhu

S novinářem a analytikem Břetislavem Turečkem jsme hovořili o nepředvídatelném vývoji blízkovýchodního regionu, plánech Donalda Trumpa a možnostech řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Věnovali jsme se také problematice migrace, antisemitismu i nepříteli úspěšné tuzemské diplomacie.

MATĚJ METELEC
LUKÁŠ RYCHETSKÝ

Proč jste si před více než třiceti lety vybral jako profesní zájem právě Blízký východ? V té době jsem měl trochu procestovanou západní Evropu a shledal jsem, že takové cesty mě moc nenaplnňují. K tomu, jak to tam vypadalo, totiž postupně směřovala i Česká republika. Vždycky mě zajímala světová politika, a co se týká cestování, byl jsem spíš dobrodruh. Na Blízkém východě se obojí spojilo. Zprvu mi šlo hlavně o dobrodružství, ale postupně z toho vzešel nápad pojmout cestování novinářsky. Říkal jsem si, že když už chci během tří měsíců procestovat země Blízkého východu, proč to nezkusit nějak zprostředkovat dál. Oslovil jsem Lidové noviny, kde moji nabídku přijali, přestože jsem do novin nikdy nepsal a měl jsem jen technické vzdělání. Samozřejmě si mě vyzkoušeli, nechali mě napsat pár článků, ale nic je to nestálo – nějaké peníze jsem tehdy dostal od nadace Epicentrum, která byla předchůdcem Člověka v tísni. Když jsem vyjížděl, neměl jsem žádnou smlouvu a nikdo mi nezaručil, že mé texty vydají, ale nakonec to udělali rádi. K tomu určitě přispělo, že jsem se v regionu ocitl v době, kdy byly v Oslu podepsány průlomové dohody mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny (OOP). Byl jsem zrovna v palestinských uprchlických táborech v Sýrii, což bylo o to zajímavější, protože právě tam lidé ty dohody odmítali.

V nedávno vydané rozhovorové knize konstatujete, že i po dvanácti letech působení v pozici vysokoškolského pedagoga se cítíte být spíše novinářem než akademikem. Myslíte, že se to někdy změní? Nejspíš ne. Není to tím, že bych se zdráhal do akademického světa víc ponořit, ale spíš osobním nastavením. Raději věci zkoumám prakticky, na místě. V akademické práci někdy platí, že informace získaná z rozhovoru, který sám vedu, má menší váhu než totožná informace vyctená z textu někoho jiného. Má větší cenu bavit se s „bezejmenným“ palestinským uprchlíkem či izraelským osadníkem, nebo citovat renomovaného západoevropského či amerického profesora? Pro mě je to vždy člověk na místě. A to by v akademickém světě asi neobstálo.

V málokterém regionu se budoucnost predikuje tak špatně jako na Blízkém východě. Pokud jde o dění za poslední rok a půl – od masakru 7. října přes válku v Gaze až k pádu Bašára Asada v Sýrii –, daly se některé z událostí předvídat, nebo byly skutečně zcela neočekávatelné? Najdou se hlasy, které tvrdí, že události, jako je masakr ze 7. října, se předvídat daly. Na druhou stranu nedlouho před 7. říjnem jsem byl v Izraeli a mluvil tam s pravicovým politologem Efraimem Inbarem. Říkal jsem mu, že Izrael sice uzavřel Abrahámovské dohody se vzdálenými zeměmi, s nimiž nebyl v žádném konfliktu, ale co Palestinci? A on odvětil: „Abrahámovské dohody jsou daleko podstatnější. Co mohou Palestinci? Mají snad letectvo a tanky?“ Ten rozhovor vyšel v Orientaci Lidových novin v sobotu 7. října 2023.

Když mluvíme o nepředvídatelných faktorech blízkovýchodního dění, musíme zmínit Donalda Trumpa. Ten se nechal slyšet, že by rád odsunul Palestince z Gazy a vybudoval tam letoviska. Je ten plán vůbec realizovatelný? Samotná myšlenka nová není. Já jsem ji zmínil poprvé v listopadu 2023, když jsem debatoval v ČRo s Irenou Kalhousovou. Řekl jsem zhruba toto: „Je tu plán odsunout Palestince z Gazy do Egypta a česká vláda podle Financial Times údajně lobbuje v zájmu Izraele v Evropské unii, aby zatlačila na Egypt,

že pokud přijme Palestince, odpustí mu zahraniční dluh.“ Myšlenka dostat Palestince z Gazy existuje a formulují ji různými slovy různí lidé, a když to teď řekla tak těžká váha, jako je Donald Trump, velká část izraelské politiky i společnosti to vzala za své. A příznačně se to opět vydává za humanitární gesto – někteří čeští činitelé je asi chtěli uchránit před bombardováním, Trump je chce odsunout, aby se uklidily ruiny, které tam po bombardování zbyly. To je samozřejmě vrcholný cynismus.

Je možné, že by pro tento nápad Trump dokázal získat arabské státy v regionu? Trump dal jasně najevo, že Egypt nebo Jordánsko dostávají od USA stovky milionů dolarů ročně a dostávat je nemusí. Když se podíváme, co dnes říká Ukrajíně, je to vlastně stejný postup.

To se ale netýká bohatých petromonarchií Zálivu... Záleží na tom, jak se ten krok „prodá“ veřejnosti. Že by se arabské země měly podílet na rekonstrukci Gazy, je jasné, o tom se mluvilo už před Trumpem, a nějaké plány v tomto směru existovaly. Arabské státy většinou říkaly, že se na obnově bude muset podílet také palestinská samospráva. Teď se tvrdí, že Trump hodil tuto „bombu“, aby arabské státy přinutil se k otázce rekonstrukce Gazy vyjádřit. Aby Egypt i Jordánsko začaly přicházet s vlastními plány. Není však pravda, že bez Trumpa by vůbec s ničím nepřišly, jen jejich návrhy nebyly tak sledované jako teď.

Co by se muselo stát, aby v Izraeli a Palestině převážila vůle ke smírnému řešení? Mírový proces veřejně odstartovalo podepsání dohod v Oslu v září 1993. Tehdy v Izraeli byla dvoutřetinová podpora pro vznik palestinského státu a zhruba stejné procento Palestinců se bylo ochotno smířit s existencí Izraele. Zároveň začala být na obou stranách aktivní početně malá skupina radikálů, kteří chtěli kompromis zmařit. V únoru 1994 židovský osadník Baruch Goldstein zavraždil 29 muslimů v Hebronu. O dva roky později zavraždil jiný židovský terorista předsedu izraelské vlády Jicchaka Rabina. Když to vypadalo, že se po předčasných volbách přesto u moci udrží Strana práce v čele se Šimonem Peresem, začal Hamás organizovat v izraelských městech teroristické útoky, které stály život desítky lidí. Tím zdiskreditoval izraelskou levici a volby poprvé vyhrál Benjamin Netanjahu. Nakonec se naprosto obrátil původní poměr lidí, co chtěli kompromis, a těch, kteří ho odmítali. Dnes jsou podporovatelé smírného řešení zcela na okraji. A nutno říct, že radikální tábory obou stran na tom cíleně pracovaly.

Bezprostředně po zahájení izraelské odvety za 7. říjen jsem předpovídal, že Hamás na dlouhá léta zdiskreditoval palestinskou kauzu ve světě, a posléze se ukázalo, že stejným směrem se vydal i Izrael, jenž si poškozuje image zabíjením tisíců civilistů v Gaze. Zároveň jsem ale říkal, že se tyto události mohou stát katalyzátorem sebezpytné analýzy, která oběma stranám ozřejmí, že konflikt nemá vojenské řešení a je nutné ho řešit politicky. Bylo by ale nutné vyměnit vládnoucí establishmenty na obou stranách. Mahmúd Abbás, Hamás ani Benjamin Netanjahu nejsou lidé, kteří by dokázali uzavřít mír. Ale na obou stranách jsou osobnosti, které si prošly válkami, mají ruce od krve, a tím také kredit ve svých společnostech. Právě ty by mohly říct: „Už toho nechme, vojenská konfrontace nám nedokáže zajistit bezpečí.“ Patří k nim například Marwán Barghúti na palestinské straně a Jo'av Galant nebo Benny Ganc na straně izraelské.

Migrace z islámských zemí se stala v posledních letech výrazným faktorem evropské politiky. Jak jsme viděli nyní v Německu, protiimigrační rétoriku přebírají i mainstreamové strany. Co čeká evropské muslimy v nadcházejících letech?

Asi budou dál součástí vnitropolitických bojů evropských elit. Bude velmi záležet na tom, jak se jejich komunity dokážou vypořádat s extrémý, jako jsou teroristické útoky nebo sexuální násilí. Můžeme sice stokrát opakovat, že jde o ojedinělé incidenty, jejichž pachatelem je jeden migrant ze sta tisíc, ale v novinách se vždy dostanou na titulní stranu. V sociálně vyloučených komunitách se nicméně zvýšená kriminalita vyskytuje všude na světě. Právní rámec a odhodlání, s jakým ho budeme v těchto společenstvích prosazovat, záleží na nás. Pokud mají v Německu jasně nastavená pravidla, kdo má právo na azyl a kdo ne, a přesto se tam hromadí desítky tisíc lidí, kteří měli být dávno repatriováni, budou toho dál využívat odpůrci migrace. Když jsem v roce 2012 mluvil se syrskými uprchlíky v Jordánsku a ptal jsem se na jejich plány, říkali, že se chtějí vrátit domů, ale pokud bude válka trvat moc dlouho, půjdou do Evropy. Pak jsme byli v roce 2015 překvapeni, když sem skutečně přišli. Věci je potřeba řešit v předstihu, a ne až ve chvíli, kdy jsou v plném proudu a často už nemají snadné řešení.

Jak se stavět k situaci na polsko-běloruské hranici, kde uprchlíky využívá nepřátelská mocnost? Jde o politický nástroj, kterého nevyužívá jen Rusko a Bělorusko, ale například také Turecko. Kde hledat hranici, kdy to ještě považujeme za přijatelné? Co třeba země severní Afriky, které si nechají platit za to, že imigranty zadržují? To nedělá jen náš nepřítel Rusko, ale také naši spojenci. Podívejte se, jak to řeší Spojené státy. Kde tam dnes leží hranice mezi nepřitelem a spojencem ve vztahu k sousedním zemím?

Každý stát by měl mít jasně stanovená pravidla a prosazovat je. Vždy je třeba rozlišovat válečné uprchlíky od ostatních. Už před deseti lety jsem slychal o Maročanech, kteří přijeli do Turecka, kde se začali vydávat za uprchlé Syřany a evropské nevládní organizace to nedokázaly odhalit. To vím od lidí, kteří byli na místě a na rozdíl od evropských imigračních úředníků dokážou rozlišit marockou a syrskou arabštinu. Marocká velvyslankyně v Česku mi tehdy říkala, že se snažili přimět Turecko, aby zavedlo pro Maročany vízovou povinnost. Turci to odmítali. V té době tam létaly tisíce Maročanů, větší část se vydávala za uprchlíky z Blízkého východu, aby se dostala do Evropy, a menší se připojovala k Islámskému státu (IS) v Sýrii. Turci ovšem neměli důvod s tím cokoli dělat, takže každý den přilétala další letadla plná Maročanů. Pokud si s tím Evropa dokáže poradit, bude sem přicházet daleko méně lidí. Jinak to ani řešit nemůžeme, nelze zkrátka přijmout všechny.

Po 7. říjnu sledujeme v Evropě vzestup antisemitismu, ale zároveň i vyprazdňování tohoto pojmu – používá se jako univerzální nálepka pro jakoukoli kritiku Izraele. Jak vnímáte souvislost těchto fenoménů? Když hoteliér v Ostravě před pár lety odmítl ubytovat Rusy a chtěl od nich, aby podepsali, že se distancují od Putinovy vlády, nakonec ho podpořil i Ústavní soud argumentem, že tím vyjadřuje občanský postoj. Kdyby dnes někdo chtěl po Izraelcích, ať podepíší, že se distancují od Netanjahua, ztropili by povyk a byl by z toho antisemitský skandál. V zemích, kde

S Břetislavem Turečkem o Blízkém východě a české horlivosti

je daleko důležitější dění v Palestině a Izraeli než Rusko, například ve Španělsku a Itálii, k podobným případům docházelo: někdo odmítl obsloužit Izraelce a byl z toho projev antisemitismu. Sami si tedy musíme definovat, kde je hranice, když nám v jednom případě nevadí diskriminace zákazníků, kdežto jindy ano.

I když se o tom nemluví, je vcelku prokazatelné, že vlna kritiky Izraele, ale také antisemitismu a protizidovských vášní samozřejmě souvisí s děním v Gaze. Stejně jako máme brutální výlevy vůči Rusům spojené s válkou na Ukrajině, tak i brutální nenávistné výlevy vůči Izraelcům ovlivňuje válka v Gaze. Izrael a různé židovské organizace neustále monitorují, o kolik procent se zvýšil počet verbálních a někdy i fyzických antisemitských útoků. Málokdy se to ale dává do souvislostí s konáním Izraele. Až nedávno například významný novinář Sever Plocker v deníku Jedi'ot achro-not napsal: Ano, ve světě rostou protiizraelské vášně, ale co kdybychom je otupovali tím, že ukážeme větší pochopení a soucit se strádajícími Palestinci? Co kdybychom se dokázali razantně distancovat od židovských teroristů na Západním břehu? Nepomohlo by nám to víc než neustálé hořekování nad tím, kde všude roste antisemitismus?

Vaše informování o izraelsko-palestinském konfliktu je často terčem kritiky z obou pomyslných táborů, přemýšlel jste někdy nad tím, zda se v něčem podobají?
Z proizraelské strany ovšem zaznívá mnohem víc nesouhlasných hlasů, což vychází z rozložení nálad české veřejnosti i politických a mediálních elit. Ale kritika z obou táborů zpravidla vychází z kmenové mentality: když nejsi s námi, jsi proti nám.

Napadne vás nějaký příklad mediálního selhání z poslední doby?
U nás se v podstatě rozpadla debata, v níž by proti sobě stáli lidé z opozičních táborů. Což

vede například k tomu, že časopis Respekt pořádá diskusi Izrael a Gaza v době velkých otřesů a debatovat tam má Irena Kalhousová a Jakub Szántó. Respekt nenapadlo pozvat Palestince nebo někoho, kdo by byl v zájmu názorového střetu kritický k Izraeli a hájil palestinské zájmy. Místo toho budou diskutovat dva lidé, kteří se v České republice hlásí k liberálnímu pojetí sionismu. Že by tam mohl mluvit někdo s kořeny v arabském světě, to zřejmě vůbec nepřišlo v úvahu.

Česká společnost včetně médií je z historických důvodů výrazně proizraelská. Neizoluje nás toto nastavení v Evropské unii i v novinářském světě?
Myslím, že nastavení české společnosti je do značné míry výsledkem právě médií, a ne naopak. Viděli jsme Jakuba Železného s izraelskou vlajčkou v klopě ve vysílání České televize a nikomu to nevadilo. Když Česká televize mluví o tom, že striktně dodržuje názvosloví používané Evropskou unií, platí to pro spojení „teroristická organizace“ v případě Hamásu, avšak už třeba neříkají „okupovaná území“ a za hlavní město namísto Tel Avivu označují Jeruzalém. Názvosloví, které používají, se tedy neshoduje s unijním, ale izraelským diskursem. A přesně to formuje veřejné mínění.
A zda nás to diskredituje? Je to úplně jedno. I kdybychom se najednou začali projevovat přesně opačně, nic by to nezměnilo. My jsme bezvýznamná země s bezvýznamnými médii. Země, kde je popotahována po soudech učitelka, která bagatelizovala ruskou agresi na Ukrajině, ale zároveň tu máme tisíce lidí, kteří se beztrestně vyjadřují vyloženě rasisticky vůči Palestincům a Arabům. Jde o začarovaný kruh: média, státní instituce, veřejnost. České nastavení vede jediné k tomu, že konfliktu nemůžeme v plně šíři rozumět.

A nedeklasuje nás to v očích ostatních? Včetně Izraele, který si může českou devótnost také vykládat všelijak...

Tak samozřejmě: ministr Síkela měl jet do Saúdské Arábie, a zrušili mu cestu; premiér Fiala měl jet do Nigérie, a zrušili mu pozvání. To se děje právě kvůli tomu, jak absurdně se projevujeme v otázce Gazy. Česká republika se domáhá evropské jednoty, co se týče Ukrajiny, peskujeme Maďary, ale pak se slovy „my stojíme na straně dobra“ hlasujeme s Marshallovými ostrovy proti jakýmkoli ambicím Palestinců. Je to trapné, ale nedůležité, podobně jako význam tichomořských států, k nimž se tím sami řadíme.
A k české horlivosti... I od českých diplomatů vím, že sami Izraelci jsou rozpačití z toho, kolik delegací musí přijmout, aby jim Češi mohli rituálně vzdát hold. A to se týká i doby před válkou. V zákulisí vám čeští diplomaté řeknou, že z těch návštěv Česko vůbec nic nemá. Navíc se ukazuje, že nejznámější obchody s Izraelem jsou velmi problematické. Dálnice D35 dohodnutá za Zemana byl gigantický průšvih a musela se předělávat. Teď nakupujeme systém protivzdušné obrany Spyder, který stále nefunguje, takže po Izraeli vymáháme sankce v hodnotě desítek milionů. Izrael nás má zkrátka na háku a rozpačitě to připouští i lidé z české diplomacie.

Proč je pro českou veřejnost Izrael tak atraktivní – třeba ve srovnání s Latinskou Amerikou?
Nejen atraktivní, ale také důležitý. Dění na Blízkém východě se nás – na rozdíl od Latinské Ameriky – skutečně týká. Bezpečnostně i migračně. I já jsem byl v devadesátých letech oslněn Izraelem, naštěstí jsem tam jel včas. Divili byste se, kolik je v Česku novinářů, kteří se léta vehementně vyjadřují k izraelsko-palestinskému konfliktu, ale nikdy tam nebyli, nebo se tam dostali až po dlouhé době. Víím třeba o novináři, který si nechal zaplatit první cestu od česko-izraelské smíšené obchodní komory a pak vystříhl článek, jak je Izrael skvělý. Tady mají všichni pocit, že dění v Palestině a Izraeli rozumějí, v případě Venezuely takové ambice nemají. Já bych

se zdráhal vyjadřovat třeba k medicíně nebo epidemiologii, ale u Blízkého východu mají lidé pocit, že k němu mají co říct. Když si pak s nimi sednete, tak zjistíte, že čím silnější názor zastávají, tím mají obvykle méně informací. To platí i opačně, čím více informací člověk má, tím méně je ochoten vyjadřovat nějaký razantní názor. U nás to povědomí tak velké není, takže nám zbývají razantní názory.

V době války v Sýrii se hodně psalo o heroickém boji Kurdů v Rožavě proti Islámskému státu a o jejich progresivním společenském experimentu. Po Asadově pádu jsou ještě pod větším tlakem Turecka než dříve a je otázka, jak se k nim postaví islamistická vláda. Co se nyní v Rožavě děje?
Tehdy ale šlo spíš o marketing a kýčovité zjednodušení kurdské otázky. Kdyby ti lidé, kteří obdivovali bojující ženy z Rožavy, jeli do iráckého Kurdistanu, tak tam najdou podobně vyzbrojené milice, které jsou naopak silně konzervativní a s těmi syrskými jsou na nože. Kurdové sami nejsou jednotní a jsou ochotni se spojit téměř s kýmkoli, takže jsou téměř kýmkoli i využíváni. Doposud je podporovali Američané, teď je klidně hodí přes palubu. Aktuálně se objevují informace, že Izrael na syrské hoře Hermon zůstane na dobu neurčitou, stejně tak jižně od Damašku, že tam nepustí syrskou armádu nebo že Drúzy obývaný jih Sýrie bude pod dlouhodobou izraelskou okupací. A tento region se poděl hranice spojí s Rožavou. Čili že se pod jakýmsi dohledem Izraele vytvoří pás, který odizoluje izraelské území, ale přitom dosáhne až na sever a oddělí Sýrii od Iráku. Sýrie se tak dost možná stane prostorem nové proxy války mezi Tureckem a Izraelem. V tom případě by Kurdové byli opět jen malým střípkem ve velké geopolitické hře.

Valné shromáždění OSN nedávno schválilo rezoluci, která odsuzuje ruskou agresi na Ukrajině. K údivu některých českých novinářů i liberálů proti ní hlasoval Izrael a USA. Bylo pro vás izraelské hlasování překvapivé?
Jen do určité míry, Izraelci hlasovali s Američany, což zas tak překvapivé není. Nemá ale cenu si dělat o Izraeli iluze, v osmdesátých letech například spolupracoval s apartheidní Jihoafrickou republikou a na žádné morální hodnoty se neohlížel. Prostě má své zájmy a v tomto ohledu se neliší od jiných států: o hodnotách mluví, když se to hodí, a když ne, tak se chová velmi pragmaticky. Má sice napjaté vztahy s Tureckem, ale dodnes například neuznal arménskou genocidu.

Břetislav Tureček při rozhovoru se saúdskoarabským státním ministrem zahraničí Ádilem al-Džubajrem v roce 2020

Břetislav Tureček (nar. 1970) je český novinář, vysokoškolský pedagog a analytik. V letech 2008–2013 byl stálým zpravodajem Českého rozhlasu na Blízkém východě. Vyučuje na Metropolitní univerzitě Praha, kde vede Centrum pro studium Blízkého východu. Je autorem knih Světla a stíny islámu (2007), Nesvatá válka o Svatou zemi (2010), Labyrintem Íránu (2013) a Blízký východ nad propastí (2016). Na začátku roku 2025 vyšel pod názvem Svět je složitější, než se zdá knižní rozhovor, který s ním vedl Přemysl Houda.

Vyprávět druhou stranu příběhu

S jedním z ředitelů výzkumné organizace Beirut Urban Lab jsme se věnovali možnostem využití dat a mapování při řešení nejružnějších městských problémů. Hovořili jsme o výzkumu násilí v izraelsko-libanonském konfliktu a na Západním břehu Jordánu i o urbicidě v Gaze. Došlo také na cenzurní praktiky, kterým výzkumníci čelí.

LYNDA ZEIN

Jaká byla motivace založit Beirut Urban Lab (BUL)? BUL je multidisciplinární výzkumná organizace, která byla oficiálně institucionalizována v roce 2018 na Americké univerzitě v Bejrútu (AUB). Navazujeme na projekty, které probíhaly po izraelském útoku na Libanon v roce 2006. AUB vytvořila výzkumnou skupinu Reconstruction Unit, jejímž cílem bylo přemýšlet o poválečné rekonstrukci, a já jsem byl přizván jako grafik, abych jim pomohl s publikacemi. V té době jsem byl také součástí mediální skupiny, která sledovala a mapovala bombardování po celé zemi. Tyto mapy měly tehdy velký dosah, a tak jsme začali uvažovat, jak využít naše různé schopnosti a odborné znalosti a jak vytvářet společné projekty tak, aby spolupráce byla produktivní v akademickém výzkumu, mediální osvětě, veřejném diskursu i při tvorbě urbánních politik a v dalších tématech souvisejících s městem.

Dnes má BUL čtyři ředitele – politoložku Muná Harb, urbanistku Muná Fawaz, historičku architektury Huwajdá al-Hárisí a mě, grafického designéra. V našem týmu jsou výzkumníci a jejich koordinátoři, designéři, odborníci na geografické informační systémy a terénní pracovníci a spolupracujeme také s postgraduálními studenty, kteří s námi vypracovávají své teze.

Na jakých druzích projektů obvykle pracujete?

Naše práce se neomezuje pouze na mapování konfliktů. Výzkumné projekty, do kterých se pouštíme, vždy reagují na určité téma, které podle nás vyžaduje posun v obecném vnímání nebo je určitým způsobem nedostatečně prozkoumané a zaslouží si, abychom se na něj zaměřili jinou optikou. Zabýváme se veřejným prostorem a sociálními prostorovými praktikami, městským plánováním, prekaritou bydlení a situací nájemníků v Bejrútu, militarizaci a bezpečností a v souvislosti s velkým přílivem syrských uprchlíků do Libanonu v důsledku občanské války v Sýrii také uprchlictvím. Pokračujeme rovněž v práci na obnově a rekonstrukci měst zasažených různými konflikty. Zaměřujeme se i na téma rozvoje a správy měst a na otázku rolí městských aktérů, jako jsou nevládní organizace, instituce, soukromý sektor a obce. Ptáme se, kdo buduje město, kdo ho rozvíjí, kdy a jak.

Čemu se v BUL věnujete vy osobně?

Já se zaměřuji především na kritické mapování, které prolíná veškerou naší činností.

Ačkoli je to obor s vlastním teoretickým výzkumem a intelektuálním rámcem, je to zároveň i metoda a nástroj zkoumání jako takového. Je ústředním prvkem naší metodologie práce a výzkumu.

V Praze jste v rámci výstavy Svědectví prostoru. Role architektury v ochraně lidských a environmentálních práv v Galerii Jaroslava Fragnera (viz A2 č. 1/2025) vystavovali tři projekty, které se vedení ČVUT následně pokoušelo cenzurovat. První mapoval násilí na izraelsko-libanonské hranici po 7. říjnu 2023. Jak jste v tomto případě postupovali?

Naším cílem bylo zjistit, jak lze sledovat eskalaci událostí na obou stranách hranice v reálném čase. Vymysleli jsme dvě měřítka: počet úderů za den a průměrnou vzdálenost od hranice. Díky této metodě jsme mohli nejen počítat útoky, ale také zaznamenávat, zda se eskalace stupňuje, nebo zmírňuje, a z které strany. Jelikož v regionu žijeme a konflikty s Izraelem probíhají už řadu let, máme zkušenosti s tím, jak o těchto událostech informují mainstreamová světová média. Proto jsme museli předvídat situaci a provést analýzu, která by v případě potřeby mohla těmto falešným hegemonickým narativům čelit.

Údaje ukazují, že Izrael provedl až třikrát více útoků než útočníci z Libanonu a tyto údery zasahovaly mnohem hlouběji do libanonského suverénního území, což můžeme považovat za ukázkou asymetrie moci. Z jakých dat jste přesně vycházeli?

Data jsme neshbírali sami, všechna pocházejí od organizace Armed Conflict Location and Event Data (ACLED). Dbali jsme na to, abychom pracovali s údaji, které jsou velmi dobře měřitelné, ať už jde o vzdálenost útoků od hranice, nebo jejich počet. Z tohoto je pak možné vyčíst určité vzorce eskalace, které podle nás ukazují, že reakce Izraele je nepřiměřená. Dokážeme také zjistit, kdy přesně bombardování probíhalo a v jaké míře, načež se můžeme tázat, proč k násilí docházelo v ten a ten určitý čas a jak to souvisí s dalšími událostmi. Upozorňovali jsme také na některé incidenty, které jsou zcela jasným porušením lidských práv, jako například útoky vedené proti novinářům, zdravotníkům nebo pracovníkům první pomoci. A jen dodávám, že pro libanonskou stranu používáme slovo frakce, protože údery nepodniká striktně jen Hizballáh, ačkoli stojí za většinou z nich.

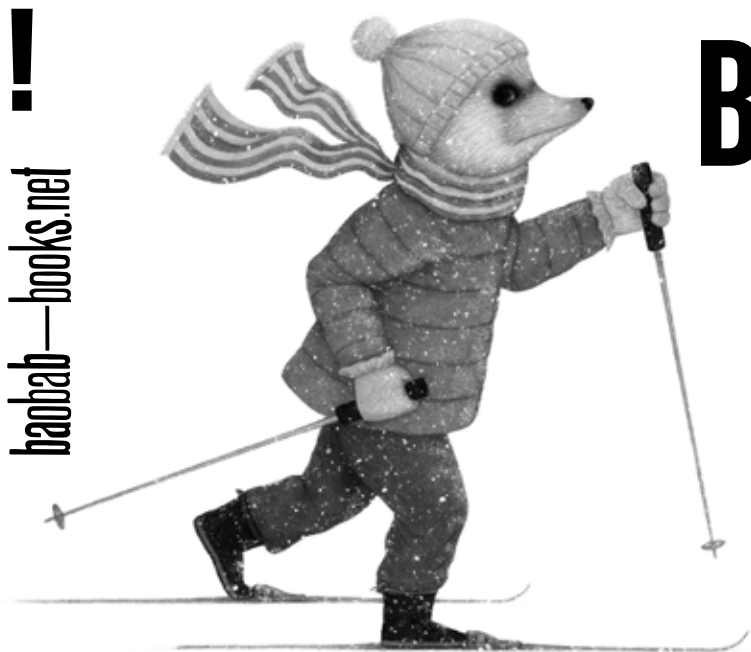
Druhý vystavený projekt se věnuje násilí na Západním břehu Jordánu od prosince 2022. Vaše mapování údajů o všech násilných činech ukazuje asymetrii mezi izraelskou koloniální mocí a domorodým palestinským obyvatelstvem. V tomto případě jste se nezabývali jen kvantifikovatelnými aspekty, ale i jazykovou analýzou. Můžete popsat, jakým způsobem jste postupovali a proč?

Považujeme to za náš hlavní přínos při vyšetřování na Západním břehu. Práce s daty je považována za objektivní, vědeckou a nestranou, ale je důležité si uvědomit, že nároky na naprostou objektivitu samy o sobě nezaručují přesnost – určité skutečnosti zkrátka mohou zůstat zastřeny.

Ani mezinárodní společenství už nezpochybňuje, že Izrael je na Západním břehu Jordánu okupační mocností, nejde o nějaký náš výmysl. Rozšiřování izraelských osad je monitorováno a Izrael používá zcela jasně architektonické nástroje apartheidu, například kontrolní stanoviště, separační zdi, omezování mobility Palestinců a nesmírně komplikovaný systém průkazů a povolení, který izraelské síly vnucují místním obyvatelům. Jedná se o vrstevnatý osadnický koloniální aparát.

Pro tento výzkumný projekt jsme data z ACLEDu o incidentech páchaných osadníky a o akcích odporu proti koloniálnímu násilí zpracovali pomocí specifického kódu, kdy jsme je v podstatě přeorganizovali a překategorizovali. Tyto kategorie vycházejí z datové analýzy a ze specifického čtení. Z dat víme, že většina sledovaných událostí, ať už je páchaná osadníci, či druhá strana, se odehrává na území obývaném Palestinci. Z dat lze také vyčíst četnost a podobu těchto akcí a jejich disproportionality. Tyto informace se pak snažíme interpretovat a analyzovat tak, abychom je mohli diferenciovat a podrobovat novému, přesnějšímu čtení. To není motivováno naším politickým názorem, ale snahou rozlišit fakta, která jsou jinak prezentovaná na stejné úrovni. Například když data čtete obvyklým způsobem, není v nich rozdíl mezi úderem vedeným tanky či jinými zbraněmi a útokem neozbrojených obyvatel, kteří po vojácích házejí kameny.

Naši investigaci jsme záměrně zaměřili i na období před říjnem 2023, protože osadnické koloniální násilí je na Západním břehu součástí každodenního života Palestinců už velmi dlouho. Nechtěli jsme vyvolat falešný dojem, že jde o reakci na události ze 7. října. Nicméně naše mapování ukazuje, že diskriminace,

baobab—books.net

BAOBAB NEWS

Jefferson se zlobí

To ráno vládne v domě ježka Jeffersona, brilantního studenta geografie a příležitostného detektiva, neuvěřitelné ticho. Země zvířat je totiž celá pod sněhem. A pod sněhem, před garáží jeho věrného přítele prasete Gilberta, začíná i jejich další velký případ. Jaké strašné tajemství skrývá holinka trčící ze sněhu? Co uviděl kocour Emil za drátěným plotem v hlubokém lese? A jakou roli v příběhu sehraje neslyšící veverka? Dokážou v sobě zvířata najít dost odvahy a zarputilosti, aby porazila mocného soupeře, kterého se všichni bojí? Ve zvířecích detektivkách Jeana-Clauda Mourlevata, nositele ceny Astrid Lindgrenové, se proti bezohlednosti a hlouposti bojuje především silou přátelství a humorem: co jiného bychom také měli učit děti, když je vpravujeme do našeho lidského světa? Pro čtenáře od 9 let.

Bezový keř

Jsou malé věci kolem nás, ve kterých se skrývají velké příběhy. Jsou malé věci, kterých si nevšímáme, a přitom nám mohou změnit život. Naše dva příběhy začínají i končí na jednom místě a vyprávějí o tom, co se může stát, když jednomu ptáčku vypadne ze zobáčku zrníčko z bezové bobulky. text Tereza Horváthová, obraz Klára Zahrádková

Slavíme objevováním! 25 let Baobabu. Napsali jste knihu pro velké děti?

Vyrobili jste obrazovou knihu pro malé děti?

A myslíte, že by měly spatřit světlo světa?

1. edice BigBao — román pro starší děti a mládež

2. Obrázková kniha (Bilderbuch) pro děti 4–8 let

Knihy si přečtete, a ty nejlepší vydáme!

Své práce posílejte do 30. srpna 2025

na adresu: redakce@baobab-books.net

a v předmětu uveďte **BAOKNIHA25**

Baohemian books maybe since 1999

S Ahmadem Gharbiehem o kritickém mapování v urbanismu

Ahmad Gharbieh při přednášce v Galerii Jaroslava Fragnera. Foto Mikuláš Mahr

obtěžování a násilí po tomto datu dramaticky přibýlo, a to včetně demolice palestinských domů a zatčení bez soudních projednání, přičemž někteří ze zadržených Palestinců jsou děti. Demolice domů jsou součástí projektu rozšiřování osad, který stále pokračuje, a dokonce se zintenzivňuje.

V Praze jste vystavovali i výsledky vyšetřování urbicidy Gazy po 7. říjnu 2023. Sledujete různé podoby této destrukce, přesně mapujete typologii budov a míst, které byly cíleně ničeny – jedná se o kulturní a vzdělávací instituce, zdravotnická zařízení, infrastrukturu, uliční síť, elektrické a vodní stavby, ale i zemědělskou půdu. Byl proces mapování v tomto projektu něčím specifický?

V tomto případě nesledujeme bombardování a boje, ale spíše jejich důsledky. Vycházeli jsme z georeferencované databáze škod Satelliteho střediska OSN. Prováděli jsme analýzu leteckých fotografií tak, abychom zobrazili škody na různých funkcích míst tak, jak jste zmínila – zachytili jsme destrukci institucí, infrastrukturních zařízení, zelených ploch, zemědělské půdy, památek a samozřejmě i obytných budov.

Od samého začátku nám nejde jen o to, zjišťovat různé typy poškození, ale i o budování

digitální infrastruktury, která je potřebná k tomu, aby taková analýza vůbec mohla vzniknout. Když jsme oblast Gazy začali zkoumat, rychle jsme si uvědomili, že není k dispozici aktualizovaná a podrobná základní mapa pásma, která by zahrnovala všechny budovy a vrstvy, jež nás zajímaly. Stávající mapy byly fragmentární nebo nebyly aktuální. Naším prvním úkolem tak bylo vytvořit základní mapu. Za jedno z našich hlavních posláních považujeme boj proti nedostatku dat – pomocí digitalizovaných, podrobných a veřejně přístupných map. Naším cílem je zjistit, jak vypadala Gaza před 7. říjnem, a chronologicky zmapovat následné ztráty. Nechceme jen ukázat podrobný přehled škod, ale také připravit podklady pro to, aby obyvatelé Gazy mohli v budoucnu vést informovanou diskusi o obnově města.

Existují samozřejmě i jiné kolektivy, které situaci v Gaze mapují a vyšetřují, a doplňují tak naši práci, například Forensic Architecture a jejich nedávná Kartografie genocidy nebo Conflict Ecology Lab, jejichž výstupy se dostaly i do mainstreamových médií. S těmito skupinami konzultujeme a porovnáváme naše výsledky. Je to svým způsobem kolektivní práce, snažíme se, co to jde, kultivovat a živit tenhle společný ekosystém.

Všechny tři zmíněné akademické výzkumné projekty poukazovaly na asymetričnost zkoumaných konfliktů a přinesly další důkazy, že izraelský režim páchá válečné zločiny. Vedení ČVUT žádalo některé vaše výstupy upravit, případně odstranit či doplnit pohledem protistrany. Na základě těchto požadavků tým galerie a všichni vystavující vydali prohlášení o uzavření celé výstavy s tím, že intervence od nadřízeného vnímají jako formu cenzury a ohrožení akademických svobod. Jak vnímáte tyto cenzurní praktiky?

To samozřejmě není ojedinělý případ – děje se to často a na různých místech. Kulturní a akademické instituce mnohdy přispívají k tomu, že se intelektuální a kulturní produkce stává prodlouženou rukou represivní státní politiky, proto si dáváme velký pozor na to, kde vystavujeme, a od institucí, s nimiž chceme spolupracovat, si obvykle vyžádáme jasné vyjádření. Od samého počátku jsme oceňovali záměr galerie vystavit naši práci v Česku, protože víme, jak se k izraelsko-palestinskému konfliktu staví místní vláda a jak jsou média slepá k tomu, co se děje, a o čem neinformují. Postoj galerie nás velmi povzbudil a nadále si vážíme práce kurátorky Karolíny Pláškové a jejího týmu. Cenzuru vnímáme jako to,

co patří k naší práci. Nakonec je to otázka svobody slova – netvrdíme, že jsme nestranní, protože otevřeně a upřímně říkáme, že se stavíme proti mainstreamovému izraelskému narativu. Vnímáme jako povinnost vyprávět i tu druhou stranu příběhu.

Ahmad Gharbieh (nar. 1979) vystudoval grafický design a sociologii města. Je vedoucím katedry grafického designu na Fakultě architektury a designu na Americké univerzitě v Bejrútu. Spoluzaložil multidisciplinární výzkumný institut Beirut Urban Lab, kde vede tým kritického mapování. Ve své vědecké práci se zabývá mapováním jako metodou výzkumu, reprezentace a analýzy sociálně-prostorových jevů. Věnuje se celé škále městských otázek, například bezpečnosti a militarizaci, plánování, stavebnímu rozvoji, vysídlování, rekonstrukcím měst a politickému násilí.

Probouzet se do dějin

Reportáž ze současného Libanonu

V Libanonu a v jeho sousedství se toho v posledních týdnech děje příliš mnoho: příměří, pády režimů, nové vlády, porušování příměří. Místní obyvatelé nevědí, zda mají dřív truchlit, nebo se radovat. Společností se šíří především obrovské vyčerpání, ale občas se objeví záblesk naděje.

LAYLA BARTHELDI

Náměstí Mučedníků v Bejrútu, které se stalo symbolem revoluce v roce 2019. Foto Layla Bartheldi

„Mám pocit, že jsem se pořádně nenadechla od revoluce v roce 2019,“ říká mi pětatřicetiletá hudebnice Májá. „Poslední rok a půl byl úplně strašný, ale co to jako mělo být těch posledních pár měsíců, to tedy vůbec nechápu,“ shrnuje Bejrútanka drúžského původu. Lidé po celém Libanonu prožívají směs úlevy, smutku, radosti i obav. Jindy naopak necítí nic, množství emocí je otupí. Společnou zkušeností mnoha z nich je vyčerpání. Libanonci si na ramenou nesou několik pater traumat. Stalo se toho zkrátka příliš mnoho, což se odráží i ve snížené intenzitě reakcí na aktuální události v Libanonu a jeho bezprostředním okolí.

Okamžitě po vyhlášení příměří s Izraelem se téměř všichni z milionu vysídlených obyvatel vracejí domů. Kolony aut, naložené matracemi a vším, co se dalo při útěku sbalit, troubí a lidé nadšeně mávají z oken. Sociální sítě jsou v následujících dnech zaplaveny videi, na nichž navrátilci líbají zem ve svých vesnicích, odklízí trosky a dělají u toho sarkastické vtipy. Po pádu režimu Bašára Asada se v ulicích severního Tripolisu slavilo tři dny v kuse. Během oslavného střelení do vzduchu bylo zraněno padesát lidí. Po vyhlášení příměří v Gaze lidé tráví v ulicích celou noc. Pak ale oslavy utichnou, nikdo už nemá energii. „To je všechno moc hezké, ale já už se nechci každé ráno probouzet do historických událostí,“ komentuje vlastní vyčerpání třicetiletý zvukař křesťanského původu Joseph.

Hledání vzorců války

Jako ostatně všechno v Libanonu i dopady války se zásadně liší region od regionu. Zatímco některé oblasti byly srovnány se zemí, jinde si lidé mohli užívat relativní normality. Dopady psychologické války však pociťují všichni.

„Tady vidíš rozdíl mezi válkou a genocidou,“ vyjadřuje se k různosti vojenských intervencí kurátorka Sarah. Zrovna posloucháme doznívající výbuchy z nedaleké čtvrti centrálního Bejrútu. „My tady sedíme u piva a slyšíme to z dálky, ale v Gaze není kam se schovat,“ konstatuje realisticky. Následně ještě chvíli vyčká a pak se vydává domů. Běžně by její cesta vedla přes právě ostřelovanou čtvrť. Nyní volí zajiždku přes oblast, která byla ráno bombardována, a doufá, že by se na ni Izraelské obranné síly (IDF) ten den už zaměřovat nemusely. Hranice toho, co se může stát, se rýsují podle toho, co se již stalo.

Lidé se kromě zdánlivě bezpečných míst snaží v útocích najít určité vzorce, zejména v souvislosti s přítomností špiónážních dronů. Ty už měsíce za nesnesitelného bzučení krouží nad městy, aniž by kdokoli věděl, jak detailní záznamy pořizují. Současné je narušování i signál – telefony mění čas a v online mapách se uživatelé střídavě objevují v Ammánu nebo v moři u Kypru. To komplikuje práci mnoha profesím a zneumožňuje používání seznamovacích aplikací. „Snažili jsme se v tom objevit nějaký systém,“ popisuje detektivní snahu Joseph a dodává: „Vždycky, když jsme nějaký našli, například že se změnil mapa a do půl hodiny se bude bombardovat, přišla další změna. Asi jde o součást taktiky, kterou těžko přechytračíme.“

„Všichni chceme věřit, že je v tom všem nějaký řád. Například jsou místa, kterých se nedotknou, protože jsou moc bohatá nebo moc křesťanská,“ odhaduje padesátiletý taxikář Mahmúd. „Když je ale tvůj nepřítel Izrael, nesmíš se nechat obalamutit. Oni žádné hranice nemají a Západ jim je rozhodně nenastaví,“ uzavírá. Od míry zasažení válkou se odvíjí i strategie a možnosti hledání normality, po které nyní všichni touží.

Falešná příměří a žádní vítězi

Někteří lidé se vracejí do vesnic, které takřka zmizely z povrchu zemského. Z kořenů byly vytrhány i veškeré stromy v širokém okolí, krajina je k nepoznání. Ve stejné chvíli, kdy se ve městech otvírají bary a začínají do nich proudit lidé, se farmáři snaží najít způsoby, jak v půdě změřit objemy chemikálií, jimiž byla během války kontaminována. Kulturní instituce se začínají znovu otevírat veřejnosti. Lidé se snaží co nejdříve vrátit do starých kolejí a dohnat všechno, co se během války zastavilo. Mnozí ale zůstávají otupělí a zaražení.

„Mně je teď snad ještě víc divně než během války,“ zamýšlí se Májá, když sedíme nad kávou v centru Bejrútu. „Během ní jsem byla v survival módu, ale teď vlastně ani nevím, co mám cítit.“ „Pro mě to je nyní lepší,“ opojuje jí čtyřicetiletý režisér Ibrahim a vypráví příběh, jak se požár, který se rozšířil z auta zasaženého IDF, přenesl do lesa, v němž se nachází školka jeho syna: „Takže jsem rád, že tohle už se neděje.“ Nad všemi debatami i snahami procesovat uplynulé události se však vznáší otázka: Je tohle skutečně konec?

I když došlo k výraznému snížení intenzity ostřelování ze strany izraelských jednotek, stále přetrvávají obavy z dalšího vývoje. Příměří totiž ani v Libanonu, ani v Gaze není tak úplně dodržováno. Od začátku klidu zbraní v Gaze bylo zabito více než sto lidí. V Libanonu je dále devastována zástavba i rozsáhlé přírodní oblasti. V Sýrii mezitím vedle již okupovaných Golanských výšin izraelská armáda zabrala další území – rozlohou dvakrát větší, než je Pásmo Gazy.

Když v Libanonu uplynula lhůta pro formální stažení izraelských vojsk, do vesnic, jež byly do té doby okupovány, se pokusili vrátit jejich obyvatelé – jedenáct z nich bylo zastřeleno a další desítky zraněny. Stejně jako není jisté, co bude dál, vedou se spory o to, jak vlastně válka dopadla. Většina obyvatel tradičně šíitských oblastí v tom má jasno, vyhrál ji Hizballáh.

„Ti lidi jsou úplně mimo,“ komentuje to křesťanský architekt Fádí ze severního Libanonu, když se v první den příměří dívá na videa navracejících se na jih země s vlajkami libanonského hnutí. „Chytráky, co celou válku seděli někde v hospodě, a teď se vyjadřují k postojům těch, kterým skutečně padaly bomby na hlavu, bych vyloženě fackoval,“ rozčiluje se nicméně Alí. Třicetiletý účetní pochází z města Týros na jihu země, jehož historické centrum bylo zásadně poničeno.

Názory na budoucnost hnutí se neliší pouze na základě původu obyvatel či jejich politických postojů. Zatímco někteří věří tomu, že Hizballáh si i přes utržené ztráty, včetně smrti dlouhodobého vůdce Nasralláha, udrží své postavení, větší část lidí připouští jeho zničení. „Hizballáh? Jaký Hizballáh? Je po něm,“ konstatuje hořce technik Ámir, který má sunnitský původ a dříve patřil k horlivým zastáncům hnutí. Podstatná část obyvatelstva se od Hizballáhu v posledních týdnech odvrací a viní jej ze zatažení země do války. „To je teď taková móda, kydat na Hizballáh hnůj, jako kdyby nás všechny nezachránil předtím, aby nám IDF vlezla až do kuchyně,“ říká zase Joseph. Když se ho následně ptám, jak se proměnil jeho vlastní postoj, chvíli tiše potahuje z cigarety a pak jen odvětí: „Postoj k Hizballáhu? To je celé spektrum.“

Šedivé vyhlídky

Přestože se řada lidí k budoucnosti vztahuje se zdrženlivým optimismem, čím dál více sílí obavy související s očekávanou loajalitou nových lídrů vůči Západu – jak v případě prozatímního prezidenta Sýrie Ahmada Šary, tak nového libanonského prezidenta Josepha Aúna. „Tohle všechno jsou špatné zprávy pro Palestinu,“ shrnuje syrský číšník Karím. Trumpovo prohlášení o proměně Gazy v luxusní letoviště však mnohé příliš nepohoršilo. Shodují se, že jen pokračuje v linii nastavené Bidenovou administrativou. Momentální rozhořčení Západu přičítají spíše tomu, že Trump na lokální úrovni prosazuje perzekuci skupin klíčových pro kulturní války.

S křehkým klidem zbraní se také do popředí vracejí dočasně potlačené otázky, včetně vleklé ekonomické krize. „Jsem ráda, že už nebudou umírat další lidé, ale pro nás se tady nic nemění. Pořád nemáme na nic peníze,“ komentuje vlastní finanční situaci žena farmáře ze severního Akkaru Fátima. Ač nová libanonská vláda slibuje zásadní ekonomické zlepšení, je nutné vzpomenout, že právě poválečná rekonstrukce po občanské válce poskytla prostor k prosazení řady neoliberálních reforem. Ty pak vedly k rozsáhlé privatizaci, která do velké míry akcelerovala současnou krizi.

Autorka je doktorandka antropologie na FSV UK.

V současnosti žije v Libanonu.

Promarněná příležitost?

Kurdové z Rožavy po pádu Bašára Asada

Co bude s kurdskou autonomní oblastí na severovýchodě Sýrie poté, co se vlády v zemi ujalo islamistické hnutí Hajját Tahrír aš-Šám? Z jakých variant dalšího vývoje si Kurdové mohou vybírat? A kde je Západ, který syrské Kurdy donedávna považoval za spolehlivé spojence?

RUDOLF KVÍZ

Prosincový pád vlády Bašára Asada v Sýrii změnil roky trvající status quo. Aktuální události se dotýkají všech složek tamní společnosti, stejně jako velmocí, které mají v zemi vlastní bezpečnostní či ekonomické zájmy. Zásadním způsobem přitom ovlivní i oblasti na severovýchodě Sýrie, kde si Kurdové v průběhu let vybudovali rozsáhlou kulturní, ekonomickou i mocenskou autonomii. Nyní stojí před zásadní volbou. Vzdát se těžce vybojované svobody, nebo riskovat přímou konfrontaci s přesilou?

Svoboda vykoupená krví

Syrská občanská válka vypukla v roce 2011 v reakci na krvavé potlačení tamních protivládních protestů. V následném chaosu využili syrští Kurdové příležitost a na severu země vyhlásili vlastní samosprávu. Na území známém jako Rožava vybudovali v průběhu let unikátní politický projekt, založený na myšlenkách demokratického konfederalismu, rovnosti pohlaví a ochraně náboženských i etnických menšin.

K obraně tohoto území vznikly Lidové obranné jednotky (YPG) a jejich ženská odnož YPJ. Prvním zásadním zlomem a zkouškou jejich životaschopnosti byla bitva o město Kobanî. Na přelomu let 2014 a 2015 zde kurdské jednotky s podporou amerického letectva zastavily postup Islámského státu (ISIS). V jedné z největších městských bitev novodobé historie padlo přes půldruhého tisíce džihádistů a pět set kurdských obránců, a město se tak nečekaně dokázalo ubránit zásadní přesile.

Vítězství v Kobanî ukázalo, že kurdské jednotky jsou respektovanou silou a velmi rychle se staly hlavním spojencem Západu v boji proti ISIS. Do roku 2019 osvobodily třetinu syrského území včetně Rakky, bývalého hlavního města chalífátu. Cena za tyto úspěchy ale byla vykoupena řadou obětí. V bojích zemřelo více než jedenáct tisíc kurdských bojovnic, bojovníků a jejich spojenců.

V nově vzniklé armádě Syriských demokratických sil (SDF), do kterých se YPG transformovalo, dostali prostor i Arabové, Asyřané a další národnosti. Cílem bylo ukázat jednak inkluzivní charakter Rožavy, ale také zmírnit obavy Turecka z čistě kurdské armády formující se nedaleko jeho hranic. Jak se později ukázalo, šlo o marné snahy. Zatímco Západ získal v kurdsko-arabských jednotkách spolehlivého spojence, Turecko považuje SDF nadále za své úhlavní nepřátele a prodlouženou ruku povstalecké Kurdské strany pracujících (PKK), s níž vede Ankara dlouhá desetiletí vlastní boj. V této souvislosti stojí za zmínku, že v době psaní tohoto textu vystoupil doživotně uvězněný zakladatel této stany Abdullah Öcalan s prohlášením, v němž vyzývá k rozpuštění PKK a ukončení ozbrojeného odporu. Jakkoli se jeho výzva nevztahuje na SDF, může to budoucí vyjednávání ovlivnit.

Hra s novými kartami

Prosincové události roku 2024, během nichž koalice rebelů vedená islamistickým hnutím Hajját Tahrír aš-Šám (HTS) dokázala překvapivě svrhnout Asadův režim, dramaticky změnila mocenskou rovnováhu v regionu. Jednotky SDF se ocitly ve složité situaci. Zatímco dříve úspěšně balancovaly mezi režimem a syrskými rebely, Rusy i Američany, nyní čelí jednotné frontě islamistických sil více či méně podporovaných Tureckem. Přítomnost jejich amerických spojenců se postupně snížila z původních 2000 vojáků na necelou tisícovku příslušníků speciálních sil. Jejich úplné stažení je přitom jen otázka času. Tato konstelace staví rožavské bojovníky před tři možnosti, z nichž ani jedna nevypadá zrovna růžově.

„Domnívám se, že v nejlepším zájmu Sýrie není federace. Tyto snahy jsou pouhou zástěrkou pro kroky vedoucí k nezávislosti,“

prohlásil novopovězený prezident Ahmad Šara, známější pod svým válečným jménem Abú Muhammad al-Džaulání, v lednovém rozhovoru pro týdeník The Economist. Pouze tak zopakoval dřívější postoje HTS, které v podstatě znamenají, že pro samostatnou – a Kurdy ovládanou – vojenskou sílu není v nové Sýrii místo. Nabídka částečné integrace kurdských jednotek do nové syrské armády, spojená s příslibem omezené kulturní autonomie, ale představuje pro Rožavu zásadní dilema. Přijetí takových podmínek může ohrozit její životaschopnost a znamená také ztrátu kontroly nad územím o rozloze přibližně čtvrtiny Sýrie. Zvláště citlivá je otázka ropných polí, která se nacházejí převážně na územích kontrolovaných SDF a produkují osmdesát procent syrské ropy. Ložiska představují klíčový zdroj příjmů a jejich případné kompletní předání syrské vládě by znamenalo významné oslabení ekonomiky kurdských území.

Druhou možností je pokusit se vyjednat lepší podmínky sblížením s vládou v Damašku. To ale závisí především na externích faktorech, tedy na mezinárodní podpoře. V USA mají Kurdové stále vlivné spojence, jako jsou ministr zahraničních věcí Marc Rubio, senátor Lindsey Graham nebo Trumpův bezpečnostní poradce Mike Waltz, kteří v minulosti opakovaně vystoupili na jejich podporu. Pro Západ je klíčový také osud zajateckých táborů, především tábory Al-Húl a Al-Rúdž v guvernorátu Hasaka, kde jsou Kurdy zadržovány desetitisíce bývalých bojovníků ISIS a jejich rodinných

území, ale naopak obranu vlastních hodnot a vlastního místa pro život,“ prohlásila v roce 2016 při návštěvě Prahy vrchní velitelka ženských milic YPJ Nesrin Abdullah.

Nedávné střety u Manbídže či strategické přehrady Tišrín, kde SDF opakovaně úspěšně odrážejí útoky protureckých milic, ukázaly, že Kurdové pořád ještě neztratili bojeschopnost a musí se s nimi počítat. Přesto je zřejmé, že by kurdské jednotky případné turecké invazi na svá území nedokázaly čelit. Druhá nejpočetnější armáda NATO disponuje více než 350 tisíci vojáků a moderní letectvou silou čítající přes 240 bojových letounů F-16, nemluvě o moderních těžkých zbraňích. Dá se předpokládat, že invaze by byla koordinována s Damaškem, a SDF by tak čelila útokům hned na několika frontách. Bez významné mezinárodní podpory – která je však nepravděpodobná – by byl dříve či později osud kurdské autonomie zpečetěn.

Při hodnocení situace v severovýchodní Sýrii nelze přehlédnout paradoxní povahu současného vývoje. Rožavu nebo SDF můžeme oprávněně v některých ohledech kritizovat, přesto představuje v kontextu Blízkého východu naprosto unikátní projekt. V regionu zmínaném sektářstvím a pošlapáváním základních lidských práv vybudovali Kurdové společnost, která aktivně usiluje o náboženskou toleranci, etnický pluralismus a rovnost pohlaví. V dobách, kdy se etnické čistky stávají běžnou taktikou mnoha konfliktů dneška, prokázala SDF obdivuhodnou schopnost

Rožavu můžeme kritizovat, ale představuje na Blízkém východě unikátní projekt. Foto Julia Tulke (CC BY-NC-SA 2.0)

příslušníků, včetně džihádistů z evropských zemí. Jenom náklady na provoz těchto zařízení vyjdou na miliony dolarů měsíčně.

Určitou roli mohou hrát také vztahy s iráckým Kurdistanem, především s vládou Demokratickou stranou Kurdistanu (KDP) spojenou s vlivným kurdským klanem Barzání. Přestože historicky byly vztahy komplikované nejen vinou ideologických rozdílů, současná situace nutí obě strany k užší spolupráci. KDP navíc kontroluje strategicky důležitý hraniční přechod Fajš Chábúr, přes nějž proudí většina humanitární pomoci do severovýchodní Sýrie. Vůli ke vzájemné spolupráci ukázalo už lednové setkání velitele SDF Mazlúma Abdího s bývalým prezidentem Masúdem Barzáním.

Žádní přátelé, pouze hory

Poslední zbývající možností je boj. „Chceme svobodný život v míru, ale ten v naší situaci bez boje nezískáme. Snažíme se vlastním příkladem ukázat, že válka nemusí nutně znamenat jen ničení a obsazování nepřátelského

spravovat mnohonárodnostní území způsobem, jenž zaručuje a respektuje práva mnoha velmi odlišných komunit.

Tragédie současné situace spočívá v tom, že Západ, který tak rád deklaruje podporu demokracii a lidským právům, není ochoten či schopen efektivně bránit společnost, která tyto hodnoty nejen hlásá, ale také skutečně praktikuje. Kurdové opakovaně prokázali, že jsou spolehlivými spojenci. A to nejen svým bojem proti teroristům z ISIS, ale především snahou vybudovat pluralitní společnost založenou na občanské svobodě.

Jak to celé dopadne, v tuto chvíli není jasné. Pokud ale dopustíme pád Rožavy, nebude to jen další kapitola v dlouhé řadě kurdských zklamání. Bude to především promarněná příležitost ke vzniku stabilní, demokratické a Západu nakloněné entity na Blízkém východě. Namísto toho se zdá, že opět zvítězí pohodlnost a cynický pragmatismus, který v oblasti z dlouhodobého hlediska posiluje jen ty nejhorší autoritářské a sektářské elementy.

Autor je spolupracovník redakce.

Rijád, nebo Trump?

Saúdská Arábie a řešení palestinské otázky

Když je řeč o Blízkém východě, nelze vynechat saúdskou monarchii a její vliv na tamní dění. Pod vedením korunního prince Muhammada bin Salmána se sice země opatrně reformuje, na charakteru diktatury to však nic nemění. Do popředí zájmu vládnoucí dynastie se navíc vrátila palestinská otázka.

JAN KONDRYS

Série silných – a místy nekonzistentních – vyjádření amerického prezidenta na adresu Ukrajiny a jejího prezidenta Volodymyra Zelenského, jež vygradovala 28. února během bizarní tiskové konference v Oválné pracovně, nejen v českých médiích na okamžik zastínila druhou z položek Trumpem avizované manifestace schopnosti uzavřít dohodu. Otázka dalšího vývoje izraelsko-palestinského konfliktu a role saúdské monarchie coby nejvýznamnější arabské regionální mocnosti i přesto zůstává na stole a má srovnatelný význam se snahou ukončit již tři roky trvající Putinovu „speciální vojenskou operaci“ na Ukrajině. Výroky šéfa Bílého domu ohledně vysídlení Palestinců z Gazy, které pronesl jen krátce po svém opětovném usednutí do prezidentského křesla, nechaly jen málokoho na Blízkém východě v klidu. Bez povšimnutí je nemohli nechat ani saúdstí vládcí, kteří od proslulé smlouvy uzavřené v roce 1945 v den svatého Valentýna na Velkém Hořkém jezeře sdílejí se Spojenými státy komplikovaný, nicméně trvalý svazek založený na vzájemné nepostradatelnosti.

Dvojkovéjné reformy

Saúdská Arábie se v bouřlivém blízkovýchodním dění posledních let zdánlivě držela zpátky a snažila se spíše nenápadně posilovat v boji o pozici regionálního hegemonu, o niž soupeří s Tureckem, Íránem, ale i malým, nicméně nesmírně bohatým a vlivným Katar. Korunní princ Muhammad bin Salmán (známý pod zkratkou MBS) sice po brutální vraždě semiopozičního novináře Džamála Chášukdzího v říjnu 2018 na saúdskoarabském generálním konzulátu v Istanbulu na chvíli ztratil aureolu osvíceného vládce, který razantně mění poměry v zahnívající saúdské gerontokracii, reálpolitici západní spojenci Rijádu však byli velmi rychle ochotni na tuto aféru „zapomenout“. Monarchie dále pod vedením machiavelistického třicátníka prosazovala dvojkovéjné reformy směřující na jedné straně k nebyvalé společenské liberalizaci (zejména v otázce postavení žen), na straně druhé potom k utužování diktatury a nekompromisnímu potlačování disentu všeho druhu.

Součástí „reform“ bylo i diskrétní postupné navazování neformálních vztahů se Státem Izrael, které nabralo na intenzitě po vraždě

Zahrána Allúše ruským leteckým úderem v prosinci 2015. Charismatický velitel stál v čele Islámské armády (Džajš al-islám), proti-asadovské opoziční formace, jež v rámci konfliktu v Sýrii působila coby hlavní zástupce zájmů Rijádu, který od Allúšovy smrti hraje v mocenském boji ve válkou zbídačené zemi „druhé housle“. Bezpečnostní spolupráce Saúdské Arábie s Izraelem, motivovaná sdílenou animozitou vůči regionálním ambicím Íránské islámské republiky, se stala veřejným tajemstvím. „Abrahámovské dohody“ ze září 2020, které byly uzavřeny mezi Židovským státem a Spojenými arabskými emiráty a Bahrajnem (jež později doplnily dohody se Súdánem a Marokem), měly být lakmusem papírkem možného navázání oficiálních vztahů se Saúdskou Arábií bez nutnosti ustavení nezávislého palestinského státu. Ten byl jasnou podmínkou „normalizace“ vztahů v rámci mírového návrhu korunního prince Abdulláha z roku 2002, na který tehdy izraelská strana nereagovala. Oficiální návštěvy (spíše druhořadých) izraelských ministrů v Saúdské Arábii a vyjádření MBS pro americkou stanici Fox News jen několik týdnů před 7. říjnem 2023 o pokroku na cestě k navázání oficiálních vztahů bez explicitního zmínění podmínky dvoustátního řešení jako by potvrzovaly tezi, že palestinská otázka se dávno ocitla na druhé koleji a fakticky se za ni nikdo v arabském světě nebude bít.

Odsunout Palestince

Palestinská kauza – a její řešení v podobě ustavení samostatného státu a návratu palestinských uprchlíků – byla po dlouhé dekádě rétorickou zbraní arabských vládců a otevřenou ranou pro velkou část veřejnosti v arabském, ale i širším muslimském světě. Po roce 2011 a arabském jaru sílily hlasy různých komentátorů i analytiků, že „palestinské téma“ se vyčerpalo, nikoho už nezajímá a v budoucí dynamice dění na Blízkém východě již nesehraje významnější roli. Spektakulární útok Hamásu a přidružených militantních skupin v Gaze na příhraniční izraelské vojenské základny, kibucy a taneční festival, jemuž padlo za obětí 1 200 Izraelců, a následná izraelská vojenská operace v Gaze, jež si podle nejstřízlivějších odhadů vyžádala minimálně šedesát

tisíc životů Palestinců, tento názor spolehlivě vyvrátily.

Saúdská Arábie v reakci na narůstající počty palestinských obětí pozastavila jakékoli rozhovory s Izraelem a potvrdila „ústřední místo Palestiny v srdcích všech Arabů a muslimů“ a nutnost ustavení nezávislého palestinského státu. Jakkoli Bidenova administrativa de facto bezpodmínečně podporovala brutální tažení Netanjahuovy vlády v Gaze, v oficiálních komuniké nikdy neopustila podporu myšlenky dvoustátního řešení. To explicitně popřel až Donald Trump během setkání s Benjamine Netanjahuem 4. února, když k překvapení izraelského premiéra navrhl jako řešení konfliktu přesunutí Palestinců z Gazy do Egypta a Jordánska. „Bibi“ se chopil příležitosti a o den později amerického prezidenta trumfoval bizarním návrhem přesunout Palestince na „rozsáhlá saúdská území“. Saúdskoarabské diplomacii v tu chvíli už nezbyvalo než se probrat z dosavadní letargie, když i mnoho jiných států – samozřejmě s výjimkou České republiky – reagovalo pobouřeně na takto bezprecedentní popření mezinárodního práva a faktickou výzvu k etnické čistce.

Arabský plán

V prohlášení vydaném krátce po Trumpových skandálních výrocích saúdskoarabské ministerstvo zahraničí potvrdilo, že monarchie „jednoznačně odmítá jakékoli porušování legitimních práv palestinského lidu, ať už prostřednictvím izraelské osidlovací politiky, anexe půdy nebo pokusů o vysídlení palestinského lidu z jeho země“. Role Rijádu určité není slabá, o čemž svědčí následné Trumpovy zjemňující výroky, v nichž naznačoval, že téma „je na stole“ a „připravené k řešení“. Podobné nahlížení světa ignorantskou obchodní optikou se již brzy nicméně může ukázat krátkozraké. Arabské státy v čele s Rijádem oznámily na začátku března vlastní plán řešení „palestinské otázky“, zatímco Čína coby Trumpův proklamovaný úhlavní nepřítel stojí připravena v pozadí. Snahy narcistního Trumpa působit na Blízkém východě coby „šerif“ a „mistr dohody“ jsou tak podle názorů mnoha odborníků předem odsouzeny k neúspěchu.

Autor je arabista.

Donald Trump na setkání s Muhammadem bin Salmánem v Oválné pracovně roku 2017. Foto Shealah Craighead

Rozdělující odrazy válek

Dopady válečných konfliktů v Gaze v Evropě

Konflikty, které se odehrávají na blízkovýchodních válčistiích, se přenášejí také do Evropy. Týká se to zejména Německa, které tento přenos zažilo po roce 2015 během uprchlické krize a zažívá ho i nyní v souvislosti s válkou v Gaze.

ZORA HESOVÁ

To, co se děje na Blízkém východě, nezůstává na Blízkém východě. Bezprecedentní intenzita válečného násilí v Izraeli, Palestině, Libanonu či v Sýrii má hluboké dopady i na Evropu. Americká okupace Iráku (2003–2011) a později autoritářská reakce na občanské protesty arabského jara, občanské a proxy války v Iráku (2011–2017) a Sýrii (2011–2024) zdevastovaly Blízký východ, vyhnaly přes deset milionů lidí do zahraničí (z toho dva miliony do Evropy) a napomohly vzestupu krajní pravice. Současná válka v Izraeli a Palestině hluboce rozděluje veřejnost a má podíl na čím dál výraznější stigmatizaci migrantů a muslimů. Morální panika kolem protestů se stala nástrojem upevňování nacionalismu a vede k zátěžové zkoušce demokratických institucí.

Dvě pozice

V posledním roce izraelská vojenská aktivita v Gaze mobilizuje a rozděluje evropské veřejné mínění víc než válka na Ukrajině. Ať už lidé odsuzují militaristický imperialismus Putinova režimu, nebo válku považují primárně za souboj Ruska a NATO, shodnou se na odsouzení mezistátní agrese, ničení civilních zařízení a zabíjení civilistů i na solidaritě s oběťmi. Izraelská odplata vůči Gaze vyvolává mnohem hlubší rozkoly. Přestože útok Hamásu na izraelské civilisty veřejně odsoudili téměř všichni, ničivou odvetu izraelské armády někteří výrazně podporují, jiní zase výrazně odsuzují. Zdá se, že v Česku neexistuje středová pozice, v níž by byla v izraelsko-palestinském konfliktu uznána traumata, perspektivy a legitimní požadavky obou stran, ale také mezinárodní právo a ženevské konvence, podle kterých jsou okupace i určité způsoby násilného zacházení s civilním obyvatelstvem nezákonné. V EU ji zastupoval Josep Borrell, který udržoval diplomatické styky s oběma stranami a vyzýval k humanitárnímu přístupu a politickému řešení.

V otázce války v Gaze se místo toho střetávají dva výrazné postoje. Ten většinový přejímá premisu, že na Blízkém východě existuje jen jedna demokratická země, jež se nachází ve věčné válce s arabským světem, kterou je třeba vyhrát vojensky, a my jí dlužíme podporu z historických důvodů spojených s nacistickou genocidou Židů. Tomu oponuje postoj reagující na masové násilí proti civilistům a poukazující na humanitární právo a mezinárodní soudy, které konstatují ilegalitu okupace Gazy a riziko genocidy. Palestince chápe jako oběti okupace, podporuje jejich nárok na vlastní stát či občanská práva a volá po politickém řešení. Bylo by pochopitelné, kdyby existovaly různorodé názory na interpretaci izraelsko-palestinských vztahů, odpovědnost za selhání mírového procesu a pragmatické možnosti řešení konfliktu. Dělicí linie je ale jiná: civilizační a geopolitické postoje se střetávají s postoji univerzalistickými a postkoloniálními.

Represe v Německu

Největší demonstrace na podporu Palestiny se odehrávají ve Velké Británii, výrazné posuny ve výkonu veřejné moci a represe ale probíhají v Německu. Citlivost ve vztahu k izraelsko-palestinskému konfliktu není překvapivá; míra policejních represí a cancellingu je ale bezprecedentní. V některých spolkových zemích, zejména v Berlíně, zasahují vlády a policie velmi represivně proti projevům solidarity s Palestinou na ulicích, na univerzitách, ale i na uzavřených akcích. Demonstrace jsou běžně zakazovány, případně povolovány se silně omezujícími podmínkami, mezi něž patří i zákaz sloganů, vlajek či arabských proslovů. V případě porušení těchto podmínek bývájí demonstrace násilně rozpouštěny policií. Počet odvolaných významných akademických a uměleckých akcí a pozvání je dlouhý: patří

Propalestinská demonstrace ve Frankfurtu v únoru 2024. Foto conceptphoto.info (CC BY 2.0)

mezi ně zrušená hostující profesura americké filosofky Nancy Fraser, obstavení účtu Jewish Voice for Peace, zastavení dotací významným komunitním centrům jako Oyoun v Berlíně či zrušení konference Palästina-Kongress.

Případy cancellingu analyzovala přední italská socioložka sociálních hnutí Donatella Della Porta. Systematické umlčování kritické a propalestinské perspektivy podle ní do značné míry vychází z aktivně vytvářené a následně institucionalizované morální paniky, která stigmatizuje určitou skupinu lidí jako deviantní, nebezpečnou a – v případě veřejných projevů solidarity s Palestinci – antisemitskou. Tento obraz obecného ohrožení má dvě roviny: jedna směřuje kritiku Izraele s antisemitismem v duchu tzv. definice IHRA; druhá připisuje antisemitismus explicitně lidem s blízkovýchodním původem.

Právníčka Nahed Samour v rozhovoru pro Amnesty International tvrdí, že „každý, kdo vyjde v Německu do ulic, aby projevil solidaritu s Palestinou, musí počítat s represí. (...) Oficiálně jde o bezpečnost a prevenci antisemitských incidentů.“ Problém není samotná zcela legitimní prevence před antisemitismem, jehož projevy mohou být přítomny i na demonstracích, ani debata o dělicí linii mezi antisemitismem a antisionismem, která je často nejasná a kontextuální. Della Porta za problematické považuje ztotožňování jakékoli kritiky Izraele s antisemitismem v parlamentních, správních a univerzitních prohlášeních i v běžné policejní praxi. Soudy pak v jednotlivých případech rozhodují různě: zatímco v Berlíně byla demonstrantka za použití sloganu „From the river to the sea, Palestine will be free“ odsouzena k pokutě, v jiných spolkových zemích soudy heslo za antisemitské neoznačily. Právní nejistota a plošné podezřívání tak citelně omezují svobodu politického projevu.

Nahed Samour zdůrazňuje, že významnou roli často hrají „diskriminační předsudky vůči demonstrantům“. Tím je myšlen jak rizikový „emoční náboj“ u demonstrujících, tak i představa takzvaného importovaného antisemitismu. Obě rámování vyčleňují určitý typ politického výrazu jako implicitně rasově odlišný, ze své podstaty ohrožující a nelegitimní.

Od gastarbeitrů k antisemitům

Předpoklad „dovozu“ antisemitismu z Blízkého východu je vděčná představa, která přesouvá jeden aspekt historické viny Německa na racializované skupiny. Ti, kdo přišli budovat poválečný průmyslový zázrak, byli ještě v devadesátých letech v Německu označováni jako Turci, Kurdové nebo Maročané. Takzvaná válka proti teroru a útoky al-Káidy v Evropě vedla k tomu, že začali být vnímáni primárně jako kulturně odlišní „muslimové“,

ať byli věřící, nebo ne. V důsledku uprchlické krize a útoků v Evropě se stigmatizace prohloubila. Kategorie muslim dostala negativní význam, indikující příslušnost k civilizaci, která stojí v protikladu k vágně vnímané evropské kultuře.

V situaci více či méně systematické represe propalestinských protestů – kterých se mimochodem účastní lidé z různých částí společenského spektra a příslušníci různých národnostních skupin včetně Židů – se lidem s neevropským původem připisuje inherentní antisemitismus. Studie Univerzity v Mannheimu však ukázala, že to tak není. Tradiční antisemitské stereotypy vyjadřuje v Německu stále ještě deset až dvacet procent lidí, ale většinou se jedná o osoby vyššího věku a s nižším dosaženým vzděláním. Naopak propalestínští, levicoví nebo studentští demonstrující mají univerzalistické nastavení. Kritika izraelské politiky je však plošně a preemptivně považována za antisemitismus.

Toto zmatení pojmů odmítá celá řada expertů na antisemitismus, například ředitelka Centra pro studium antisemitismu TU Berlín Stefanie Schüler-Springorum: podle ní kritika konkrétní politiky nemůže být chápána jako projev antisemitismu – ten je definován nenávistí vůči Židům jako etniku. David Ranan, izraelsko-německý politolog zabývající se antisemitismem u muslimů, tvrdí, že z jeho rozhovorů v Německu vyplývá, že vyjadřované nepřátelství vůči Izraeli je vždy spojeno s konkrétní zkušeností bezpráví a bezmoci, neobrací se proti lidem, ale proti konkrétní politice, a antisemitismem jej proto nenazývá.

Elada Lapidota, francouzsko-izraelského profesora židovských studií, znepokojuje vzestup antisemitismu na německé krajní pravici. Na solidárních demonstracích s Palestinou se naopak cítí bezpečně. Stigmatizace migrantů a figura importovaného antisemitismu podle něj zakrývá reálný problém, jehož součástí je i stále vyšší společenská tolerance vůči policejnímu násilí a růst identitárního nacionalismu jako nového jazyka politiky.

Tento nový, široce sdílený a přijatelný nacionalismus se chápe jako očištěný od hříchů nacismu svou bezvýhradnou podporou Izraele, a ne ochranou lidských práv a důstojnosti všech, včetně Izraelců a Palestinců. Zároveň se vehementně vymezuje proti migraci, kterou vnímá jako ohrožení národní identity. Příkladem je tweet předsedy CDU Friedricha Merze z října 2023: „Pokud jde o uprchlíky z Gazy, jde v první řadě o problém sousedních zemí. Německo žádné další uprchlíky přijmout nemůže. Antisemitských mladých mužů u nás máme už tak dost.“ Jazykem nového nacionalismu je právě civilizacionismus a geopolitika.

Autorka je politoložka.

Uspěje pokus o restart?

Vyhlídky íránského režimu

V průběhu posledního roku přišel Írán o řadu pozic, které si na Blízkém východě budoval po desetiletí. Ztratil mimo jiné klíčové klienty a spojence. Oslabení v mezinárodních vztazích jej může vést k opatrné liberalizaci v domácí politice.

MATOUŠ HORČIČKA

V polovině letošního ledna oblétna svět zpráva o podpisu íránsko-ruské dohody o strategickém partnerství, a to na dobu dvaceti let. Její publicita však byla v tuzemském mediálním prostoru zastíněna jinými událostmi, zejména návratem Donalda Trumpa do Bílého domu nebo příměřím mezi Izraelem a hnutím Hamás. Uzavření dohody je přitom s uvedenými událostmi různými způsoby spojeno a poukazuje na to, že se Írán pokouší alespoň do určité míry předběžně připravit na výzvy, které jej mohou v roce 2025 potkat v diplomatických kruzích i v domácím prostředí. Především se však íránský režim snaží o zahraničněpolitický restart, který by mu pomohl zastavit pokles jeho vlivu v regionu, s nímž se potýká od druhé poloviny roku 2024, a tím i posílit pozici na domácí scéně.

Íránské oslabování

Na rok 2024 nebude íránský režim rozhodně vzpomínat v dobrém. Přitom v jeho první polovině se ještě mohlo zdát, že se Íránu daří hrát hru, na kterou byl zvyklý již mnoho let. Zatímco v domácím prostředí navzdory zhoršující se ekonomické situaci utužoval represe, v regionu vytvářel řízený chaos, ať už vlastními ozbrojenými složkami, či prostřednictvím dalších států (například Sýrie), anebo sítě tzv. proxy spojenců, mezi něž se řadila tehdy ještě relativně silná hnutí Hizballáh a Hamás. Od dubna

se však tato hra začala postupně hroutit. Prvním zásadním bodem obratu byla dubnová eskalace mezi Íránem a Izraelem, která sice Írán oslabil jen částečně, přímá konfrontace ale odhalila jeho vojenské a technologické slabiny i diplomatické taktizování.

Očekávání zásadní změny íránské politiky vyvolala nečekaná smrt íránského prezidenta Ebráhíma Raísiho, který zahynul v květnu při pádu vládního vrtulníku. Bylo potřeba začít řešit ztrátu jednoho z vlivných vnitropolitických hráčů a blízkých spojenců nejvyššího vůdce Alího Chámeneiho. Ač to zprvu nebylo zcela patrné, v Raísiho smrti a poté v hledání jeho nástupce je zpětně možné spatřovat jakýsi prvopočátek íránského oslabování. Vzniklé interregnum a následné prezidentské volby totiž ukázaly na rostoucí snahu režimu balancovat výrazný vliv Ruska a Číny na domácí i zahraniční politiku a stabilizovat bezpečnostní situaci, a to zejména obnovou jednání se Západem a vytvořením dojmu společenské liberalizace. Nositelem tohoto „nového“ směru měl být Masúd Pezeškján, kandidát na prezidenta, který je na Západě pro některé své názory často označován za reformistu. Ve skutečnosti je Pezeškján spíše pragmatický politik, který – s ohledem na okolnosti – využil proreformní rétoriku k získání hlasů od voličů, kteří jsou s režimem nespokojeni, leč zcela jej neodsuzují. Objevily se i názory, že jeho nasazení je spojeno s Chámeneiho taktickým rozhodnutím uklidnit společenskou situaci vytvořením naděje na změnu. I kdyby však Pezeškjánův záměr byl autentický, jeho ústavní role je beztak výrazně limitována Chámeneiho pravomocemi a vlivem i dalšími orgány, jež by k jakékoli změně musely dát alespoň tichý souhlas.

Izraelský úder

Íránského mocenského i diplomatického přenastavování dokázal v létě beze zbytku využít Izrael. Ten vytyčil, že bezprostředně

po inauguraci nového prezidenta bude íránská vláda málo akceschopná a nebude chtít zhatit avizované plány na vstřícnější politiku k Západu nějakým agresivním krokem. A tak jen několik hodin poté, co byl Pezeškján inaugurován prezidentem, byl přímo v Teheránu zabit Ismáíl Haníja, jeden z nejvýznamnějších představitelů Hamásu. Tento izraelský čin postavil íránský establishment před stěžejní otázku: reagovat, či nikoli? V tomto okamžiku se Írán rozhodl jít cestou zdrženlivé reakce, kterou chtěl proměnit na pozitivní ohlasy na mezinárodním poli.

Od září ale začaly izraelské útoky oslabovat. Mezi klíčové momenty patřila ofenziva proti Hizballáhu v Libanonu ve druhé polovině září, jejímž pomyslným vrcholem bylo zabití vůdčí osobnosti hnutí Hasana Nasralláha. Tyto okolnosti vedly k výraznému oslabení íránské mezinárodní pozice, neboť se začalo ukazovat, že Írán není schopen postavit se za své spojení výrazněji než tiskovými prohlášeními. Írán rovněž začal ztrácet strategickou hloubku, kterou roky budoval právě skrze podporu nestátních aktérů napříč regionem a jež mu zajišťovala určitou vyjednávací sílu zejména vůči Izraeli a jeho západním spojencům. V tomto období také došlo k další eskalaci mezi Izraelem a Íránem, po níž vzrostl mezi íránskými představiteli pocit ohrožení. Stát totiž nebyl schopen zajistit bezpečnost svých činitelů. Od té doby Írán zaujímá defenzivní a pasivnější pozici, aby zbytečně nepoutal izraelskou pozornost, což později ještě podpořil výsledek amerických prezidentských voleb – Donald Trump je známý svými proizraelskými postoji. V neposlední řadě pak Írán ztratil svého spojence v Sýrii, Bašára Asada, jehož vláda padla v prosinci minulého roku.

Do roku 2025 Írán vstoupil v zásadě odlišné pozici, než jakou měl před rokem. Je zjevné, že režim je oslaben a musí přemýšlet nad tím, jaký další postup bude vhodné zvolit. Írán si nepochybně uvědomuje ztráty svých „proxies“, ale i důsledky znovuzvolení Donalda Trumpa. Tuto neblahou situaci se pokusil řešit mimo jiné podpisem dvacetileté smlouvy o spolupráci s Ruskem. Ta sice symbolicky posílila íránskou mezinárodněpolitickou pozici, ale jinak mu nepřináší žádné vojenské garance ani jiné zásadní výhody. Z toho je zřejmé, že v případě nouze se Írán nemůže na Rusko spoléhat. Od Ruska lze i nadále čekat v první řadě prosazování jeho vlastních zájmů (bez jakýchkoli ohledů na zájmy íránské) – zvláště ve chvíli, kdy má Rusko s Trumpem rozehranou klíčovou partii o budoucnosti Ukrajiny.

Tlak na změny

Íránský režim dobře ví, že z hlediska posílení své bezpečnosti se nemůže spoléhat na nikoho, jen sám na sebe. Současně si je vědom nestabilní domácí situace. Mnozí občané mají stále v živé paměti tvrdou reakci na protesty pod heslem Žena, život, svoboda, které vypukly v roce 2022 po smrti íránské Kurdky Mahsá Amíní. Tyto protesty sice momentálně neprobíhají masově v ulicích, je však zřejmé, že mnoho lidí je připraveno se režimu postavít. Stále se zhoršující ekonomická situace se navíc výraznou měrou podepisuje na celé íránské populaci. Tento stav je umocňován klesající kvalitou služeb, včetně přerušování dodávek elektřiny či tepla.

Írán je nyní v situaci, kdy musí přehodnotit své dosavadní priority. Pokud chce tamní establishment setrvat u moci, pak musí oslovit širší vrstvy obyvatelstva. Začal zvolna, zvolením Pezeškjána, ale bez socioekonomických změn a dalších ústupků svou existenci v současné podobě příliš neprodlouží. Tlak na změny vytváří příležitost k liberalizaci. Je ovšem otázka, zda je íránský režim takového posunu schopen.

Autor je analytik Asociace pro mezinárodní otázky se zaměřením na Írán.

ULTIMÁTUM

Trump nechává planetu shořet

BARBORA BAKOŠOVÁ

Trumpovo tažení proti environmentálnímu zápolení s klimatickou krizí začalo těsně po inauguraci. Americký prezident podobně jako ve svém prvním volebním období téměř okamžitě odstoupil od Pařížské dohody, jíž se v roce 2015 více než dvě stě států zavázalo ke společnému snižování emisí skleníkových plynů. Na konci ledna začalo z vládních internetových stránek mizet slovní spojení „klimatická změna“. Sekce týkající se změn klimatu již nejsou k dispozici na portálech ministerstva dopravy, ministerstva obrany ani ministerstva zemědělství. Zmínky o krizi z webu v tichosti odstranila i klíčová vládní ekologická instituce Agentura pro ochranu životního prostředí (EPA). Do jejího čela Donald Trump nominoval republikána Leeho Zeldina, známého svými výroky o nutnosti škrtnout výdaje na ochranu životního prostředí ve prospěch investic do fosilního byznysu.

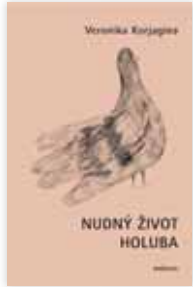
Zneviditelnování klimatické změny je jedním z nástrojů dezinformační kampaně nového amerického establishmentu, jejímž záměrem je nabourat věrohodnost vědeckého poznání klimatologů. Z vládních stránek ostatně zmizely i odborné studie o dopadech klimatické změny stejně jako klíčová meteorologická data nebo informace o místech, která mohou být potenciálními ohnisky klimatických katastrof. Snížil se rozpočet Federální agentury pro mimořádné události (FEMA), která poskytuje finanční podporu na obnovu území zasažených přírodními katastrofami. Další významné škrtky postihly již zmíněnou EPA, jejíž nové vedení jen v průběhu prvního měsíce propustilo kolem čtyř set zaměstnanců, přičemž výpověď má dostat celkem tisíc lidí.

Nové vedení ministerstva dopravy zase nařídilo s okamžitou platností stáhnout důležité politiky a deklarace vztahující se nejen k ochraně klimatu a životního prostředí, ale také k genderové rovnosti a ochraně menšin. Trump společně s Elonem Muskem, stojícím v čele nově vzniklého Úřadu pro efektivitu vlády (DOGE), útočí pod záminkou zeštíhlování státních výdajů na údajné nepřátelské společenské tendence. Přestože staronový americký prezident zdůvodňuje protiklimatické tažení potřebou chránit ekonomicky zranitelné vrstvy, mnohé z těchto politik nejenže akcelerují klimatický rozvrat, ale také přímo zasáhnou střední a nižší třídy americké společnosti.

Že bude chtít Trump nejbližších pět let hlavně těžit, je již víc než jasné. Jeho plány zvýšit těžbu ropy a zemního plynu, imperialistická prohlášení o anexi Grónska i vznášení nároků na nerostné bohatství Ukrajiny výměnou za vojenskou pomoc obnažují kořistnický kapitalistickou logiku jeho vládnutí. Na drakonická nařízení už však přichází odpověď od dotčených komunit v podobě žalob: farmáři žalují ministerstvo zemědělství za zatajování důležitých klimatických dat a jednotlivé lokální ekologické skupiny právně napadají jeho snahy umožnit těžbu na dříve chráněných územích. Nejčernější scénáře, které prorokovaly rozmetání dosavadních klimatických politik novou administrativou, se naplňují – Trump v podstatě nechává planetu shořet zaživa.

Přinese nový íránský prezident Pezeškján liberalizaci? Foto Mohammad Hosejin Velájat (CC BY 4.0)

Veronika Korjagina
Nudný život holuba
Malvern 2024, 110 s.

Případné kritiky povídkového debutu Veroniky Korjaginy jsou předem odsouzeny k neúspěchu. Výčet pochybení a dobré rady autorce by totiž nakonec vyzněly stejně jako krajně nesympatický, shovívavým paternalismem nasycený proslov, jímž univerzitní učitel v povídce X mečů hodnotí protagonistčinu seminární práci. A podobných nerovných souvztažností nalezneme v knize vícero. Třeba v případě dívky, která jde navštívit své rodiče a šikanuje ji kocour, zosobňující vztahová provizoria, netečnost a každodenní mikrodávky rodinného násilí. Spojujícím prvkem povídek je holub, který buď proletí kolem, nebo pozoruje děj, a oproti lidským postavám má tu výhodu, že si nepřipadá nechutný a je sám sebou. Možná je to trochu umělé pojivo, ale holubi, kteří jsou obvykle nenáviděni a hubeni jako přemnožení škůdci, tu aspoň fungují jako kontrapunkt k lidem. S nimi je to totiž o dost horší, protože většinou fungují jako „komín, kterým se prohání popel a dým a zlí duchové“, nebo pociťují odcizení a ztrátu bezprostředního prožívání, případně propadají do šilenství kvůli tomu, že „Češi jsou brečka“. Pěkná je povídka Urga, popisující vnitřní pochody kulturní antropoložky, která míří na Slovensko zkoumat Romy. Po cestě tam i zpět hrdinka v mnoha přesných výpadech zdrtí všemožné akademické absurdity, toxické navyklosti a nesamozřejmá privilegia. Do knihy se hůře vpravuje, první texty jsou roztříštěnější (úvodní navíc kypí nečekanou stylizací), avšak od čtvrté povídky se obrysy ostří a začíná být jasné, že se tu angažovaně pojmenovávají bolesti dneška.

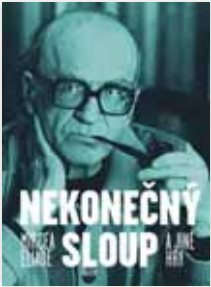
Karel Kouba

Karel Švanda ze Semčic
Fantomy
Carcosa 2025, 303 s.

Kniha hororových povídek Karla Švandy ze Semčic (1867–1928) je dalším svazkem edice Temnosti, která uvádí zahraniční žánrovou klasiku, ale zároveň hledá kořeny strašidelného vyprávění v klasické české literatuře. Syn slavného divadelního režiséra a dramatika Pavla Švandy ze Semčic působil jako překladatel, dramaturg a propagátor českého divadla, ale byl jediným českým autorem své doby, který vydal dvě ucelené prozaické sbírky hororového žánru: Fantastické povídky (1892) a Bizarní povídky (1897). Editor svazku Petr Boček dal přednost syrovějším, časopiseckým verzím textů a ponechal v nich archaickou češtinu, díky níž si Švandovy „salonní duchařské horory“ uchovaly náležitou dobovou atmosféru. Z autorova psaní je patrné, že byl silně ovlivněn fantaskními díly německého romantického spisovatele E. T. A. Hoffmanna. Vzdává mu hold i tím, že ho učinil hrdinou povídek Prázdná lenoška a Adolfini (druhá z nich se odehrává ve Francii za Velké revoluce). Osobně mě nadchla povídka Zelený diamant, což je příběh o tom, že hříchy otců mohou zle dopadnout i na jejich děti. Zábavný je satirický text Člověk bez hlavy a nápaditostí zaujme Charlota, která čtenáře opět zavádí do Francie v době jakobínského teroru. Součástí souboru je i Švandův překlad Hoffmannovy povídky Zlatý hrnec. Knihu uzavírá rozsáhlý doslov Petra Bočka, jemuž je třeba poděkovat za to, že objevuje a znovu vydává pozapomenuté žánrové klasiky, a běžným čtenářům i hororovému fandomu tak zprostředkovává překvapivá zásvětní setkání.

Eduard Štěpař

Mircea Eliade
Nekonečný sloup a jiné hry
Přeložili Jiří a Klára Našincovi
Malvern 2024, 162 s.

Mircea Eliade (1907–1986) je české kulturní veřejnosti dobře znám nejen jako světově uznávaný historik náboženství, ale také jako autor fantastických povídek a novel, o jejichž zdařilý převod z rumunštiny se zasloužil Jiří Našinec. Ve spolupráci se svou dcerou Klárou nově přeložil i tři málo známé Eliadovy divadelní hry, jimiž se dosud zabývala jen literární historie. Ve svých úvahách o divadle prosazoval Eliade návrat ke starobylým mytologickým pramenům a v divadle spatřoval jakousi novou eschatologii; tomu odpovídá i jeho vlastní dramatická tvorba. Nejstarší z her, Ifigenie (1939), přejímá téma Euripidova dramatu o obětování dcery krále Agamemnóna, avšak rozvíjí je v duchu rumunských folklorních balad pojednávajících o oběti pro zdar díla a o kosmické svatbě po fyzické smrti. Ve hře Lidé a kameny (1944) autor prostřednictvím dialogu mezi vědcem a básníkem ztvárnil rozpor mezi pragmatickým vnímáním světa, založeným na víře v lidskou sílu a rozhodnost, a vnímáním uměleckým, schopným odhalit i skryté a netušené stránky existence. Hrdinou hry Nekonečný sloup (1970) je výrazná osobnost modernistického sochařství Constantin Brâncuși, původem venkovan z Olténie, jenž je tu představen při tvorbě monumentu symbolizujícího odvěkou touhu člověka dospět k nekonečnu. Styl Eliadových her odpovídá spíše filosofické rozpravě než dramatu; proto je lze doporučit především k soustředěné četbě, případně ke scénickému čtení či k uvedení v divadelním klubu.

Libuše Valentová

Michail Zygar
Válka a trest. Putin, Zelenskyj a cesta k ruské invazi na Ukrajinu
Přeložila Kristýna Jánská
Pistorius & Olšanská 2024, 368 s.

Ruskému nezávislému novináři Michailu Zygarovi, v současnosti působícímu v exilu, česky v minulosti vyšly dvě knihy. Všichni muži Kremlu mapují struktury Putinova režimu prostřednictvím rozhovorů s jeho významnými postavami, Říše musí zemřít je historická freska sledující zblízka ruskou společnost v letech 1900–1917. Ve Válce a trestu kombinuje autor obě tyto metody. První, kratší část publikace představuje dějiny rusko-ukrajinských vztahů od 17. století do druhé světové války. Zygar se tu dopouští různých nepřesností a paušalizací – nejspíš proto, že práce vyšla v druhém roce ruské invaze na Ukrajinu a se vstřebáním a zpracováním historické látky si nemohl dát tolik práce jako se svou poutavou kronikou ruské předrevoluční společnosti. Druhá, rozsáhlejší část se věnuje posledním pětatřiceti letům a její povaha je spíš novinářská než historická. Zygar v ní vychází z rozhovorů, které vedl s řadou aktérů ruské i ukrajinské politiky v průběhu posledních dvou desetiletí. Touto částí se proplétají paralelní životopisy Vladimira Putina a Volodymyra Zelenského. Už název Válka a trest, spojující dvě slavná díla ruské literatury, naznačuje, že jedním z témat je otázka ruské viny. Zygar však hned zkraje konstatuje, že špatná je myšlenka každé „říše“, a on jako Rus se cítí povolán kritizovat tu ruskou. Daří se mu to hlavně z novinářské perspektivy. Pokud hledáte historický pohled na rusko-ukrajinské vztahy, je lepší sáhnout třeba po Obnově národů Timothyho Snydera.

Matěj Metelec

Ze stínů
(The Shadow Strays)
Režie Timo Tjahjanto, Indonésie, 2024, 144 min.
Premiéra na Netflixu 17. 10. 2024

Indonéský snímek Ze stínů je dalším z děl, která chtějí navázat na mezinárodní úspěch domácího spektakulárního akčního titulu Zátah (2011). Ten stál na jednoduché zápletce, ale útok speciálního komanda na dům obývaný gangstery i civilisty pojal jako nekonečnou bojovou scénu s precizní choreografií, testující možnosti žánru i lidského těla. Díky schopnosti invenčně pokračovat v kontinuitě akce nepotřeboval Zátah příliš rozvíjet děj či jednotlivé postavy, což se při pohledu na jeho pokračovatele jeví jako rozumný nápad. Titul Ze stínů začíná patnáctiminutovou scénou, v níž dojde na střety katan, pěstí, loktů i stělných zbraní a která ukazuje, že režisér Tjahjanto dokáže akci zachytit nápaditě – v relativně dlouhých, a přitom zblízka snímaných záběrech. Problém přichází ve chvíli, kdy snímek dostává dramatický rozměr. Hrdinkou je mladá žena působící v jakési záhadné organizaci zvané Stíny, která operuje po jihovýchodní Asii a likviduje různé mafiánské bosse či jiné cíle. Jednotliví členové jsou udržováni v nevědomosti a označují se jen číslem. Protagonistka 13 se ale během čekání na další misi stane svědkyní bezpráví a rozhodne se jednat na vlastní pěst. Její snaha pomoci sirotkovi, kterého zná sotva dva dny, má ovšem silně exploatační rozměr. Vznikl dramaturgicky značně rozklížený počín, který neumí pracovat s rozvržením leckdy působivých akčních scén. A jejich intenzitu navíc zbytečně posiluje až extrémním násilím.

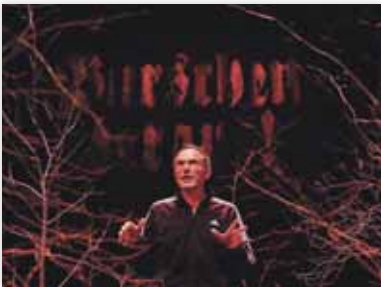
Tomáš Stejskal

True Colors
Albertina Modern, Vídeň, Rakousko,
24. 1. – 21. 4. 2025

Dnes už nás ani nenapadne, že úsilím vytvořit barevně věrný fotografický záznam se mohly zabývat celé generace vynálezců – barevné fotografie nám přijdou samozřejmé, každý den jich přece vidíme stovky. Vídeňská výstava True Colors podrobně rozebírá, v kolika slepých uličkách bylo nutné se ztratit, než se v polovině dvacátého století na trhu objevil barevný film značky Kodak, dodnes oblíbený mezi příznivci analogové fotografie. V Albertině Modern kurátorský tým připravil poctivě propracovanou krátkodobou expozici, která by za jiných příležitostí patřila spíše do technického muzea: otevírají ji ručně malované ateliérové snímky a následují další dávno opuštěné experimenty, které ukazují, že první varianty barevné fotografie sice existovaly již v půlce devatenáctého století, brzy po vynálezu daguerrotypie (1839), ale bylo potřeba ještě celých sto let, než vznikla spolehlivá metoda, která by vedla dál než k tvorbě drahých sběratelských kuriozit. Sledování vývoje barevné fotografie navíc názorně ukazuje, jak se z techniky, která původně byla jen jedním z typů grafické reprodukce reality, postupně emancipovalo soběstačné médium: začínáme u klasických podobizen, reprodukcí uměleckého řemesla nebo pohledů do krajin, které se postupně rozvíjejí v umělecké fotografie kolem roku 1900 a později v surrealistických experimentech. Je nicméně poněkud škoda, že technicky zaměřená výstava končí ještě v analogových padesátých letech – do dramatického vývoje v digitálním věku si netroufá ani nahlédnout a zůstává v bezpečí starých časů.

David Bláha

Jan Mocek a kol.
Wandervogel
Alfred ve dvoře, Praha, psáno z uvedení v rámci
Malé inventury 26. 2. 2025

Třebaže byl jedním z hlavních představitelů Sudetoněmecké strany, na rozdíl od Konrada Henleina není Heinz Rutha obecně znám. Jeho pozoruhodný život připomenul až překlad knihy Čertova zed' od britského historika Marka Cornwalla. Z této publikace vychází inscenace Wandervogel, nazvaná dle mládežnického hnutí, v němž oddaný nacionalista aktivně působil. Do role vypravěče Jan Mocek, autor hry a režisér v jedné osobě, obsadil Philippa Schenekera. Původem švýcarský herec ve svém projevu skvěle propojuje chladné charisma s nepřijemným paternalismem, s nímž dohlíží na čtveřici svých adolescentních svěřenců. Typicky šišlavou češtinou divákům rozkrývá příběh muže, jenž stejnou měrou miloval jak německý národ, tak mladé chlapce. Kvůli široce medializovanému obvinění z homosexuality v roce 1937 spáchal sebevraždu. Inscenace se soustředí právě na vztah menšinové sexuální orientace a fašismu, k jehož ideologickým pilířům patřila vedle vypjatého nacionalismu také představa mužské nadřazenosti spojená s kultem mladého těla a fyzické síly. Vedle citace z Ruthových deníků je téma ohledáváno pomocí silných scénických obrazů, v nichž se za burácivého zvuku a ostře blikajících světel svíjejí nahá mužská těla. Snahou tvůrců je propojit otázku politické instrumentalizace maskulinity se současnou radikalizací mladých mužů. Přestože v tomto záměru je inscenace ne zcela přesvědčivá, stále se jedná o promyšlené jevištní dílo, které zaujme nejen svým tématem, ale i díky jeho sugestivním ztvárněním.

Štěpán Truhlařík

Ulver
Liminal Animals
LP, House of Mythology 2024

Když je řeč o norské blackmetalové kapele, která funguje už od poloviny devadesátých let, přirozeně je na místě jistá opatrnost. V době, kdy začínaly projekty jako Burzum nebo Mayhem, byla norská scéna spojená s rasistickým a homofobním násilím, vraždami a zapalováním kostelů. Členové Ulver se však tomuto žánrovému „purismu“ vymykali. A lišila se i jejich hudba: už na svých prvních albech totiž pracovali jak s typickým severským blackmetalovým soundem, tak s folkovými prvky a romantickými aluzemi. Ke svým kořenům se nikdy nepřestali hlásit. V roce 2008 se dokonce podíleli na soundtracku k filmu Until the Light Take's Us, který kriticky (ale zároveň autenticky) zmíněné kontroverzní události reflektoval. V průběhu let skupina měnila složení i styl a postupně začínala více experimentovat a překračovat hranice žánru k subtilnímu zvuku new wave. I tento žánrový posun dnes sice působí anachronicky, Ulver však nikdy neskouzlil k lacinému retru. Dokladem je ostatně i nové album Liminal Animals, na němž kapela vedle nové vlny odkazuje třeba i na Kraftwerk, německý industrial osmdesátých let nebo na současný dark ambient a nebojí se ani smoothjazzového saxofonového sóla. Naštěstí to všechno do sebe skvěle zapadá a drží pohromadě. Co se týče textů, v eklektické směsi všemožných vlivů zaujmou odkazy na klasiky filosofie 20. století, které souzní s apokalyptickou obrazností spojenou s motivy rozpadu a proměny. Lidé se mění ve zvířata, svět hoří, člověk člověku je vlkem.

Adam Tomáš

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRABÄRET FREDA BRUNOLDA 2025

A2 — DOBRĚ
VYHOZENÉ PENÍZE!

Předplaťte si svůj oblíbený kulturní časopis!

roční předplatné – 1250 Kč / 26 čísel

zvýhodněné roční předplatné pro studenty,
seniory, ZTP nebo rodiče na mateřské
či rodičovské dovolené – 1049 Kč / 26 čísel

roční předplatné pro knihovny – 899 Kč / 26 čísel

půlroční předplatné – 699 Kč / 13 čísel

čtvrtletní předplatné – 329 Kč / 6 čísel

roční férové předplatné – 2124 Kč / 26 čísel

roční elektronické předplatné – 599 Kč / 26 čísel

Předplatné objednávejte na adrese distribuce@advojka.czVíce informací najdete na www.advojka.cz

eskalátor

Velká část digitálního prostoru, který byl dlouho zemí zaslíbenou diverzity a inkluze, se záhy po inauguraci Donalda Trumpa přiklonila k vidění světa, s nímž přišla nová administrativa. Projevilo se to například tím, že Zuckerbergův Facebook zrušil fact-checking, ale také třeba zpoštěním názorové rubriky v deníku Washington Post, jejíž vlastní zakladatel Amazonu Jeff Bezos.

Jsou ovšem oblasti, kde je digitální svět stále ještě v pořádku. Například v aplikaci Duolingo, bezplatné platformě pro výuku jazyků, se pořád objevují mešity i stejnopohlavní manželské páry. Při lekcí italstiny jsem dokonce narazil na povzbuzující větu „Voi unite gli operai“ (Vy sjednotíte dělníky). Je samozřejmě možné, že i Duolingo, které sídlí v pensylvánském Pittsburghu, se nakonec přizpůsobí novým pořádkům. Pokud by se tak stalo a uživatelé by byli konfrontováni s jazykovými lekcemi v duchu Trumpova myšlenkového MAGA světa, mnozí uživatelé, zejména ti evropští, by nejspíš začali hledat alternativu.

O snaze nahradit americké produkty evropskými – a nejen v oblasti digitálních technologií – se od střetnutí Donalda Trumpa a jeho viceprezidenta J. D. Vance s Volodymyrem Zelenským v Oválné pracovně mluví čím dál častěji. Zatím tyto úvahy nenabraly rozměr, který by se přibližoval rusofobnímu třeštění

z počátku rusko-ukrajinské války, kdy se u nás takzvaná ruská zmrzlina přejmenovávala na ukrajinskou, a to je jediné dobře. Na druhou stranu, v případě digitálních platform čas to sdílíme citlivá data s korporacemi patřícími do jurisdikce státu, u něž se už nadále nemůžeme stoprocentně spoléhat na benevolenci a přátelské úmysly. Asi nejlépe vystihla neradostnou situaci kamarádka mé mladší dcery, která od doby, kdy tam strávila nějaký čas, považovala USA za svou oblíbenou zemi: „Trump mi to úplně zkazil.“

Matěj Mětelec

Pohřbeni zaživa. Tak se museli cítit tvůrci a tvůrkyně snímku Emilia Pérez před udílením francouzských filmových cen César a hlavně před vyhlášením Oscarů. Poté, co byly zveřejněny islamofobní a rasistické tweety hlavní hvězdy, herečky Karly Sofii Gascón, by pro ně snad bylo lepší na ceremoniály ani nechodit. Doma skandál ještě celkem prošel: snímek, jehož hereckému kvartetu loni porota v Cannes přirkl (kolektivní) cenu za nejlepší ženský herecký výkon, si ze slavnostního večera odnesl sedm Césarů. Posměchu ale ušetřen nebyl. Moderátor večera, herec Jean-Pascal Zadi, se nechal slyšet, že film by mohl vyhrát třeba v kategorii „nejlepší tweet“. Režisér Jacques Audiard nyní Karle Sofii Gascón právem nemůže přijít na jméno. Uvolnění nakonec přineslo až parodické vyhlášení nejlepšího herce, který nikdy nezískal César. Vítěz, komik Franck Dubosc, při přebírání minisošky poděkoval Audiardovi za to, že ho

nikdy neobsadil – bez tohoto „privilegia“ by cenu pro lůzry nejspíš nedostal.

Ze třinácti oscarových nominací Emilia Pérez uspěla jen ve dvou kategoriích. Pro Francii je to téměř národní tragédie. Média ve snaze najít cestu ven z této trapné situace začala hrdě psát o francouzských koprodukcích. Kupříkladu animovaný snímek Kočičí odysea, ověčený Zlatým glóblem, Césarem a teď i Oscarem, sice natočil lotyšský tvůrčí tým v čele s Gintsem Zilbalodisem, ale vlastně je taky „náš“. Leckdo se přitom možná musel nejprve podívat na mapu, aby si připomněl, kde Lotyšsko vlastně leží... Stejně tak jsou Francouzi pyšní na úspěch „jejich“ brazilského filmu Navždy s vámi (od režiséra Waltera Sallese). Pořekadlo „Co je doma, to se počítá“ podle všeho platí i v kolébce kinematografie...

Marie Sýkorová

Účastním se schůzky Iniciativy nájemníků a nájemnic (INN), organizace, která se snaží bojovat za práva a lepší podmínky lidí žijících v nájemním bydlení. Řeší se přírůstky nových členů, mediální výstupy k problému krátkodobých nájemních smluv nebo aktivity jednotlivých akčních skupin. Zažívám aha moment: v České republice lidé bydlící v nájmu představují minoritu – tím se tedy vysvětluje nezáměr ze strany politiků.

Ve vzpomínkách se vracím na sídliště Písnice, kde jsem vyrůstala. Obyvatelé se zde mnoho let připravovali na to, že si své byty budou moci odkoupit (prodali kvůli tomu auta, chaty, vzali si půjčky). Vlastník – polostátní společnost

ČEZ – ale nakonec svůj závazek vůči nájemníkům zrušil a rozhodl se celé sídliště prodat soukromé firmě CIB, která předložila nejvyšší nabídku. Myslím na sousedy z našeho vchodu i z dalších paneláků. Většinou neměli kapacitu ani prostředky na to, aby se mohli účinně bránit, řešit právníky a podobně. Z lidí, kteří věřili, že jednou budou bydlet „ve vlastním“, a do určité míry tomu podřídili své životy, se stali doživotní nájemníci s krátkodobými smlouvami a přepálenými nájmey. Zlé sny se mi moc často nezdají, ale když už noční můru mám, bývá v ní mnohdy hořící panelák – těžko v tom nevidět souvislost s traumatickým osudem písnického sídliště.

Na schůzce INN sedím společně s těmi, kterým situace ohledně bydlení a vůbec sociální nerovnosti nejsou lhostejné, a běží mi hlavou, kolik asi lidí se bude muset ještě přidat, abychom byli slyšet, a co všechno bude nutné udělat, aby mohlo dojít k systémové změně. V krizi samozřejmě není jen bydlení. Žijeme v době oligarchizace: kdykoli se může objevit někdo, kdo se rozhodne, že si všechno prostě koupí nebo zařídí z pozice moci. Jedná se o čím dál větší hrozbu v nejrůznějších sférách. Sdružení, jako je INN, nám mohou pomoci této situaci čelit. Vystávají před námi zásadní otázky: Jak dospět k takovému rozšíření našich kapacit, abychom dokázali odmítnout systém, který je pro většinu lidí nevýhodný? A jaké formy organizování budou potřeba k tomu, aby se naše společnost mohla vydat jiným směrem, než kam má teď nakročeno?

Lenka Kubelová